

А ЯНА — ЖЫВЕ...

Аляксандр ПАДЛУЖНЫ: "Варта зазначыць, што каб беларуская мова не заставалася жывой і не развівалася, тая ж моладзь на ёй і не імкнулася б рэалізаваць свае літаратурныя здольнасці.

А ў нас якраз цяпер нямала маладых прэзаікаў і паэтаў. І творы іх у моўным плане значна багацейшыя, чымся тыя, хто вырашыў пісаць па-руску.

Гэта зразумела: у нас няма адпаведнай рускай народнай моўнай крыніцы".

5, 15

СТОМЛЕНЫ ЭСТЭТ З "ЧЫРВОНАЙ КНІГІ"

У "Бліц-крытыцы" абмяркоўваецца творчасць Леаніда ДРАНЬКО-МАЙСЮКА

7

СТРЭЧАННЕ

Вершы Алеся ПАШКЕВІЧА

8

САМОТА

Сентыментальнае апавяданне Сяргея ВЕРАЦІЛЫ

9

ЗАПІСЫ РОЗНЫХ ЧАСОЎ

Ніла ГІЛЕВІЧА

14—15

ЦІ ТРЭБА БАЯЦЦА РЫЖЫХ?

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКІ: "Захаваў і ўмацаваў Беларусь, як дзяржаву, зноў жа аб'ектыўна ў інтарэсах і ўладаў, і апазіцыі. Гэта хутчэй аксіёма. Без Беларусі і адны і другія адразу могуць ператварыцца ў палітычныя здані..."

16

"Філіп Морыс" выбраў кветку...

Каб не ўвесці чытачоў у зман, мусім удакладніць метафару. Насамрэч выбіралі "Кветку балета" не прадстаўнікі знанай у свеце кампаніі, а журы на чале з шаноўным спадаром Валянцінам Елізар'евым. Выбіралі — з адмысловага букета. У ім было пяць прэтэндэнтаў на прыз "Філіп Морыс", прызначаны для лепшага артыста беларускага балета, якога вылучалі паводле творчай працы за мінулы год.

І вось — прыгожую ўзнагароду, разам з пяццю тысячамі амерыканскіх долараў, атрымала Кацярына Фадзеева (на здымку), лаўрэат міжнародных конкурсаў, заслужаная артыстка Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі краіны. Лепшай роляй года прызнана яе Раймонда ў аднайменным спектаклі. Чацвёрта іншых салістаў Нацыянальнага акадэмічнага тэатра балета Беларусі — удзельніцаў конкурсу на атрыманне

прыза "Кветка балета", таксама не засталіся без увагі спонсара. Кожны з іх — Таццяна Шаметавец, Уладзімір Даўгіх, Венямін Захараў ды Руслан Мінін — атрымаў заахвочвальную прэмію (па 500 долараў).

Прыз "Філіп Морыс" павінен паспрыць грамадскаму прэстыжу яго ўладальніка, падтрымаць перспектыўнага танцоўшчыка ў далейшым творчым развіцці, — такую выснову маглі зрабіць сведкі цырымоніі ганаравання, у якой удзельнічаў прадстаўнік кампаніі Дзмітрый Хрол. Што да прэстыжу нашага харэаграфічнага мастацтва наогул... Неўзабаве пасля той урачыстай імпрэзы, зладжанай у Вялікім тэатры, майстры беларускага балета выправіліся на чарговыя замежныя гастролі — у Кітай.

Фота Віт. АМІНАВА

Збяруцца Пушкін, Міцкевіч і... Вазнясенскі

Збяруцца яны не дзе-небудзь, а паблізу сляннага беларускага возера Свіцязь — чыстага, прэрыстага, нерушавага, адно ўпамінанне аб якім выклікае светлы, узнеслы, па-сапраўднаму паэтычны настрой. Кажэце, такое і ўявіць цяжка? Але ж, як спяваецца ў песні, у жыцці нічога немагчымага няма. Асабліва, калі за справу бяруцца людзі апантаныя, улюбеныя і ў тую ж паззію, і, зразумела, у жыццё таксама. А яшчэ яны разумеюць, што агульная прастора важна не столькі нават для эканамічных сувязяў, колькі для духоўных. Бо жыццё у духоўным, эстэтычным вакууме — значыць, пазбаўляецца сябе многага з таго, што, з'яўляючыся гонарам, набываюць іншыя культуры, іншыя літаратуры, не можа не аказаць уплыву і на нашу культуру, на нашу літаратуру.

Менавіта да такіх людзей належыць загадчык адной з кафедраў Беларускай дзяржаўнай політэхнічнай акадэміі, кандыдат педагагічных навук, дацэнт Віктар Жак. А да ўсяго ён — вядомы беларускі імпрэсарыю, арганізатар у нашай краіне выступленняў многіх славуцасцяў з суседняй і дружалюбнай нам Расіі. Дзякуючы Віктару Герасімавічу, аматары паззіі змаглі ў свой час сустрэцца на Беларусі з Бэлай Ахмадулінай, Андрэем Вазнясенскім, Расулам Гамзатавым, Андрэем Дзяменцьевым, Яўгеніем Еўтушэнкам.

В. Жаку і належыць ідэя сабраць разам Пушкіна, Міцкевіча і таго ж Вазнясенскага. І ажыццявіць гэтую задуму Віктар Герасімавіч мае намер 6 чэрвеня сёлета года.

— Чаму менавіта 6 чэрвеня? — пералытвае мой субяседнік, які завітаў у рэдакцыю "ЛіМа". — Ды, бадай, кожны, хто па-сапраўднаму любіць паззію Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна, і сам здагадаецца. 6 чэрвеня — дзень нараджэння найвыдатнейшага расійскага паэта.

І працягвае:
— Невыпадкова месцам "сустрэчы" выбраны і берагі Свіцязі. Яе, як вядома, апяваў незабыўны Адам Міцкевіч, а сёлета спаўняецца 200 гадоў з дня яго нараджэння. "Адсвяткуе" сваё 200-годдзе і Аляксандр Сяргеевіч. Праўда, у наступным годзе. А да ўсяго — агульнавядомы факт сяброўства гэтых двух выдатных паэтаў — Аляксандра Пушкіна і Адама Міцкевіча.

— А чаму вы, Віктар Герасімавіч, выйшлі менавіта на Андрэя Вазнясенскага?

— Таму, што, па-першае, ён з тых паэтаў і пісьменнікаў увогуле, чыя творчасць не ведае дзяржаўных межаў. Яго паззію любяць у многіх краінах, сярод якіх і Злучаныя Штаты Амерыкі. Не выключэнне і рэспубліка Беларусь. Акрамя таго, Андрэй Андрэевіч неаднойчы наведваў наш край, палюбіў возера Нарач, уразіла яго сваім характаром Свіцязь. І так уразіла, што напісаў некалькі вершаў. У тым ліку і гэты — "Возера Свіцязь"... Калі дазволіце, прачытаю:

*Опали берега осенние.
Не заплывайте. Это омут.
А летом озеро — спасение
тем, кто тоскоуют
или тонут.
А летом берега целебные,
как будто шина надуваются
оливковым светом и серебряным
и тихо в берегах качаются.*

*Наверно, это микроклимат,
Услышишь, скрипнула калитка
или колодец журавлиный —
все ожидаешь, что окликнут.
Я здесь и сам живу для отзыва.
И снова сердце разрывается —
дубовый лист,
прилипший к озеру,
напоминает Страдивариуса.*

Дарэчы, ля Свіцязі А. Вазнясенскага шмат што ўразіла. Запомніўся яму і знакаміты дуб Адама Міцкевіча. Ён і даў назву яго кнізе вершаў "Дубовый лист виолончельный".

— Андрэй Андрэевіч ахвотна згадзіўся прыехаць яшчэ раз на Беларусь, пабываць на Свіцязі?

— Ахвотна, бо ўдзел у такім свяце паззіі для яго — яшчэ і магчымасць сустрэцца з даўнімі сябрамі, якіх сярод беларускіх пісьменнікаў у Андрэя Андрэевіча шмат — з Рыгорам Барадуліным, Анатолем Вяцінскім, Яўгеніем Будзінасам...

— Значыць, трэба чакаць свята паззіі, чакаць сустрэчы з Пушкіным, Міцкевічам і... Вазнясенскім?

— Свята абавязкова павінна адбыцца. Ужо хоць бы таму, што паззія, літаратура куды болей з'ядноўваюць людзей, чым палітыка. А сабрацца ля берагоў Свіцязі — яшчэ адна магчымасць даказаць гэта на справе.

А. М.

ПОТЯЖИ

"Новае" мастацтва

Нядаўна мне чарговым разам патрапіўся айчыны грашовы знак, на адным з бакоў якога былі выразна праштампаваныя выява скасаванага адным травеньскім днём нацыянальнага гербавага сімвала і словы "Жыве Беларусь". Пазбаўіўся я, дарэчы, гэтай напайкрамольнай 20-тысячнай купюры, купіўшы семак...

Раней неаднаразова чуў ад знаёмцаў (ды і самому даводзілася бачыць), што па краіне даволі багата абарачаецца грошай з падобнымі шчыраваннямі і пажаданнямі, выкананымі алоўкам альбо асадкай. А цяпер, відаць, здзяйсненне таго ж самага наладзілі амаль канвеерным чынам.

Гэтыя, цікавыя і невыпадковыя, трэба меркаваць, рэчы заўважаюцца міжволі. Каб уявіць маштабнасць і разнастайнасць згаданага працэсу, пералічым іншыя ягоныя складнікі: уласна графіці, камп'ютэрныя гульні з адмысловымі сучас-

нымі матывамі, показкі, вершаваныя ўлёткі, вывешванне бел-чырвона-белых сцягоў напярэдадні значных дат і г.д.

З'яўленне такога "віду мастацтва" сёння на Беларусі невыпадковае праз відавочную палітызаванасць грамадства і крызісныя праявы менавіта ў палітычнай сферы жыцця. З гэтай жа прычыны памяненні творы мастацтва застаюцца ананімнымі, падпольнымі (існуе непасрэдная небяспека для асобы, якая гэтым займаецца).

Тыя ж графіці, як і ажыццяўленне эстэтычных памкненняў упрыгожыць палотнішчамі родны горад, караюцца паводле законаў. І хоць закон ёсць закон, усё ж відавочна, што графіці — гэта не толькі парушэнне заканадаўства, але і ўвасабленне праз пісьмовую форму меркаванняў насельніцтва, дакладней, той ягонай часткі, якая не мае магчымасці выказацца праз дзяржаўныя сродкі масавай інфармацыі.

Сцены будынкаў, платы, прыбіральні, парты ў навучальных установах — "аздабляюцца" надпісамі, і такім чынам ствараецца натуральнасць, жыццёвасць. Выканаўцы карыстаюцца і фарбай, і крэйдай, і вугалем, а жанчыны — памадай. Абмежаванні ў сродках няма. Але найбольш даўгачасна трымаюцца надпісы, надрапанія звычайным цвіком (дарэчы, і не дзіва, бо само слова "графіці" перакладаецца з італьянскай мовы менавіта як "надрапаны").

Неабходна адзначыць яшчэ адну важную прыкмету мастацкага супраціву, што бывае то вулічным, то злітарным: на яго немагчыма паўплываць звонку, паставіць камусьці на службу. Тут прысутнічае сапраўды свядомы і, галоўнае, шчыры змест, якога так часта не стае традыцыйным відам айчызнага мастацтва.

Кірыла ПАЗНЯК

ВЫСТАВЫ

Дызайн, варты акадэміі

У 1977 годзе ў Беларускай акадэміі мастацтваў (па тым часе — Тэатральна-мастацкі інстытут) са спецыялізацыяй "графічны дызайн" кафедры прамысловага мастацтва ўтварылася самастойная кафедра. Дваццацігадоваму юбілею была прывісчана выстава, што працавала ў музеі БелАМ. На ёй дэманстраваліся дыпломныя і курсавыя работы адносна нядаўніх гадоў, бо і сама кафедра (як і ўвесь факультэт дызайну) — адносна маладая.

Нават калі параўноўваць з іншымі факультэтамі акадэміі — тэатральным і мастацкім.

У калектыве выкладчыкаў ёсць усе падставы ганарыцца сваімі выхаванцамі, што сёння працуюць ва ўсіх сферах візуальных камунікацый, паўсюль, дзе ёсць патрэба ў дызайнерах-графіках. Ёсць сярод іх і тыя, каго, на жаль, не ацанілі на радзіме, і хто з гэтай прычыны працуе ў краінах блізкага і далёкага замежжа. Гэта, дарэчы, сведчанне высокага ўзроўню прафесійнай падрыхтоўкі, якую атрымліваюць студэнты на кафедры графічнага дызайну.

Мне пашчасціла вучыцца на гэтай кафедры амаль дваццаць гадоў таму, і, значыць, магу сёе-тое параўноўваць. Галоўнае адрозненне сённяшняга студэнта ад тагачасных — гэта ўменне працаваць з камп'ютэрам, скарыстоўваць яго ў якасці інструмента, як жывалісец скарыстоўвае пэндзаль і фарбы... Хоць увогуле гэта пытанне не адназначнае: ёсць небяспечная мяжа, за якой мастак становіцца занадта залежным ад электроннай тэхнікі і ператвараецца ў праграміста. А мастак і праграміст — усё-такі прафесіі розныя. Праўда, у БелАМ пры даволі сціплым забеспячэнні навучальнага працэсу камп'ютэ-

рам такой небяспекі пакуль няма.

Праца дызайн-графіка чымсьці нагадвае працу журналіста. Ён працуе не "дзея вечнасці", а на патрэбы сённяшняга дня. Таму мяне прыемна ўразіла тая акалічнасць, што студэнцкія творы, зробленыя пяць і болей гадоў таму пад канкрэтную падзею, і сёння ўспрымаюцца актуальна ў фармальна-стыльвым сэнсе. Дадам, што большасць твораў выхаванцаў мастацкага факультэта пяцігадовай даўніны ўспрымаюцца сёння маральна састарэлымі. Можна і сапраўды дызайн, які ўвасабляе сучаснасць і перспектыву, і трыяда "прыгожых мастацтваў", што сімвалізуе найперш традыцыю, — рэчы з розных шэрагаў, і, можа, варты вывесці дызайн з-пад даху БелАМ і стварыць з факультэта дызайну асобную акадэмію? Гэта пытанне не рэктару БелАМ і нават не кіраўніцтву краіны — на яго адкажа час. Гэта выстава падводзіць вынікі дваццаці гадоў "аўтаноміі" і акрэслівае перспектывы "незалежнасці". Беларускі дызайн варты акадэміі. Уласнай акадэміі.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Фрагмент дыпломнай работы 1997 г. "Паштовыя маркі Беларусі"

Фота К. ДРОБАВА

УГОЛКИ

"Нельга ўспомніць без вялікага захаплення..."

410 гадоў назад адбылася важная падзея: Жыгімонт III сваім прывілеем ад 28 студзеня 1588 года зацвердзіў чарговы, трэці Статут Вялікага княства Літоўскага. Падзея важная не толькі ў жыцці ВКЛ і Польшчы. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 года, які быў падрыхтаваны высокадукаванымі правазнаўцамі свайго часу пад кіраўніцтвам канцлера ВКЛ Астафія Валовіча і падканцлера Льва Сапегі, стаў увогуле выдатным помнікам прававой культуры і юрыдычнай думкі феадальнага грамадства XVI стагоддзя. У гэты Статут увайшлі нормы дзяржаўнага (канстытуцыйнага) права, якіх, дарэчы, тады не было ў заканадаўчай практыцы іншых еўрапейскіх дзяржаў, а таксама нормы адміністрацыйнага, ваеннага, судова-працэсуальнага, шлюбна-сямейнага і апякунскага, спадчыннага, зямельнага, ляснога і паліўнічнага, крмінальнага права.

З уяўдзеным Статуце (а ён быў надрукаваны ў тым жа 1588 годзе на беларускай мове ў віленскай друкарні братаў Мамонічаў пад наглядом самога Л. Сапегі) па сутнас-

ці закладзены асновы прававой дзяржавы, той дзяржавы, якую будзем мы сёння і, як вядома, сустракаемся пры гэтым з рознымі цяжкаасцямі. А памылка, магчыма, і паменела б, калі б звярталіся не толькі да вопыту іншых дзяржаў, але і заглядалі б у Статут-1588, бо, пры ўважлівым чытанні яго, нельга не прыкмеціць многае з таго, што, па сутнасці, працуе і на дзень сённяшні.

Гэта тычыцца і прынцыпаў падзелу ўлады, вызначэння правамоцтваў пэўных яе галін. Для прыкладу, у ВКЛ правам заканадаўчай улады надзяляўся сейм, выканаўчая — замацоўвалася за вялікім князем і радай, судовай — за судамі і г.д. Не былі, зразумела, аб'ядзены ўвагай і пытанні цаласнасці дзяржавы. А гэтыя аспекты сталі асабліва актуальнымі пасля аб'яднання Вялікага княства і Польшчы ў Рэч Паспалітую. Але і пасля гэтага яны заставаліся самастойнымі, у тых жа межах знаходзіліся іх тэрыторыі, ранейшымі былі дзяржаўныя апараты, заканадаўства, фінансы і армія. Характэрна і тое, што

хоць адзінымі для абедзвюх з'яўляліся кароль Рэчы Паспалітай і сейм, у Статуце была агаворана юрыдычная адасобленасць ВКЛ. Насельніцтва кожнай дзяржавы мела свой прававы статус. Толькі мясцовыя ўраджэнцы маглі займаць у княстве дзяржаўныя і судовыя пасады. На карысць цэласнасці тэрыторыі добра спрацоўвала і тое, што, паводле Статута, раней страчаныя землі не маглі вяртацца ў уладальнікам. Іншаземцам, а да іх, як вядома, адносіліся і палякі, не дазвалялася атрымліваць землі, пасады і нават ганаровыя званні княства.

І, канечне, дзяржаўнай мовай заставалася беларуская. І гэтым Статут істотна адрозніваў ад аналагічных прававых актаў дзяржаў Заходняй Еўропы, у якіх карысталіся рымскім правам, выкладзеным на незразумелай пераважнай большасці насельніцтва лацінскай мове. Тут жа было усё даступна нават просталюдзінам. Нездарма Л. Сапега адзначаў: "Так кожны былы вельможы годен есць наганення, который вольноостью се фалить и прав своих умети и разумети не хочеть,

которым правом усю вольность свою обварованую маеь, а если которому народу в стыд прав своих не умети, поготовлю нам которые необчим аким языком, але своим власным права списаныя маем и каждого часу чого нам потреба ку отпору всякое кривды ведати можем".

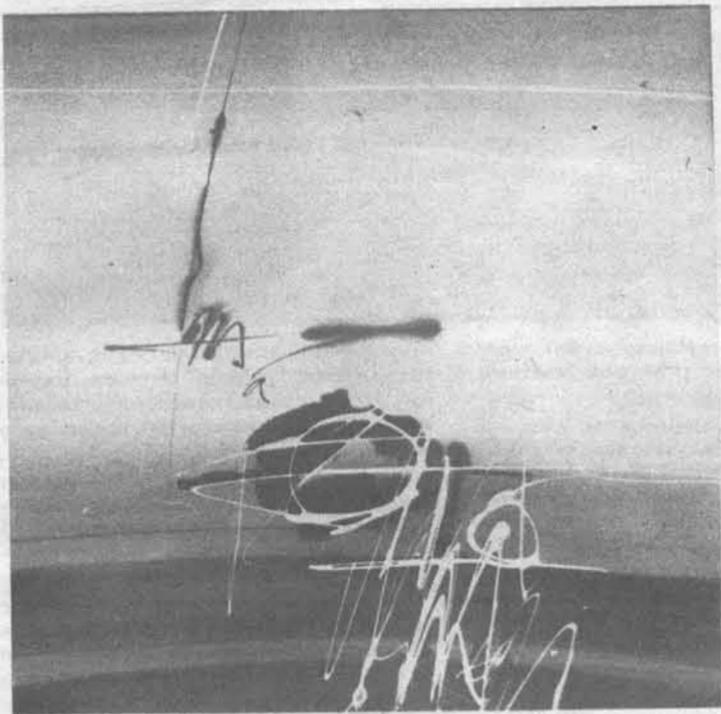
І яшчэ на адным моманце нельга не спыніцца. Статут, працуючы на дзень для ВКЛ сённяшні, адначасова быў скіраваны і ў заўтра. У тую будучыню, у якой, верылася, ВКЛ па-ранейшаму застаецца дзяржаўнай сувэрэннай, моцнай, усебакова развітой. У імя гэтага разам з правамі грамадзян дакладна агаворваліся не толькі абавязкі, а і пэўныя абмежаванні. У прыватнасці, востра ставілася пытанне аб зберажэнні прыродных рэсурсаў, багаццяў, адпаведна называліся і жорсткія, сучаснымі словамі кажучы, санкцыі. Напрыклад, той, хто разбурыў гняздо сокала, мог заплаціць штраф ад 3 да 6 коп грошай. Каб атрымаць больш поўнае ўяўленне аб яго памеры, дастаткова сказаць, што рабочы вол каштаваў усяго... 2 капы грошай.

Выдадзены па-беларуску, Статут-1588 у 1614 годзе быў перакладзены на польскую мову (на ёй затым перавыдаваўся яшчэ шэсць разоў), у 1811 годзе з'явіўся на рускай і польскай мовах у Пецярбурзе, у 1735—1738 гадах выходзіў на ўкраінскай. Ён на працягу 250 гадоў з'яўляўся дзеючым законам на тэрыторыі Беларусі, Літвы і Украіны. Афіцыйна дзеянне Статута было спынена ў Віцебскай і Магілёўскай губернях у 1831 годзе, а ў Мінскай, Гродзенскай і Віленскай і таго паазей — у 1840-м.

Статуту 1588 года прысвечана нямаля даследаванняў, у якіх яму даецца самая высокая ацэнка. Аднак, каб упэўніцца, наколькі важныя правыя дакумент гэта быў, дастаткова прывесці словы вядомага палітычнага дзеяча Рэчы Паспалітай Г. Калантая, якія прагучалі на сейме 1791 года: "Я кажу аб той кнізе, аб якой нельга ўспомніць без вялікага захаплення... Статут складзены так разумна, што яго можна лічыць самай дасканалай кнігай законаў ва ўсёй Еўропе".

А. АН-ЕВІЧ

Літара — адбітак слова

Выстава называецца "Літ-АРТ". У Нацыянальным мастацкім музеі экспануюцца ўзоры шрыфтавога мастацтва і каліграфіі. Першая спроба прадставіць гледачу Літару і Слова як самакаштоўныя творы была напрыканцы 80-х гадоў. Але тая, першая выстава ў Палацы мастацтваў сабрала менш дзесятка аўтараў (па тым часе гэта быў, лічы, увесь актыў беларускай каліграфіі), ды і рэзананс, скажам шчыра, быў нязначны. Сёння ў выставе бяруць удзел больш як дваццаць аўтараў, да таго ж арганізатарам было з каго і з чаго выбіраць. І тады, і зараз ідэя сабраць разам заўятараў Літары і Слова належала Паўлу Семчанку. Тады і зараз ён кіраўнік праекта. Алеся Разанаву належыць думка, што Слова развіваецца ў двух напрамках. Адзін напрамак — вакал, другі — графіка. Але, як казалі ў старажытнасці, "Словы злітаюць, напісанае застаецца". Слова нарадзілася раней за Літару, але толькі праз Літару стала бессмяротным. Бачыш Літару — чуеш гук — гукі складаюцца ў Слова.

Нельга абмінуць тую акалічнасць, што сярод удзельнікаў гэтай выставы, акрамя тых, хто зай-

маецца выключна мастацтвам шрыфта, ёсць графікі-станкавісты. Прычым добра вядомыя — Арлен Кашкурэвіч, Міхась Будавей, Уладзімір Лукашык, Вячаслаў Паўлавец. Ёсць вядомы жывапісец — Сяргук Цімохаў... Можна, гэта эксперымент, спроба правесці сябе ў нязвычайнай ролі, а можа, і лагічны шлях ад выявы (партрэта, краявіду, нацюрморту) да універсальнага знака-сімвала, якім з'яўляецца літара. Імёны і творчасць мастакоў-шрыфтавікоў вядомы аматарам мастацтва значна лепей, чым імёны і творчасць жывапісцаў альбо скульптараў. Бо гэта мастацтва лічыцца "прыкладным", "ужытковым". Аднак сярод людзей, натхнёных Літарай, былі і ёсць асобы выдатныя і нават геніяльныя. Каб упэўніцца ў гэтым, дастаткова глянуць на які заўгодна з сучасных алфавітаў. Як на маю думку, той, хто калісь знайшоў для літары выразную форму, зрабіў для чалавечтва справу не менш вартую, чым той, хто адкрыў новую зорку.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Кампазіцыі А. Кашкурэвіча і Ю. Тарзэва

Фота К. ДРОБАВА

Ушанавалі землякі

Творчы вечар праймае, драматурга і публіцыста адбыўся ў Гомельскім абласным драматычным тэатры. Павіншаваць свайго земляка Васіля Ткачова з 50-годдзем сабраліся калегі па пярэ, сябры і блізкія людзі, проста аматары тэатральнага мастацтва і літаратуры.

Кіраўніцтва тэатра аднеслася да гэтай творчай вечарыны надзвычай

адказна — былі надрукаваны афішы з партрэтамі юбіляра, прысутныя ўбачылі сцэнікі са спектакляў "Вокны" і "Усміхаўся месяц белай вішні", пастаўленыя на гэтай сцэне, з новай п'есы "Дрэва", а заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Л. Корхава-Лаўрыновіч, акцёры А. Лаўрыновіч і У. Драбшэўскі прачыталі гумарыстычныя творы пісьменніка, мала-

дыя акцёры А. Карака і В. Сарвірава — апавяданне для дзяцей "Як сон знайшлі".

Рэжысёр маладзёжнага тэатра С. Кавальчык паказаў урывак з тэлеспектакля "Добрае стаўленне да сабакі". Прагучаў і маналог Макара (заслужаны артыст Беларусі І. Лапцінскі) з радыёспектакля "Стары і дарога".

Згадаўшы майстроў

Не адзін сезон у рэпертуары Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Беларусі спектакль "Севільскі цырульнік" на музыку Дж. Расіні. А гэты яго паказ быў прысвечаны 90-годдзю з дня нараджэння легендарнага асобаў — народных артыстаў Беларусі выдатнага спевака Ісідара Балоціна ды выдатнага канцэртмайстра тэатра Сямёна Талкачова.

Таленавіты вучань прафесараў Маскоўскай кансерваторыі Ганны Астроўскай ды Канстанціна Ігумнава Сямён Талкачоў быў шырока вядомы як цудоўны піяніст, саліст, педагог і канцэртмайстар, які чвэрць стагоддзя папрацаваў у беларускім оперным. Ён выхаваў не адно пакаленне спевакоў, заслужана дзяліў з імі поспех. Сярод іх — Ларыса Александроўская, Арсен Арсенка, Рыта Млодак, Мікалай Ворвулеў, Ісідар Балоцін...

Уладальнік прыгожага тэнара з вялікім дыяпазнам, яркага ва ўсіх рэгістрах, Ісідар Балоцін ззяў у галоўных партыях многіх оперных пастановак. Публіцы падабаліся

ягоня Надзір у "Шукальніках жэмчугу" Ж. Бізэ, Індыйскі гошч у "Садко" М. Рымскага-Корсакава, пан Дамізы ў оперы С. Манюшкі "Страшны двор", Сямён Бурачэня ў "Алесі" ("Дзяўчына з Палесся") Я. Цікоцкага. Ісідар Балоціна ведалі як цудоўнага спевака і таленавітага артыста, які з натхненнем выконваў ролі і лірычныя, і характарныя. Вядома, які ўдалы быў створаны ім вобраз графа Альмавівы ў "Севільскім цырульніку". Старэйшыя ўспамінаюць, як Балоцін — Альмавіва ўпершыню прыходзіў у дом доктара Барталы, узяўшы з сабой незвычайныя рэчы, як, напрыклад, кавун, і камічна абыгрываў гэта.

Спектакль памяці выдатных майстроў тэатра сабраў многіх прыхільнікаў опернага мастацтва і лепшыя выканаўчыя сілы. Традыцыі Сямёна Талкачова прадоўжыла ягоная дачка, канцэртмайстар тэатра Ларыса Талкачова, якая рыхтвала спевакоў да гэтага паказу, а падчас яго бліскуча выканала партыю клавесіна. Выканаўца партыі графа Альмавівы Рыгор Палішчук быў проста-такі ва ўдары, голас гучаў ярка, лёгка, найскладаней для выканання верхняй ноты ён "заваёўваў" без усялякіх цяжкасцей. Сакавіты бас выканаўцы партыі Дона Базіліа Яраслава Пятрова таксама ўразіў слухачоў. Зачараванай, жартулівай, какетлівай была Разіна Наталлі Рудневай. Доктар Бартала ў выкананні Аляксандра Кеды выглядаў абаяльна смешным. Як заўсёды артыстычны быў Віктар Скорбагатаў — Фігара. Аркестрам кіраваў Леў Лях.

Вера КРОЗ

У музей па настальгію

Экспазіцыйная плошча Нацыянальнага мастацкага музея больш чым сціплая, а ў фондах захоўваюцца тысячы твораў. Каб азнаёміць гледачоў з багаццем фондаў, супрацоўнікі час ад часу ладзяць тэматычныя выставы. Адна з такіх экспазіцый працавала ў залах музея з 12 снежня па 12 студзеня. На ёй быў прадстаўлены беларускі пейзажны жывапіс 40—60-х гадоў. Здавалася б, камерная выстава сціпых беларускіх краявідаў... А між іншым, пра эпоху яна сведчыць не менш выразна, чым хрэстаматыійныя манументальныя палотны. Краявід у "сацэрзальную" эпоху знаходзіўся, так бы мовіць, на перыферыі дзяржаказаў. Добра аплалчаліся сюжэтныя палотны гістарычнага зместу (зразумела, што гаворка ідзе аб кананізаванай савецкай гісторыі). Па вышэйшым разрадзе ішла "Ленініна". Можна было зарабіць на партрэтах герояў вайны і працы. А вось

нацюрморты і краявіды, якія, у адразае ад пералічаных вышэй жанраў, цяжка паддаваліся палітызацыі, не давалі надзейнага заробку. Таму і займаліся імі мастакі ў вольны ад "сацэрзалізму" час і малявалі для сябе, "для душы". Гэта агульная характарыстыка сітуацыі. Былі і выключэнні. Скажам, усё жыццё прысвяцілі краявіду Вітольд Бяляніцкі-Біруля і Віталь Цвірка.

Сёння, калі ў грамадстве адбылася пераацэнка палітычных і культурных каштоўнасцяў, тое, што калісь лічылася перыферыяй культуры, трывала займае месца ў цэнтры. Тое, што рабілася "для душы", набывае ціканасць для грамадства.

Шэраг твораў гэтай экспазіцыі можна без непатрэбнай у дадзеным выпадку сціпласці назваць шэдэўрамі. Праўда, шэдэўраў ніколі не бывае шмат... Але ж В. Цвірка — пейзажыст геніяльны. Да лепшых узораў "суроўнага стылю" вярта аднесці жывапіс М. Данцыга. А

І. Басаў увогуле ні ў якія стылі, ні ў якія шэрагі не становіцца. Традыцыі класічнага краявіду з элементамі імпрэсіянізму ў палотнах Н. Воранава, Д. Алейніка, А. Бархаткова. Адыходзячая рэчаіснасць у гарадскіх краявідах 40—60-х гадоў. Цяпер тут больш бетону і асфальту, менш — травы і дрэў.

Арганізатары абмежавалі экспазіцыю 60-мі гадамі, бо потым, у пазнейшыя часы, ужо не даводзіцца гаварыць пра чысціню стылю і жанру. Іншы час нарадзіў іншае мастацтва, у якім дамінавала ўжо не традыцыя, а эксперымент. "Суровы стыль" 60-х быў, бадай, апошнім стылем, які трывала стаяў на рэалістычнай глебе. Для моладзі выстава "Беларускі краявід 40—60-х гадоў" хутчэй за ўсё мела чыста гістарычны інтарэс: вось, маўляў, такая была Беларусь колькі дзесяцігоддзяў таму. А для тых, хто гэты час памятае, — крыніцай настальгіі.

П. В.

Віцебскі авангард у мінскай "Alma Mater"

27 студзеня ў музеі Беларускай акадэміі мастацтваў адкрылася выстава твораў мастака з Віцебска Васіля Васільева. Нарадзіўся мастак у Оршы. У Беларускаю акадэмію мастацтваў паступіў ужо маючы вышэйшую мастацкую адукацыю — Віцебскі "худграф". Скончыў акадэмію ў 1992 годзе, з таго часу выкладае на кафедры дызайну Віцебскага тэхналагічнага інстытута лёгкай прамысловасці. Браў удзел у шэрагу выстаў — рэгіянальнага, рэспубліканскага і ўсесаюзнага ўзроўню, у міжнародных мастацкіх акцыях. Ён пачынаў як мастак рэалістычнай плыні, а сёння В. Васільеў — адзін з найбольш вядомых твораў беларускага авангарда (калі разумець пад авангардам мастацтва нетрадыцыйнае). Выстава ў музеі БелАМ наўрад ці дае ўяўленне аб ягонай творчасці. Мне давялося быць у Віцебску ў

ягонай майстэрні: разнапланавых твораў хапіла б і на Палац мастацтваў. Творы гэтай экспазіцыі можна практыкаваць як жывапіс і малянак. Гэта, паўтары, малая частка творчасці В. Васільева. Зараз ён аддае перавагу мастацкім акцыям, якія па сутнасці бліжэй да тэатральнай дзеі. Але для такой справы, зразумела, патрэбна іншая прастора і іншае асяроддзе. Васіль прадстаўляе ў БелАМ не толькі сябе самога і навучальную ўстанову, у якой выкладае. Вынікам гэтай выставы можа стаць умацаванне сувязяў паміж БелАМ і ВТІЛП. Ужо ідзе гаворка пра выставу ў адказ — выставу твораў выкладчыкаў БелАМ у Віцебску.

В. БОГУШ

На здымку: В. Васільеў ля свайго работы.

Фота К. ДРОБАВА

сцэне Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра быў пастаўлены спектакль "Сівы бусел", які пэўны час з'яўляўся візітнай карткай тэатра і прайшоў амаль 150 разоў.

У ролі вядучага вечарыны выступіў рэжысёр, мастацкі кіраўнік драмтэатра У. Караткевіч.

Многія змаглі пераканацца на гэтай вечарыне: Васіля Ткачова любяць і паважаюць на гомельскай зямлі. За талент, за працавітасць. Любяць і жадаюць яму новых твораў.

Уладзімір ЖЫТНІКАЎ

Ушанаванне
майстра

90-годдзю з дня нараджэння народнага мастака СССР Заіра Азгура прысвячаўся чарговы літаратурны чацвер у Коласавым доме. Майстар быў у блізкіх дачыненнях з песняром. А пачалася іх дружба ў 1924 годзе, калі юны скульптар ляпіў вялікага паэта. Пазней ён не раз увасабляў дзядзьку Якуба ў сваіх работах. Вяршыня яго турботнасці і ўмельства з'явіўся помнік-манумент на плошчы імя народнага песняра. Яму, гэтаму тварэнню, 3 лістапада 1997 года споўнілася 25 гадоў. Чвэрць стагоддзя мінчане і госці беларускай сталіцы мелі мажлівасць прыйсці сюды, каб пакланіцца светлай памяці песняра, успомніць герояў ягоных кніг і, вядома ж, творцу бронзавага комплексу.

Выступоўцы — супрацоўнік Коласавага музея Іван Курбека, пісьменнікі Барыс Бур'ян і Уладзімір Мехаў, дацэнт Белдзяржуніверсітэта Вольга Казлова, сын Коласа Міхась Міцкевіч, сын З. Азгура Заірыд і загадчык аддзела культуры Стаўбцоўскага райвыканкама Анатоль Грэкаў — гаварылі пра надзвычайную працаздольнасць майстра, пра яго высокую грамадзянскую пазіцыю, шырыню творчых інтарэсаў, пра яго інтэлігентнасць і чалавечнасць.

Сцяпан ІВАНЧЫК

Да ўгодкаў
рэжысёра

У дакументальным і мастацкім кіно працаваў вядомы наш рэжысёр Валерый Басаў, аднолькава глыбока і ярка раскрываючы свой самабытны талент. Аб гэтым, у прыватнасці, сведчыць тое, што з трох дзесяткаў стужак, створаных ім, многія ўдастоены розных прызюў, у тым ліку і на міжнародных фестывалях. Але ўжо год, як В. Басава няма з намі. Нацыянальнае тэлебачанне вырашыла адзначыць гадзіну яго смерці спецыяльнай перадачай, а ў выніку прыхільнікі таленту В. Басава змаглі пазнаёміцца з яго вядомымі фільмамі "Кола" і "У чаканні", а таксама са стужкай "Усім дзякуй", падрыхтаванай тымі, хто добра ведаў В. Басава, — драматургам А. Дударавым, рэжысёрам У. Міхарскім, апэратарам В. Булдыкам... Гэты новы фільм пра самога В. Басава, пра яго шлях у мастацтва, пошукі і знаходкі.

У абарону
беларускасці

85 гадоў назад, 26 студзеня 1913 года, выйшаў першы нумар штотыднёвай грамадска-палітычнай, літаратурна-мастацкай і рэлігійна-асветніцкай каталіцкай газеты "Беларус". Выдавалася ў Вільні на беларускай мове лацінкай да 12 жніўня 1915 года. Аб змесце выдання можна атрымаць уяўленне па эпіграфу да ўсіх нумароў, узятага з Евангелля: "Шкада мне гэтага народу... бо не мае што есці". "Беларус" імкнуўся абудзіць у беларускіх каталікоў пачуццё нацыянальнай свядомасці, агітаваў за ўжыванне беларускай мовы ў набажэнстве, звяртаў увагу на тое, што самай галоўнай грамадскай і духоўнай каштоўнасцю з'яўляюцца высокая маральнасць, дабрачыннасць. У якасці маральных крытэрыяў вылучаліся любоў і павага не толькі ў сябе, але і паміж суседзямі і больш таго — народамі і краінамі. На старонках газеты змяшчаліся народныя казкі, песні, падыні, даваліся апісанні народных гульні. Не абыходзіліся ўвагай і пытанні гісторыі Беларусі, развіцця нацыянальнай культуры, аб чым, у прыватнасці, сведчыць цыкл нарысаў Р. Кляновіча. Чытачы мелі мажлівасць пазнаёміцца з літаратурнымі творамі А. Гаруна, А. Паўловіча, К. Сваяка, Г. Леўчыка і іншых пісьменнікаў.

Лютаўская афіша
Дома літаратара

190-ым угодкам з дня нараджэння В. Дуніна-Марцінкевіча прысвечана вечарына "Больш за ўсё я бацькоўскаму краю аддаю", што адбудзецца 4 лютага.

18 лютага збяруцца прыхільнікі таленту Н. Гальпяровіча. "Востраў душы" — так называецца гэты вечар.

На 25 лютага запланавана прэм'ера чарговага тома "Беларускага кнігазбору" — "Выбраныя творы" У. Жылкі.

Усе гэтыя мерапрыемствы пачнуцца ў 18 гадзін.

А пашыраная Рада Саюза беларускіх пісьменнікаў "Вынікі пазычнага года" (10 лютага), секцыя драматургіі (18 лютага), абмеркаванне творчых набыткаў і планаў "Часопіс "Бярозка": год 1997-ы" (19 лютага), секцыя перакладу на тэму "Перакладчыкі — да 200-х угодкаў Адама Міцкевіча" (26 лютага) пачнуць работу ў 15 гадзін.

Іван Чачот з Чачотавага роду

"Знаць Чачота ўсе павінны", — сцвярджаў Францішак Багушэвіч і, мабыць жа, ведаў, што кажа. Таму наш карэспандэнт не абмінуў магчымасці сустрэцца з госцем сталіцы Іванам Дзмітрыевічам Чачотам, які даўно і невыпадкова цікавіцца радаводам беларуска-польскага паэта і фалькларыста XIX стагоддзя.

— Я памятаю, якім дзівам было для мяне бачыць нашчадка пераадрукара Стэнлі Скарыну (ён прыязджаў з Канады на юбілей славуэтага продка). І вось пайшла чутка, што ў Мінску, у Еўрапейскім гуманітарным універсітэце чытае лекцыі унук Яна Чачота!

— Гаварыць аб прамых нашчадках Чачота досыць праблематычна хаця б таму, што ў яго не было жонкі. Дзеці (калі яны ёсць) у такіх выпадках могуць выпадаць з генеалагічнага дрэва. Тым не менш, пра тое, што ў нас польскія "крывя", што след вядзе ў беларускі Навагрудак, у нашым родзе ведалі даўно. Звесткі ідуць ад прабабкі па бацькоўскай лініі. Яшчэ дзед мой, Міхаіл Міхайлавіч Чачот — палкоўнік, прафесар Санкт-Пецярбургскай акадэміі, афіцэр лейб-гвардыі пры імператары — ездзіў у Навагрудак на прадмет даследавання сваіх каранёў. Ён да таго ж быў каталіком. З цягам часу сямейная легенда пачала набываць рысы рэальнасці. Калі дзядзька мой, Ілья Міхайлавіч Чачот, у 1975 годзе адпачываў у Друскеніках (а там, нагадаю, пахаваны Ян Чачот), то да яго звярталіся мясцовыя краязнаўцы на прадмет паходжання. Мінскі гісторык і архіваіст Зміцер Яцкевіч, які даследаваў радавод Чачота, лічыць, што ў генеалагічным — вельмі разгалістым — дрэве гэтага шляхецкага роду даследаваны не ўсе галіны. Такое вось, напрыклад, супадзенне: у мінулым мае дзядзька звязаны з горадам Цвер і Ян Чачот, вяртаючыся з сібірскіх ссылак, таксама ехаў праз Цвер і Таржок. Якая тут сувязь, мы так і не высветлілі, ды і наўрад ці высветлім. Той жа З. Яцкевіч, наколькі мне вядома, не сумняваецца, што мы з Чачотавага роду.

— Ваша родавае прозвішча не вельмі гучыць па-руску, вам не здаецца?

— Скажу болей: яго чамусьці лічаць і не славянскім. У апошняе дзесяцігоддзе і мне, і бацьку майму Дзмітрыю Міхайлавічу, юрысту, прафесору Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта, даводзіцца часта бываць за мяжой, і там не раз узнікала праблема транскрыпцыі. Цікавей за ўсё наша прозвішча пішуць немцы: Tschetschot. Зацікавіла мяне і этымалогія слова (як і ўсё, што так ці інакш звязана з Янам Тадэвушавічам). У польскім слоўніку слова мае некалькі значэнняў: птушка на кшталт дразда, базарная баба і яшчэ дзвялося чучы — драўніна з сучкамі. За дакладнасць не ручаюся — у польскай мове не спецыяліст.

— Нас таксама цікавіць усё, што звязана з пачынальнікам беларускай літаратуры,

сучаснікам і сябрам Міцкевіча. Раскажыце, калі ласка, пра сябе: род заняткаў, захапленні...

— Сем год таму аднавіўся так званы Зубаўскі інстытут пры Акадэміі навук, які займаецца гісторыяй мастацтваў. (Ён быў заснаваны графам Зубавым у 1912 годзе і праіснаваў да пачатку 30-х). Я з'яўляюся загадчыкам сектара гісторыі і тэорыі выяўленчага мастацтва гэтай установы, дацэнтам С.-Пецярбургскага Дзяржаўнага ўніверсітэта. У ваш горад прыехаў па запрашэнні ЕГУ, чытаю курс лекцый па сучасным мастацтве для 5 курса. Асноўны прадмет маёй прафесійнай зацікаўленасці — мастацтва Германіі 18 і 19 стагоддзяў. Германістам стаў мо таму, што адзін з маіх прадзедаў у свой час ажаніўся з немкай — пратэстанткай з Тільзіта. Працую і як мастак, мой асноўны жанр — перформанс і інсталляцыя. Кірую выставачнай залай, яна называецца: "Navicula Artis", што азначае "Караблік мастацтваў". Акрамя таго, усё жыццё вучыўся музыцы, скончыў музычнае вучылішча па класу фартэпіяна. Гэта — "для душы".

— Паколькі вы ўпершыню ў Мінску, то не магу не спытаць пра ўражанні. Ці прыкмецілі свежым вокам штосьці своеасаблівае?

— Часам блытаюць такія паняцці, як своеадметнасць нацыянальная і лакальная. Не так даўно дзвялося пабываць у Ноўгарадзе, паўночным рускім горадзе, і — дзіўнае ўражанне! — здаецца, што ён сам па сабе, ні з чым не звязаны, надчасавы. Іншая справа — Масква: нервознасць і агрэсіўнасць, прычым агрэсіўнасць алтымістычная, у адрозненне ад піцёрскай. Як карэнны пецярбуржац я абвострана адчуваю непадобнасць дзвюх нашых сталіц.

Першае ўражанне ад Мінска — агромністы савецкі горад, не падобны, аднак, на расійскія. Справа нават не ў архітэктуры, — проста іншы тып прасторы. Сонца выглядае такою парюў рэдка. Смуга. Спакой. Лёгкасць. Мяккасць. Нават утульнасць. Возьмем, напрыклад, Дом афіцэраў. З фасаду — сапраўдная казарма, затое які там утульны дворык з "тылу"! І яшчэ — адчуванне мірнасці. Узіраюся ў твары (фізіяноміка — мае захапленне), адрозніваю мужчынскі нацыяналь-

ны тып — высакаваты і не без зграбнасці. Прысадыстых "мацакоў" — мала. Вялікія ногі і рукі (штосьці ад падлеткаў), шыракаватыя твары. Пра жаночы тып, праўда, яшчэ не складала ўяўлення...

— Тут я вам дапамагу. У нас няшмат класічных прыгажунь, затое ўсе сімпатычныя. Але вернемся да вашай прафесіі. Ці адчуваеце вы нацыянальную адметнасць беларускага выяўленчага мастацтва?

— Я меў уяўленне пра с а в е ц к а е беларускае мастацтва. Сучаснае для мяне — неадкрыты мацярык. Як, зрэшты, і сама Беларусь. Увогуле ж пытанне нацыянальнай самасвядомасці і нацыянальнай своеадметнасці я разглядаю ў сваіх лекцыях, звычайна на прыкладзе трох краін — Германіі, Італіі і Расіі. З сярэдзіны 18 ст. гэтае пытанне пастаянна мусіравалася ў нямецкай культуралогіі. Адносна "нямецкасці" існуе вялікая колькасць літаратуры. Паколькі нацысты вульгарызавалі гэтую праблему, то зараз у Германіі яе проста абыходзяць. Як бы не стала яе. Няма! Тым не менш, яна ёсць. Нават у сучасным мастацтве, якое падчас не толькі інтэрнацыянальнае, але і транскантынентальнае, існуе адрозненне паміж мастацтвам нямецкім і французскім, нямецкім і амерыканскім, нямецкім і рускім, і рысы своеасаблівасці можна пры жадаванні апісаць. Вось я і займаюся той літаратурай, якая звярталася да гэтага пытання ў розныя эпохі, у тым ліку — у перыяд нямецкага нацыяналізму. Падчас мне здаецца, што з'ява апошняга больш сур'ёзная, чым мы думаем.

І яшчэ адзін момант хацелася б закрануць. Кантраст паміж італьянскім і французскім мастацтвам — здзіўляючы, паміж нямецкім і італьянскім — таксама. Але найбольш цікава разглядаць адрозненні блізкіх, родных, з аглунаючымі каранямі і традыцыямі культур. На жаль, мой першы прыезд сюды кароткачасовы. Засталося пабываць у Навагрудку, наведаць музей Міцкевіча — і дамоў.

— Спадзяюся, Іван Дзмітрыевіч, што Беларусь яшчэ паклікае вас да сябе. А пакуль — шчаслівага шляху!

Гутарыла Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

"Мы слухалі наш народ..."

— Іван Антонавіч, вы былі даўнімі сябрамі з Алесем Адамовічам. Што вам успамінаецца?

— Мінулы год ударыў мяне балюча двойчы: у студзені — смерцю Алеся Адамовіча, а ў снежні — смерцю Уладзіміра Калеснікі.

Спачатку многа і горка думалася пра аднаго, а вось цяпер я не магу інакш гаварыць, як пра іх абодвух, непадзельна.

Некаторыя верхглядзі, хто з мюнхенскай, а хто з маскоўскай важнасцю, строга адводзілі нам з Калеснікам ролю сааўтараў Адамовіча па кнізе "Я — з вогненнай вёскі", як быццам не памятаючы, што перад гэтым у нас было дваццаць гадоў сяброўства з належнай шчырасцю (шчырасць гэтай часамі ў тыя гады была небяспечнай), з узаемнай зацікаўленасцю працай, творчасцю кожнага, з сумеснымі падарожжамі на поўнач да Салаўкоў, на поўдзень — да Закарпацця, з не менш прыемным уражаннем ад знаходжання на зваротным шляху ў Алесевай Глушы.

У нас было партызанскае мінулае, удзел ва ўсенародным змаганні з фашызмам. У нас было непасрэднае сутыкненне з ім, з яго жаклівай, антычалавечай сутнасцю. Вось гэта і было асновай нашай глыбіннай душэўнай працы ў сааўтарстве над кнігай "Я — з вогненнай вёскі".

На працягу чатырох летаў, з дня ў дзень,

Фрагмент гутаркі рэжысёра Фелікса КУЧАРА з Янкам БРЫЛЕМ на здымках фільма пра Алеся Адамовіча "Развітальнае". (Студзень 1995 г.)

ад вёскі да вёскі мы слухалі наш народ, яго непрыкхаваную праўду.

А вечарамі, і ў стоце нястомныя, мы яшчэ ўсё гаварылі пра тое, што бачылася і чулася ўдзень. А ўранні, наколькі мы ўсе, па-літаратурска гаворачы, "жаўранкі", прычынаючыся, зноў гаварылі, рыхтуючыся да новых сустрэч.

І вось іх абодвух, маладзейшых, няма. А я ў смутку сваім адчуваю патрэбу і абавязак дасказаць яшчэ пра нашы сустрэчы, нашы вечары і раніцы.

Калі хварэе хтосьці блізкі, можна цікавіцца станам яго здароўя здалёк, можна "арганізоўваць" дэфіцытныя лекі і перадаваць пісьмова ці тэлефонна парады, як імі карыстацца, можна нават наведваць хворага. Аднак жа, паўтараючы тое, што было сказана адным з нашых, замежных прыхільнікаў, лепш быць у гэтыя ночы і дні побач з хворым.

Наша Маці-Радзіма на працягу некалькіх гадоў цяжка хворая і ёй вельмі патрэбны такія сыны, якім быў Алесь Адамовіч: блізкія, самаадданыя ў служэнні ёй.

І таму я быў разам з многімі, з кім гаварыў пра гэта, вельмі ўсцешны з'яўленнем апошняй па часе напісання аповесці Алеся "Vixi", з'яўленнем у ёй раздзелаў вясковых, сямейных, ваенных, дзе зноў жа перад намі, сябрамі яго, найбольш зацікаўленымі чытачамі, паўстае той самы, былы, таленавіты, грунтоўна таленавіты празаік Алесь Адамовіч.

Без таго, можна сказаць, касмічнага мудравання яго апошняй пастаралі, без саламянага полымя зладзённасці рэпартажнай аповесці

"Дзякуй, хунта!" і некаторых іншых рэчах.

За два тыдні да яго такой нечаканай смерці ён пазваніў мне і мы доўга, па старому нашаму звычайу, пагаварылі пра многае. І я быў вельмі рады павіншаваць яго з поспехам, з тымі раздзеламі ў яго аповесці.

І мне прыгадалася, што ў гэтай радасці маёй было штосьці ад таго, ад той радасці, з якой я калісьці вінаваў яго з раманам "Вайна пад стрэхамі".

Алесю вельмі пашанцавала, як сыну. У яго была маці, для акрэслення высакароднай істоты якой вельмі цяжка падабраць адпаведнае імя. Я часта сустракаўся з Ганнай Мітрафанунай, гутарыў з ёю ў Глушы і ў Мінску.

Разам з Алесем мы былі бездапаможнымі сведкамі яе апошніх пакутаў. Над яе дамавінай я гаварыў пра сваю глыбокую пашану і ўдзячнасць да гэтай жанчыны.

І зноў жа ў "Vixi", у тых раздзелах, пра якія я гаварыў, яна паўстае і больш дасканалая памстацку. Вобраз яе не проста ўдаўся Алесю. Ён загучаў па-новаму, што і называецца сапраўдным мастацтвам.

Хацелася б сказаць, што я неяк трывожна пабойваюся таго, каб на вясковых могілках, кіламетры тры-чатыры ад іх светлага дома, у чыстаполіцы глушанскай, каб часам помнік аб нашым Алесі ніякім чынам не меў якойсьці намеру ўзвысіцца над сціплым, мудрым, мудра-сціплым помнікам яго цудоўнай маме, над простымі помнікамі гэтай прыгожай, па-беларуску прыгожай сям'і Адамовічаў.

Помнік па Алесю Адамовічу робіцца таксама ў выданні "Мастацкая літаратура". Там спакая, рупліва рыхтуецца багаты збор яго твораў. Гэта помнік, які ён сам узвёў сваім натхнёным служэннем роднай зямлі, роднаму народу, людзям наогул.

— Шаноўны Аляксандр Іосіфавіч, напрыканцы мінулага, 1997 года ў Бруселі адзін з членаў дэлегацыі Дзяржаўнай думы Расіі выказаўся ў тым сэнсе, што беларускай мовы ўвогуле няма, — выказаўся, вядома ж, з адпаведнымі палітычнымі наступствамі. То як, на думку вучоных спецыялістаў: жыве яна ці яе ўжо напаткаў лёс лаціны?

— У беларускай мовы магільшчыкаў хапала даўно і хапае. А наконт выступлення аднаго з расійскіх дзяржаўных мужоў, пра якое вы згадалі, то першая рэакцыя — здзіўленне. Здзіўляе, калі такое зыходзіць не ад людзей выпадковых, з вуліцы, якія карыстаюцца ўласнымі эмоцыямі, чуткамі. Ды хай бы зазірнулі ў любую нашу бібліятэку. І не толькі нашу, а, дапусцім, у тым жа Бруселі. Ці ў Парыжы, Стакгольме, Вашынгтоне. Там ёсць і мастацкая літаратура, і навуковая, і даведная, і граматыкі, і слоў-

ваецца пад яго. Прычым, не такая ўжо ў нас добрая руская мова. Выразна адчуваецца такая якасць, якія сведчаць, што яна для пераважнай большасці тутэйшых людзей не родная, кніжная. Адсюль і мноства штампаў, канцылярызмаў, беднасць словаўжывання, лексікі, няправільныя выразы, націскі. Гэта вельмі распаўсюджана нават сярод журналістаў. Адзін са свежых прыкладаў, неяк прэзідэнт Беларусі ўжыў слова гвалт. І ўсе журналісты, якія пішучы па-руску, узялі гэтае слова ў дзвукосе. Быццам яго няма ў рускай мове, хоць усе расійскія слоўнікі яго фіксуюць і нават без аніякіх стылістычных пазначэнняў. Такіх хібаў шмат.

— Пры нармальным школьным навучанні многіх хібаў можна было б пазбегнуць.

— Так. Але беларуская мова ў сферы адукацыі вельмі заціснутая. Вышэйшая адукацыя на ёй фактычна і пачыналася па-сапраўднаму толькі ў дваццатай гады і было

— Вядома ж, маё пачуццё адназначна аптымістычным не назавеш. Тым не меней, хачу зноў згадаць рэфэрэндум. Калі ён праводзіўся, то для кожнага яго ўдзельніка моўнае пытанне, хоць яно і значылася ў бюлетэні асобна, было на заднім плане. Бо практычна ж вырашалася пытанне: вы за свайго прэзідэнта ці супраць? Так гэта падавалася і ў многіх сродках масавай інфармацыі, да меркавання філолагаў не вельмі прыслухоўваліся. І таму практычна не ўлічвалася рэальнае становішча з мовамі, якім яно было на пачатак васьмідзесятых гадоў. У нас жа існавала не проста двухмоўе, якое трэба было адрэгуляваць заканадаўча, а велізарнейшы перакос не на карысць мовы карэннай нацыі. Неверагоднае становішча ўвогуле, кожны з носьбітаў моў на падставе тагачасных уласных пачуццяў, эмоцый, часовых выгад ці ўласных прывычак атрымаў права даць прысуд мовам — якая з іх лепшая, а якая гор-

літаратараў. Якія тут цяпер заўважаюцца пльні? Наколькі адрозніваецца цяперашняя лексіка праязікаў, паэтаў ад папярэдняй хаця б дзесяцігадовай даўнасці?

— Адрозненні ёсць. Праўда, я сказаў бы так: чым больш сталі пісьменнікі, чым лепшы ён майстар, тым у яго менш усё-такі гэтых моўных "навін", а больш грунтоўнасці. Справа яшчэ вось у чым: частка нашай творчай інтэлігенцыі лічыць, што мова лепей ацалее, калі ўсяляк адасабляцца ад рускай. Але ў выніку, на жаль, атрымліваецца, што не столькі аднаўляюцца лексічныя ўласныя рэсурсы нашай мовы за кошт тых жа мясцовых гаворак, колькі за кошт новых запазычанняў зноў жа ў суседзяў. У асноўным з Польшчы і Украіны. Вядома, іншым разам падобнае запазычэнне бывае апраўданым, калі няма ўласнага дакладнага адэкватна альбо ёсць рускае, якое цяжка ці няўключна перакладаецца на беларускую мову. Па простае прычыне: у рускай жа літаратурнай мове шмат стараславянстваў. А яны дрэнна ўпісваюцца ў нашу, якая заснавана на народных дыялектах, дзе стараславянстваў трэба вышукваць. Скажам, колькі ўжо было варыянтаў назвы свята нараджэння Хрыста. І Раство, і Ражаство, і Хрыстова нараджэнне... Хто як, а ўсё адно адчуваецца пэўна недасканаласць выразу для нашай літаратурнай мовы. Ці тое ж самае Благавешчанне. Блага — па-беларуску значыць кепска, дрэнна, а тут жа маецца на ўвазе добрая вестка, а не благая. Адэкват адшукваецца метадам спроб і памылак. Вось адзін час пачалі ў газетах пісаць гаркам, выканкам... Зараз ужо можна пачуць ці прачытаць — "ком". Адны так, другія гэтак. Разнабой. А прычына ў тым, што беларуская мова акаючая і ўсялякае "а", як толькі трапляе пад націск, носьбітамі беларускай мовы пераўтвараецца ў "о". Прыкладаў многа. Тое ж запазычанае з французскай мовы "пальто". Як толькі яго носьбіты беларускай мовы не імкнуцца пераўтвараць. Ці (адны кажуць з нямецкай, другія — з цюркскіх моў) слова "штаны". Па-беларуску вымаўляюць толькі "штонкі". Ці яшчэ. Слоўнікі даюць форму дзеяслова "плаціць". "Ты плаціш". Падсумоўваючы, хачу сказаць, што з запазычаннямі трэба абыходзіцца вельмі асцярожна і заўсёды памятаць, што, адштурхоўваючыся занадта ад адной мовы, можна моцна падпадаць пад уплыў іншай і незарок згубіць нешта істотнае сваё. А ў выніку і ўвогуле згубіць адметнае аблічча сваёй мовы. Тое ж з рознымі іншымі неалагізмамі. Сталыя майстры неадарма ўводзяць іх у свае тэксты вельмі не спяшаючыся.

— Якія галоўныя накірункі дзейнасці інстытута на сёлетні год і ўвогуле бліzkую перспектыву?

— Адначасна, што інстытут, канешне, імкнецца перш-наперш працаваць над пэўнымі тэмамі ў спольнасці з філалагічнымі факультэтам і кафедрамі ўсіх вышэйшых навучальных устаноў краіны. У той жа час асабліваю ўвагу скіроўваем на тэмы такога плана, якія непад'ёмныя нашым калегам у сувязі з іх асноўнай дзейнасцю — выкладчыцкай. А навуковая ж праца патрабуе больш часу на заняткі ў бібліятэках, архівах, лабараторыях, выездаў у экспедыцыі.

Што ў нас распрацоўваецца? Зрабілі, напрыклад, пробны варыянт акадэмічнай граматыкі. Але ўлічваючы сітуацыю, якая складалася зараз, публікаваць не спяшаемся па простае прычыне: пакуль застаецца адкрытым пытанне з правапісам. Каб не аказалася так, што мы выдадзім граматыку, а потым дзевяццаць у яе тут жа ўносіць папраўкі. Публікаванне адкладваем на год, а то і на два. Яшчэ вялікая праца — даследаванне якраз тых змен, што адбываліся ў граматычным ладзе беларускай мовы ў канцы васьмідзесяціх-пачатку дзевянацятых гадоў. У сувязі з гэтым распісваем, як у нас гавораць, на карткі часопісы "Польмя", "Маладосць", газеты — "Звязду", "Настаўніцкую", вядома ж, "Літаратуру і мастацтва" — тое, што выходзіць на чыста беларускай мове. Зрабілі ўжо досыць вялікую картатэку. Звяртаецца асноўная ўвага на граматычныя формы. Толькі што завяршылі п'яцітомны "Атлас беларускіх народных гаворак", але работа працягваецца. Зараз зноў узяліся за тэму, якая рамантычна названа "Лінгвістычныя ландшафты Беларусі". Апісваецца лексіка па асобных тэмах. Скажам, жывёльны свет, раслінны. Альбо асобныя нарысы лексічных гнёздаў. Вось: назва рыб у беларускай мове. Даследчыкі імкнуцца паказаць гісторыю слоў, адкуль яны да нас прыйшлі. Напрыклад, старэйшы дыялектолаг, выдатнейшы даследчык Аляксандр Крывіцкі цэлую пазму ў прозе напісаў пра беларускага шчупака. У рускай жа шчукі і ў нашага шчупака толькі пачатак назвы агульны. Дык адкуль такое ўзялося? Вось Аляксандр Антонавіч раскрывае цэлую гісторыю паходжання гэтага слова. Таксама пра назву абутку вельмі цікавы атрымаўся нарыс.

(Працяг на стар. 15)

А яна — жыве...

З ДЫРЭКТАРАМ ІНСТЫТУТА МОВАЗНАЎСТВА ІМЯ Я. КОЛАСА АН БЕЛАРУСІ, АКАДЭМІКАМ Аляксандрам ПАДЛУЖНЫМ ГУТАРЫЦЬ НАШ КАРЭСПАНДЭНТ Эрнест ЯЛУГІН

нікі менавіта на беларускай мове. Гэта што, нехта штучна прыдумаў, ці як? Прычым, па выданнях можна прасачыць і за гістарычным развіццём беларускай мовы, чаго аніяк не скажаш пра тую ж лаціну. Але, калі гаварыць пра сітуацыю, якая склалася на пачатак новага года, яна сапраўды вельмі і няпростая, і нялёгка.

— Асабліва ўлічваючы "моўнае пытанне" ў часе рэфэрэндуму.

— Яно ж як атрымалася. Хоць рускую мову і зацвердзілі дзяржаўнай, але ж пры роўным статусе з беларускай. Фармальна, як цяпер высвятляецца. У параўнанні з рускай, якая, дзякуючы шматгадовай актыўнай дзяржаўнай падтрымцы паспела моцна ўкараніцца ў асяродку чыноўніцтва і шмат каго з дэнацыяналізаваных гараджан, беларуская вымушана здаваць шмат якіх важных пазіцыяў. Не сама мова, а людзі. Цяпер яна фактычна амаль не ўжываецца ў органах дзяржаўнага кіравання.

— Вось вам і пацверджанае рэфэрэндумам раўнапраўе на дзяржаўным узроўні.

— А за гэтым жа стаіць прэстыж мовы ў ваках простых грамадзян. Моўную палітыку вызначае практыка. І практыка ў першую чаргу эліты, у якую ўваходзяць як дзеячы навукі, культуры, так і дзяржаўныя кіраўнікі. На жаль, і многія вучоныя чамусьці не хочучь разумець усёй важнасці праблемы дзеля выжывання і развіцця нацыі, не карыстаюцца беларускай мовай. Праўда, зараз ставіцца пад сумненне і руская. Бо раней было як? Хочаш не хочаш, а галоўную навуковую інфармацыю даводзілася атрымліваць менавіта праз рускую мову, бо на яе перакладаліся замежныя першакрыніцы. Да таго ж, у такіх сёння найбольш развітых галінах навукі, як фізіка, біялогія, у асноўным усё імкнецца карыстацца найбольш пашыранай ў свеце англійскай мовай. Тым больш, што вышэйназваныя навукі лепей развіты ў англамоўных краінах — Англіі, Злучаных Штатах Амерыкі, урэшце і ў Японіі, якая карыстаецца ў навуковых тэмах англійскай мовай.

— Неадарма і ў савецкі час самімі прэстыжымі лічыліся "англійскія" школы, куды ўладкоўвала сваіх дзяцей галоўным чынам начальства. Разумелі, што выгодней вывучыць англійскую мову, чымся чакаць немаведама ад каго і калі перакладу на рускую, тым самым са спазненнем атрымліваючы і важныя звесткі аб сусветным навуковым працэсе.

— Тут нічога даўнага няма. Што да іншых сфер, то, безумоўна, вельмі шкада, калі беларуская мова не ўжываецца. У прыватнасці, прыкра, калі той жа наш парламент цураецца яе фактычна цалкам.

— У савецкія часы хоць старшыня Вярхоўнага Савета абавязкова веў пасяджэнні на беларускай мове. Узяць Івана Шамякіна.

— Не толькі яго. І Навуменка гаварыў, і Максім Танк. Міністр фінансаў рабіў справаздачныя даклады па-беларуску.

— Фарысействам гэта было, безумоўна, але тым не меней уздзейнічала і на свядомасць абыякага: мова карэннай нацыі краю ахоўваецца дзяржавай. У сталінскія часы — самім таварышам Сталіным, тут не да жартачка. Зараз чыноўнікам не трэба і фарысейства.

— Тым не меней, сфера масавай інфармацыі пакуль досыць шырока карыстаецца беларускай мовай. Праўда, здараюцца даўняныя сітуацыі, калі карэспандэнт задае пытанні па-беларуску, ягоны суразмоўца адказвае па-руску, а потым ужо і журналіст падладж-

аднаўлялася пакрысе на пачатку дзевянацятых. А зараз усё ўвогуле аціхла і спынілася.

Што да сярэдняй школы, то беларуская мова там усё ж замацавалася грунтоўней, жыве неяк, у выніку вось і многія абітурыенты на ўступных пісьмовых экзаменах паспяхова яе выкарыстоўваюць, аддаючы ёй перавагу. Таму што яна ім, па-першае, унутрана бліжэй. А яшчэ — працей засвоіваецца, бо праваліс беларускі менш складаны. Шкада толькі, што сродкі масавай інфармацыі, газеты, а то і часопісы не вельмі строга прытрымліваюцца правілаў, якія павінны дзейнічаць у цяперашні момант. Гэта не значыць, што іх не трэба ўдасканальваць ці нават мяняць. Але ж і расхістанасць дрэнна ўплывае на культуру ўжывання мовы. Асабліва гэта шкодна для маладога пакалення, якое толькі вучыцца карыстацца літаратурнымі нормаў нашай мовы. Нават экзамены здаваць ім складаней, адбываецца блытаніна — адзін так нешта засвоіў, другі яшчэ неяк. Неадарма тая ж дзяржаўная камісія па ўдасканаленні правапісу падкрэсліла, што пакуль змены не зацверджаны, трэба адназначна карыстацца існуючымі правіламі. Так паступаюць, дарэчы, ва ўсім цывілізаваным свеце. Бо, паўтаруся, пры хаосе карыстання пісьмовай мовай губляецца яе культура.

Тым не менш мы, як спецыялісты, аптымістычна глядзім на будучыню беларускай мовы. Яна не можа знікнуць ні праз год, ні праз дзесяць, ні праз пяццаццаць. Бо яшчэ моцныя карані. І самае галоўнае — яна падтрымліваецца народнымі гаворкамі. А ва ўсіх рэгіёнах, згодна нашым даследаванням, яны беларускія. Там могуць быць розныя ўкрапленні. Скажам, на захадзе — польскія альбо літоўскія. Безумоўна, адчуваецца і прыкметны ўплыў украінскай мовы. На ўсходзе — больш моцны ўплыў рускай. Але калі разглядаць гэтыя гаворкі больш уважліва, то адназначна акажацца, што мы маем справу не з украінскай, не з польскай, не з рускай, а ў сваёй аснове іменна беларускай мовай.

Так што калі самі людзі ў масе зразумеюць, што без сваёй мовы не пабудоваць моцнай і заможнай дзяржавы, і паставяцца да беларускай мовы больш прыязна, яна зойме дамінуючыя пазіцыі даволі хутка. Дарэчы, мова ці не лепей, чым пагранічнікі, можа нават аберагаць пэўныя нацыянальна-дзяржаўныя інтарэсы. Асабліва гэта добра відаць пры сутыкненні няроднасных моў. Ды хача б узяць і таго ж паляка. Калі той перасягне нашу мяжу і загаворыць па-свойму, не трэба нават у яго пытаць пашпарт, каб даведацца, адкуль чалавек. Нацыянальна-літаратурныя мовы таму і ўзніклі, каб мацаваць не толькі агульнанацыянальную культуру, але разам з ёю і ўнутраны рынак, папярэджваючы хаатычны ўвоз і вываз тавараў.

— Можна заўважыць, што разнамоўе садзейнічае і змяншэнню хаатычнай міграцыі, большай стабільнасці працоўнай сілы, што на карысць і эканамічнага, і таксама экалагічнага становішча дзяржавы.

— Вядома. Так што моўныя бар'еры — катэгорыя, як бачым, пэўным чынам і эканамічная, калі разабрацца.

— Вы казалі, што спецыялісты глядзяць на будучыню беларускай мовы досыць аптымістычна. У той жа час з прыкметным песімізмам адначасова заўважылі, што насельніцтва ў масе пакуль ставіцца да яе раўнадушна. А такія настроі могуць і далей паглыбляцца.

шая і падлягае практычна ліквідацыі. Ніводзін нармальны спецыяліст на падобнае не адважыўся б. А паколькі гэтая справа ўвогуле па тым часе здавалася другаснай у параўнанні з эканамічнымі праблемамі і эмоцыямі ад распаду СССР, то многія нават і не задумваліся, як будзе ўздзейнічаць іх выбар на далейшае самастойнае жыццё нацыі. Ёсць жа сітуацыя, калі той жа беларус, дапусцім, добра валодае англійскай мовай. Ён жа ёй не выносіць прысуд — добрая яна ці дрэнная, і на яго паглядзелі б як на вар'ята, каб ён праланаваў яе ўвесці ў якасці яшчэ адной дзяржаўнай на той падставе, што яна адна з самых папулярных у Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Карыстаецца, калі трэба, і ўсё. А тут насельніцтва пасля столькіх гадоў мэтанакіраванай ідэалагічнай апрацоўкі і жорсткай практыкі, калі школы, усе адміністрацыйныя органы працавалі на рускай мове, прапанавалі вызначыць сваю моўную "культурнасць", якая стане законам жыцця цэлага народа.

— І братэрскія пачуцці да вялікага брата.

— Гэта таксама. Тым не меней, я не заўважаю масавага цурання беларускай мовы. Хоць знешне яно можа некаму падацца і так, бо людзі мусяць прыстасоўвацца знешне хаця б да існуючых умоў жыцця.

— За якія самі ж многія і галасавалі.

— Галасавалі па прастаце за роўныя правы абедзвюх моў. Але, па нашых назіраннях, прыхільнасць насельніцтва да беларускай мовы не паменшылася, а працэнт яе актыўных носьбітаў даволі значны, каб уплываць на сітуацыю.

— Па дадзеных сацыялагічных замапраў Інстытута сацыяльна-палітычных даследаванняў, кіраўнікоў якога не назавеш схільнымі да "нацыяналізму", восенню 1997 года беларускасць падтрымлівала значная колькасць жанчын. А іх у Беларусі большыня сярод насельніцтва — 53 працэнт. Жанчына ж аказвае найбольшы ўплыў на фармаванне жмыцёвых арменцэраў і маральнасці падростаючага пакалення.

— Варта зазначыць, што каб беларуская мова не заставалася жывой і не развівалася, таё ж моладзь на ёй не імкнулася б рэалізаваць сваё літаратурнае здольнасці. А ў нас якраз цяпер нямала маладых праязікаў і паэтаў. І творы іх у моўным плане значна багацейшыя, чым у тых, хто вырашыў пісаць па-руску. Гэта зразумела: у нас няма адпаведнай рускай народнай моўнай крыніцы.

— У вашым інстытуце адсочваецца лексічная тэндэнцыя ў творах нашых

Нішто
не забыта...

Каля паўмільёна беларускіх грамадзян у гады Вялікай Айчыннай вайны былі пазбаўлены гітлераўскімі захопнікамі Радзімы, вывезены на прымусовыя работы ў Германію, а там пераважная большасць іх сталі звычайнымі наёмнікамі, з якімі новыя гаспадары абыходзіліся горш чым з жывёлай. Аб гэтым сведчаць шматлікія дакументы, якія доўгі час знаходзіліся ў архівах, а некаторыя сталі вядомымі нядаўна. Увесці іх у шырокі ўжытак — значыць зрабіць усё дзеля таго, каб набыла шырокі грамадскі рэзананс праўда аб злачынствах нямецка-фашысцкіх захопнікаў на беларускай зямлі.

Першым крокам у гэтым кірунку стаў выпуск у 1996 годзе зборніка "Беларускія оstarбайтэры". Тады выказвалася ўпэўненасць, што выйдзе і наступная кніга падобнага зместу. Бо першая ахапіла толькі дакументы, што тычацца 1941—1942 гадоў, а танную ж рабочую сілу ў Германію пастаўлялі і ў 1943—1944 гадах.

У канцы мінулага года, дзякуючы Дзяржаўнаму камітэту па архівах і справаходстве, Нацыянальнаму архіву Рэспублікі Беларусь, Беларускаму дзяржаўнаму музею гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і Беларускаму рэспубліканскаму фонду "Узаемаразуменне і прымірэнне", старшыня праўлення якога В. Герасімаў, з'явіўся другі том "Беларускія оstarбайтэры" (фонд стаў спонсарам абодвух тамоў выдання). У яго паспелі трапіць і асобныя звесткі аб вяртанні ў 1945 годзе выгнанцаў на радзіму. Цалкам жа матэрыялы аб рэпатрыяцыі ўвойдуць у трэці том "Беларускія оstarбайтэры", якія запланаваны да выпуску ў гэтым годзе. Тым самым першапачатковая задума набыла пашырэнне...

Прэзентацыя другога тома "Беларускія оstarбайтэры" прайшла ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь. Адначасова на суд прысутных было вынесена не менш багатае на фактычны матэрыял выданне — "Азарычы — лагер смерці".

А прадстаўляліся гэтыя кнігі разам па дзвюх прычынах. І таму, што "Азарычы — лагер смерці" падрыхтавана тымі ж устаноўкамі, што і "Беларускія оstarбайтэры". І таму, што са старонак абедзвюх іх паўстаюць зверствы фашысцкіх захопнікаў. У "Азарычы — лагер смерці" яшчэ больш жудасных. Як вядома, у канцы лютага — пачатку сакавіка 1944 года гітлераўцы, адчуваючы свой непазбежны канец, сагналі ў раён Азарыч больш за 50 тысяч дзяцей, жанчын, старых, якіх заразілі тыфам, каб тым самым перанесці эпідэмію гэтай страшнай хваробы ў наступаючыя часці Чырвонай Арміі.

Н. К.

Будзе
"Сад анёлаў"

Галоўны мастак віцебскага тэатра "Лялька" Аляксандр Сідараў, акрамя афарміцельскай работы і стварэння лялек, займаецца яшчэ вырабам фігур анёлаў. Першага анёла ён сем гадоў таму выразаў з ліпы. Цяпер творы Сідарава ўпрыгожваюць фэе тэатра "Лялька". А ўвогуле Аляксандр Сяргеевіч задумаў стварыць унікальны музей "Сад анёлаў".

Фота Аляксандра ХІТРОВА,
БЕЛТА

ВІШУЕМ!

Шчодрасць таленту і душы Георгію ЮРЧАНКУ — 70

І талент, і душа ў Георгія Юрчанкі — сапраўды шчодрыя, жыццядайныя. Сумленна жыве і сумленна працуе ў літаратуры, гэтаксама сумленна, як і дагэтуль працаваў па абавязку службы. Не ў апошнюю чаргу таму, што працалюбства ў яго характары — змалку.

Гадаваўся, выхоўваўся ў сялянскай сям'і ў вёсцы Кудрычы Мсціслаўскага раёна. У 1951 годзе скончыў Магілёўскі настаўніцкі інстытут. Працаваў выкладчыкам беларускай і рускай мовы і літаратуры ў школах Дзятлаўскага і Воранаўскага раёнаў. Стаўшы, як кажуць, на ногі, вырашыў працягнуць вучобу. У 1959 годзе завочна скончыў філалагічны факультэт Гродзенскага педагагічнага інстытута, паступіў у аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР. З 1961 года да 1988-га, калі пайшоў на пенсію, звязан ляс з выдавецтвам "Навука і тэхніка": быў рэдактарам, загадваў рэдакцыяй літаратуры, мовы і мастацтва, узначальваў рэдакцыю філалогіі.

Друкавацца Георгій Фёдаравіч пачаў у 1959 годзе на старонках Воранаўскага раённай газеты. Неўзабаве акрэслілася кола яго творчых інтарэсаў: Г. Юрчанка стаў адным з нямногіх у беларускай літаратуры, хто выбраў асноўным для сябе жанр пародыі і эпіграмы. Багатыя традыцыі ў гэтым жанры ў нашым прыгожым пісьменстве па сутнасці не было. За літаратурную пародыю, эпіграму звычайна браліся (і па сённяшні дзень бяруцца) самі творцы. Складанасць жанру ў тым, што каб некага з поспехам парадзіраваць, трэба добра ведаць творчасць таго, на каго скіроўваеш гумарыстычна-сатырычны стрэл. І не проста ведаць, а і тонка адчуваць яе адмет-

насць, улоўліваць тыя нюансы, якія не кожнаму воку заўважны.

Падобным уменнем Г. Юрчанка валодае дасканала. Яго літаратурныя пародыі і эпіграмы ў меру дасціпныя, але, калі трэба, не пазбаўлены і саркастычнасці, а то і з'едлівасці. Праўда, Георгій Фёдаравіч стараецца не пераходзіць мяжу, за якой лёгка ператварыцца ў звычайнага крытыка, якому нішто і ніколі не падабаецца і спадабацца не можа, бо ён загадзя, яшчэ не ўзяўшыся за пяро, настроены на бічаванне сваёй творчай ахвяры. Г. Юрчанка ідзе іншым шляхам — шляхам добрабычлівасці і ў пэўнай ступені нават павучання ў добрым сэнсе слова. Вылучаючы адметнасць стылю аўтара, ён схоплівае адначасова і саму сутнасць твора, ад зместу якога адштурхоўваецца, а таму навідавоку паўстае не толькі спецыфіка ідэйна-творчай манеры аўтара, а яскрава відаць і пэўныя выдаткі. Гэта, аднак, не значыць, што парадысты заўсёды імкнецца даказаць, што абавязкова трэба гэтых выдаткаў пазбаўляцца. Наадварот, засяроджваючы на іх увагу, па сутнасці нагадвае, што і ў гэтай незвычайнасці, непадобнасці на іншых — таксама працягленне творчай індывідуальнасці.

Парадзіруе Георгій Фёдаравіч ці не ўсіх, не зважаючы на аўтарытэты, званні і пасады. Ён аднолькава "зацікаўлены" і ў жывых класіках, і ў прэтэндэнтах на ролю класікаў, а то і ў зусім маладых аўтарах. І ў гэтым лёгка ўпэўніцца, калі перагарнуць старонкі кнігі "Распрэжаны Пегас", "Вярхом на вожыку", "Немеладзчыны мелоды", "Парнаскія ўхабы", "У натхнёнай паграбёныцы"... Прытым нярэдка Г. Юрчанка да творцы, якога прыкмеціў, звяртаецца ў чарговы раз, асабліва, калі гэты аўтар актыўны і сам

"падказвае" чарговую тэму для пародыі ці эпіграмы.

А што гумар Г. Юрчанкі валодае і некаторымі лекавымі ўласцівасцямі, відаць і з яго новых твораў, што з'яўляюцца ў перыёдыцы. Ды і новая кніга напісалася — "Кудзелісты сныданак", якая, на жаль, з-за выдавецкіх цяжкасцяў затрымліваецца ў "Мастацкай літаратуры".

Аднак засведчыць, што Г. Юрчанка толькі аўтар пародыі і эпіграмаў, яшчэ мала сказаць. Ён да ўсяго і рупны даследчык на ніве мовазнаўства. І працуе на гэтай дзялянцы так плённа і мэтанакіравана, што нярэдка выконвае работу, якая патрабуе намаганняў цэлых навукова-даследчыцкіх калектываў. Г. Юрчанка асабліва ўважліва ставіцца да адметнасцяў мовы сваіх родных мясцін. Ён аўтар двух дыялектных слоўнікаў — "Дыялектны слоўнік. З гаворак Мсціслаў-

КНИГАРНЯ

"Палескі край, мая калыска..."

Так ужо атрымалася, што сучасная жаночая паэзія Палесся для мяне заўсёды асацыявалася з прозвішчам светлай памяці Яўгеніі Янішчыц. Памятаю, як некалі яна расказвала мне пра цудоўных дзясчат-прыгажунь з вёскі Вялесніца, што на Піншчыне. І вось чарговая кніжка другой паляшукі — "Верасніца" Г. Дашкевіч. Вялесніца... Якія простыя і, разам з тым, "гаворачыя" назвы! Першая пайшла ад усемагутнага язычніка бога Велеса (Воласа), а другая — ад верасу, верасоў, якіх так многа ў палескім краях. Высокае, завоблачнае, міфалагічнае і... зямное, тое, што сярод нас, тое, што пад намі. На тое яна і паэзія, каб кожны аўтар выбіраў у ёй нешта сваё, адметнае, непаўторнае. Бясспрэчна, зрабіць гэта надзвычай цяжка. Асабліва цяпер, калі за прыхільнасць да класічнага верша могуць абвінаваціць у неарыгінальнасці, а за спробу аддаліцца ад класічных канонаў — у тым, што ігнаруеш вопыт папярэднікаў. Вось і думай тут, вось і разважай, перш чым напісаць. Г. Дашкевіч, як мне здаецца, знайшла свой шлях. Ён у яе ярка адлюстраваны ў... прастае вобразаў, сімвалаў, моўных сродкаў. Яна не імкнулася да "прыхарошвання" ўсяго ўбачанага, сустраганага так, як некаму хацелася б. Атарка апісвае палешую, прыроду Палесся простымі і выразнымі словамі. Учываемся ў радкі:

*Бусел у сарочцы вышыванай,
Бел-ружовай, з чорнаю каймою,
Увесь абліты чырванню святалнай,
Пралятаў над Прыпяццю-ракою.
Узмахнуў крыламі над дамоўкай,
Клапатліва пакружыў над ёю,
Двое дзеткаў, птушаняткаў лоўкіх,
Ён нажыў з бусліхаю сваёю.*

Ці не гэтка прастата, замілаванасць неабсяжным палескім краем зрабіла паспраўднаму народнымі Я. Коласа, І. Мележа, Я. Янішчыц? Дарэчы, гэтыя прозвішчы

Галіна Дашкевіч. "Верасніца". Мн., "Мастацкая літаратура", 1997.

згадваюцца ў зборніку, і адчуваецца, што паэтка многаму ў іх навучылася. І не толькі ў творчым плане, бо ўжо многа гадоў сама выкладае ў Мазырскім педагагічным інстытуце, з'яўляецца кандыдатам філалагічных навук, дацэнтам, засвоіла творчую манеру шматлікіх аўтараў, але і ў плане поглядаў на жыццё, на сацыяльныя з'явы, на тое, як і што адбываецца на Беларусі. Са скрухай, болям, глыбокім эмацыянальным перажываннем Г. Дашкевіч падкрэслівае: на нашай зямлі, а найболей на Палесці гора: Чарнобыль.

*У Паселічах болей не селяцца,
Не раджаюць і не будуюцца,
Палыноўя злая мяцеліца
Вымятае вясковыя вуліцы.
Тут матулі маёй радзіма,
Тут дзяцінства дарогі сцялюцца...
Дзядзька Янка і цётка Ніна
Засталіся адны у селішчы.*

Здавалася б, колькі ўжо напісана пра гэтую бяду-навалу і што тут можна новага сказаць, але аўтарка здолела. Адносіны да бяды ў кожнага выяўляюцца, а дакладней — выліваюцца, па-свойму. У паэтке атрымалася надзіва шчыmlіва, гаротна:

*Не абкрадалі чужой зямліцы,
Не прыніжалі Тваіх святлынь.
Завостыя атрута паўсюль клубіцца?
За што ім чарнобыльскі горкі палынь?
О Божа, памілуй*
*народ шматпакутны,
Уратуй беларускіх анёлаў-дзяцей,
Пашлі вызваленне ад цяжкіх пугаў
І долю, вартую добрых людзей.*

Мне, падчас маіх фальклорных экспедыцый, вандровак, даводзілася часта быць у тых мясцінах. І я павінен адзначыць, што Г. Дашкевіч нідзе не пайшла супраць жыццёвай праўды. Палешукі і ў жыцці такія ж чуллівыя, памяркоўныя, спагадлівыя. Нельга не згадаць і таго, што ў многім іхнія погляды на акаляючы свет, на жыццё вылучаюцца нейкай дзіўнай патрыярхальнасцю,

нават першастваральнасцю. Вядома ж, многае з гэтага добрага, адвечнага ўжо адмерла, але глыбінныя карані ўсё роўна застаюцца. Яны будуць жыць, развівацца і па-новаму нараджацца ў нашых дзецях і ўнуках, бо гэтай цеплыні, шчырасці, сардэчнасці патрабуе само жыццё. Аднак, захоўваючы ў сэрцы любоў, замілаванасць да роднай зямлі, а ў больш вузкім значэнні, "да малой радзімы" — Палесся, паэтка ў некаторых выпадках усё ж надта спрашчае актуальныя пытанні, бо страшны не толькі Чарнобыль, які пагражае фізічным вынішчэннем, але і духоўная спустошанасць. Як ты ні захапляйся жыццём, як ты да яго ні імкніся, а тое, што адбываецца навокал, у нашым грамадстве, не можа не хваляваць. І адбываецца яно, у першую чаргу, з-за таго, што вяскоўцы, "слаўныя і мілыя", у пераважнай большасці разважаць, "абы не было б горай, хлеб ёсць... некалі было і цяжэй".

*О дзеткі мае, птушаняткі малыя,
Расціце, званочкі мае лугавыя,
Расціце, хутчэй набірайцеся сілы,
Матуля разгорне вам дужыя крылы,
Навучыць лятаці да самых аблокаў,
Над роднаю хатай, над небам шырокім...*

Здаецца, і тэкст актуальны, і ласкава напісана, а не кранае. Зразумела, матуля гэтая, як і сотні тысяч іншых матуль, выканае свой абавязак перад дзецьмі: узгадуе іх, выведзе на жыццёвы шлях. Толькі добра было б, каб яна змагла і растлумачыць, што ўспрымаць, а што не ад сучаснага жыцця. Бо пазіцыя самой Г. Дашкевіч у гэтым плане выразна акрэслена ў вершы "У дзень святое Еўфрасіні":

*Мы — дочки і сыны Хрыстовы,
Не быць прыніжанай краіне,
Не быць зямлі той у аковах,
Што нарадзіла Еўфрасінію.*

Я нават перакананы ў тым, што народны пісьменнік Беларусі І. Мележ (верш "Іван Мележ у Мазыры"), які, як піша аўтарка,

шчыны" і "Народная сінаніміка", збору дыялектнай фразеалогіі Мсціслаўшчыны ў трох кнігах — "І коціца і валіца", "І сячэ і паліца", "Слова за слова".

У трох тамах выйшла і праца Г. Юрчанкі "Народнае вытворнае слова. З гаворкі Мсціслаўшчыны". Добрым дапаўненнем да гэтых кніг з'яўляецца і яшчэ адна, не менш важная — "Сучаснае народнае слова. З гаворкі Мсціслаўшчыны". І, нарэшце, яшчэ адзін трохтомнік — "Сучасная народная лексіка". Дзве першыя часткі гэтага збору дыялектнай лексікі з усходу Беларусі пабачылі свет адпаведна ў 1993 і 1996 гадах. Заключная, трэцяя, што ахоплівае матэрыял у межах літар Р—Я, запланавана выдавецтвам "Беларуская навука" да выхаду ў сёлетнім годзе. Несумненна, што гэты слоўнік будзе карысны ўсім, хто шануе і любіць родную мову, беражліва ставіцца да нерушавых пластоў яе. А "Сучасная народная лексіка" Г. Юрчанкі пабудавана такім чынам, што ў кожным слоўніковым артыкуле прыводзіцца тлумачэнне слова, даецца багаты ілюстрацыйны матэрыял, які дазваляе адчуць усю адметнасць гаворак гэтага рэгіёна Бацькаўшчыны.

А да ўсяго Георгій Фёдаравіч — чалавек, па-сапраўднаму ўлюбены ў той куток, адкуль родам. Таму не толькі адметнасці мовы запісвае, а і па крупінках збірае звесткі пра выдатных землякоў. У выніку з'яўляюцца з-пад яго пяра цікавыя, багатыя на фактычны матэрыял, які дагэтуль не быў уведзены ў шырокі ўжытак, артыкулы, нарысы. Вынікам даследчыцкай, пошукавай работы стала і кніга "На мсціслаўскай зямлі ўзгадваючы", у якой гаворка ідзе пра жыццёвы і навуковы шлях выдатнага вучонага П. Кабекі, што працаваў побач з І. Курчатавым.

З такімі важкімі набыткамі і сустрэкае Г. Юрчанка сваё 70-годдзе. А наконт планаў, дык хацелася б, каб яны былі здзейснены, бо ёсць яшчэ Георгію Фёдаравічу пра што сказаць. Ёсць і жаданне. Дык — плёну ў працы!

Алесь МАРЦІНОВІЧ

"Шчаслівы — не ведаў чарнобыльскі дым, Зайшоўся б, каб ведаў, ад болю", — мог зайсціся і ад таго раўнадушша, хлусні, абьякавасці, ганьбавання роднай мовы, зла, якое стала панаваць сярод нас, асабліва ў апошнія гады.

Гэта разумее і Г. Дашкевіч, Яна прысвячае свае творы людзям, якія апантана служылі нацыянальнай ідэі: Я. Коласу, Я. Купалу, М. Багдановічу, Я. Янішчыцу, таму ж І. Мележу, мясцовым настаўнікам. Праўда, выказваючы ім падзяку, паэтка нібыта забываецца на сцісласць, вобразнасць, а ўсё імкнецца "гаварыць і гаварыць", што прыводзіць да лішняй шматслоўнасці, празмернай расцягнутасці (вершы "Дзядэшка Рыгор", "Бабуля Куліна", "Хавала бабулю Макрэню ўся вёска..."). А можа, я надта катэгарычны? Бо адбываецца ў аўтаркі такая "зацягнутая размова" са сваімі землякамі таму, што яна проста не можа без іх існаваць. Яны з'яўляюцца для яе жыццёвай апорай, якая дадае дадатковыя сілы, стымулы, нарэшце, — творчы запал. Адміраюць гэтыя людзі, рвуцца нітачкі сувязі з мінуўшчынай, з палескім радаводам:

*Вяргіня, яе маладосці княгіня,
Да свежэй магільнай зямлёк прыпала...
Памерла Макрэня, ды паміць не згіне
Аб шчырай душы, што дабро спавядала.*

Недзе адтуль, з сівых стагоддзяў, прабываецца ў творчасць Г. Дашкевіч фальклорная плынь. Хіба ж не ў вуснапазтычным плане гучыць верш "Дзед Міхал".

*Бывала, едзем у жытнёе,
На малыя малоцьці ў сенажаць,
Ён запяе заўжды такое,
Што нельга сэрцайка суняць.
Яно, як птушачка, трапеча,
Спявае, плача з песняй той,
Дзядуля адышоў у вечнасць,
Любіў зямлю і стаў зямлёй.*

Закончыць свае разважанні пра зборнік "Верасніца" Г. Дашкевіч хочацца тым, з чаго пачаў, — з жаночай палескай паэзіі. Няма яшчэ такога вызначэння ў класічным літаратуразнаўстве, але яно будзе, павінна з'явіцца. Я веру ў гэта, як верыць і сама аўтарка. Калі б яна сумнявалася, то не стварыла б наступныя радкі:

*На Палесці не гавораць, а спяваюць,
Мову родную да сэрца прытуляюць.
Так дзядуля мой спрадвеку рэзаў бохан,
Як свяцейшы скарб,
дараваны ад Бога.*

Аляксей НЕНАДАВЕЦ

БЛІЦ-КРЫТЫКА

Стомлены эстэт з "Чырвонай кнігі"

У сённяшняй рубрыцы "Бліц-крытыка" абмяркуеце кнігу паэта Леаніда Дранько-Майсюка "Стомленасць Парыжам" і яго цыкл "Вершы для А.". У абмеркаванні бралі ўдзел: Алена Васілевіч, Пятро Васючэнка, Леанід Галубовіч, Аляксей Гардзіцкі, Галіна Каржанеўская, Уладзімір Конан, Юрый Станкевіч, Міхась Тычына, Андрэй Фёдарэнка, Ірына Шаўлякова, Алена Яскевіч. Нагадаем, што пералік прозвішчаў аўтараў адказаў даецца ў алфавітным парадку, які не супадае з парадкам друкавання адказаў. Па жаданні рэспандэнта яго адказ падпісваецца.

Штогод назіраю змены ў папулярнасці беларускіх паэтаў сярод студэнцтва. Мая рэйтынгавая сістэма надзвычай простая: якія вершы з найбольшай ахвотай завучваюцца на памяць? У апошнія два-тры гады імкліва ўзняўся рэйтынг Леаніда Дранько-Майсюка. Студэнткі натхнёна дэкламуюць ягоныя "Вершы для А.", амаль гэтаксама натхнёна, як першы паводле рэйтыngu верш — "Ты пакліч мяне, пазаві" Яўгеніі Янішчыц.

"Вершы для А." — прарыў паэта ў інтымную лірыку, дзе дагэтуль амаль непаздзельна валадарылі паэтыкі, а высілкамі Леаніда гэты жанр ураўнаважыўся, згарманізаваўся.

Мой асобнік кнігі "Стомленасць Парыжам" падпісаны аўтарам так: *Кахаў, а болей вандраваў,
І пасярод Еўропы
Я з захапленнем прачытаў
"Гісторыю хваробы"!*

Прыемна... І я адказваю Леаніду Дранько-Майсюку ўзаемнасцю — з захапленнем чытаю ягоныя творы, і ранейшыя, і новыя.

Леанід Васілевіч Дранько-Майсюк займае ў сучаснай беларускай літаратуры пасаду бабкі-павітухі пры "стомленым эстэце". З абавязкамі спраўляецца (мяркуючы па "Стомленасці Парыжам"). Там і жыве. У арэоле ўласнай гжэчнасці і чужога шанавання.

Леанід! Не хвалюйся, што стомлены Парыжам, галоўнае, каб не стаміўся ад каханя!

Калі шчыра, то Леанід Дранько-Майсюк мне больш падабаецца як эсэст, чым як паэт. Яго паэзія — пры ўсіх прыгожасцях — не стае глыбіні і значнасці перахвату. У ягоных вершах пра каханне немагчыма зразумець, ці то лірычны герой сапраўды кахае, ці то адно выдае на закаханага. А самае цікавае — сярод нашай пераважнай высквосці Дранько-Майсюк паспяхова іграе ролю "свецкага льва". У яго трохі інакшы імідж, чым у Някляева ("цяпайшы"), аднак ён такі ж загадкавы і сутнасна няўлоўны. А ўсё загадкавае прыцягвае...

"Поэт, до кончиков ногтей поэт!"

І Парыж, вядома, стамляе, але і само жыццё ўрэшце стамляе, калі яго ўвесь час ператвараць у вершы, у літаратуру. Можа, усё-такі пакінуць частачку жыцця "ў спакоі": няха сабе раскажу ў поўнай свабодзе. Асабліва калі казаць пра жыццё інтымнае — не, не ўсё, далёка не ўсё можа быць названа словам! Нават калі гэта слова такое музычна-меладычнае, як у Дранько-Майсюка.

Леанід Дранько-Майсюк паставіў перад сабой тытанічную звышзадачу: годна ўвесці сучасную беларускую літаратуру ў жывы і хуткаплынны, надзвычай засяроджаны на гістарычным кантэксце еўрапейскі культурны працэс. Папулярнасць яго як паэта-рамантыка і паэта-песенніка — яскрава таму пацвярджае.

Але ў "залаты век" нацыянальнай культуры менавіта славянскія, цэнтральна- і заходнееўрапейскія народы запазычвалі ў старабеларускага этнасу як высокадасканалыя традыцыі прыгожага пісьмен-

тва, вучыліся ўдалому вопыту спалучэнасці кананічнага і свецкага ў справе ўпарадкавання нацыянальнай літаратурнай мовы, клалі ў падмурок традыцыі дзяржаўнасці шматлікія грамадска-юрыдычныя і гаспадарча-палітычныя здабыткі.

Хочацца пажадаць нашаму надзвычай таленавітаму паэту стаць па-еўрапейску слынным, і дзеля таго аддаць належнае велічнаму мінуламу Айчыны: уваскрэсіць яго ў сваіх вершах.

Гадоў пятнаццаць таму мне ў рукі трапіла невялікая, аркушы на два, кніжка, як памятаю, з вокладкай зялёнага колеру. Гэта быў "Вандруйнік" Леаніда Дранько-Майсюка. Я не ведаў тады аўтара, але зборнічак вызначыў адроз: па свежасці, метафарычнасці, парадаксальнасці радкоў. Р.М. Рыльке выказаўся неяк: "вершы — гэта не пачуцці, а жыццёвы вопыт". Прайшоў час, а з ім у Леаніда дадалася і жыццёвага вопыту, бо аўтар выразаў у буйнога творцу: і як паэт, і як празаік, і як эсэст. Яго арыгінальны стыль не збылітаў з іншымі, і ён яшчэ — смелы аўтар. Найперш — у формах самавыяўлення. Я ўпадабаў яго прозу: апаваданні, эсэістыку, і з цікавасцю чакаю аповесці, якую, як даведаўся, заканчвае зараз Леанід.

Ю.С.

"Вершы для А." Леаніда Дранько-Майсюка міжволі выклікаюць у мяне асацыяцыі з блокаўскім цыклам "Кармэн" і яго "Незнаёмкай", а таксама з трыма рансараўскімі "кніжкамі каханя"...

Зрэшты, як бы там ні было, а гэтая яго старонка лірычнай паэзіі застаецца, на мой погляд, у беларускай літаратуры хрэстаматыйна-класічнай.

Да таго ж, Дранько-Майсюк, у адрозненне ад большасці нашых паэтаў, любіць не толькі сябе ў паэзіі, але, што не менш важна, — паэзію ў сабе. Ён — эстэт-інтэлігент як у творчасці, так і ў жыцці. Безумоўна, небяспечна быць такім паэтам у такі час... Страціўшы пільнасць, можна неўпрыкмет патрапіць у "чырвоную кнігу", паколькі сённяшняму беларускаму жыццю больш сугучна някрасаўскае: "Поэтом можешь ты не быть, но гражданином быть обязан".

Добра, калі паэт і грамадзянін ужываюцца. Хочацца спадзявацца, што Дранько-Майсюку бліжэй пушкінскае: "Поэт! Не дорожи любовью народной. ...Ты царь: живи один."

Л. ГАЛУБОВІЧ

Кніга Леаніда Дранько-Майсюка "Стомленасць Парыжам" не стамляе чытача. Напісана дасціпна, амаль у стылі "галантных вершаў" эпохі барока. Дасціпнасць, часам крыху прэтэнцыёзная, спалучае ў нешта цэлае паэзію і прозу. Мэта аўтара зразумелая з ягонай прадмовы, названай "Інтродукцыя". Гэтае лацінскае слова мае падвойнае значэнне: уводзіны ў санату альбо сімфонію; выяўленне новых гатункаў раслін у рэгіёне, дзе яны раней не раслі. Аўтар хоча прывіць беларускай літаратуры кветкі французскай паэзіі, якія раней тут не раслі. Л. Дранько-Майсюк спрабуе гэта рабіць пасля Максіма Багдановіча. Праўда, мне здалося, што папярэднік Леаніда быў больш сціплы паэт.

Верш "Над прыпяццю і над Гарыню..." крыху ззатэрычны: трэба ведаць, што аўтару ў чэрвені 1991 года было "за трыццаць тры..." Як Ісусу Хрысту, калі той пачынаў сваё вучэнне зямное. Варта перадчытаннем пазнаёміцца з евангельскай геаграфіяй. Тады верш чытаецца лёгка: яна наноў вынайздзена барокавая паэзія.

А калі яшчэ прачытаеш "Рука вышэй за музыку і вершы", то скажаш: мадэрнісцкае барока. Заглавак разам з рэфрэмам "У валасах туманых і лімонных // Успыхне родны васілёк...", то дадавіш: сяброўскі шарж на вядомыя вершы М. Багдановіча.

З "эго-эсістыкі" паэта мы даведаемся: нам ёсць чаму павучыцца ў Парыжы: там натоўп не бяжыць за коннымі рок-музыкантамі, як бягуць у Мінску, Пінску і Маскве. Але паэт усё ж пераканаўся, што ёсць нешта агульнае ў Парыжы і ў нашых палесцінах: і там, і тут п'яныя бадзяткі "абтуалетаюцца" ля сцен святыняў. А пасля бесклапотна спяць: у Парыжы на лаўках, у нас пад лаўкай.

Адным словам, добрая і вясёлая кніга.

У. КОНАН

Падарожжа з ...Хмарагонам

У творах для дзяцей важна ўсё: дасціпнасць і займальнасць, непасрэднасць і шчырасць, а ў меру і пачувальнасць. Але, перад усім іншым, аўтару, які бярэцца за гэтую няпростую справу, трэба знайсці такога героя, які б абавязкова зацікавіў малечу. Ці сваёй незвычайнасцю, ці непадобнасцю ўчынкаў на паводзіны іншых. Першае яшчэ нават лепш, бо хадульныя сюжэты пры іх шматразовым выкарыстанні страчаюць прыцягальную сілу. А каб новага персанажа падшукаць, і самому неабходна мець багатую фантазію.

Усе гэтыя якасці спалучыў у казцы "Шасцікрылець Хмарагон", якая нядаўна выйшла ў выдавецтве "Юнацтва" асобнай кніжкай, Мікола Бусько. Ягоны герой — той, хто збірае на небе хмары, каб пасля на зямлю праліўся спорны дождж і ажывіў наваколле. А дзеля гэтай работы трэба мець не толькі жаданне, а і немалую моц:

*Ён не просты,
Шасцікрылы!
Што ні ўзмах —
Тры тоны сілы.*

Разам з тым герой твора — добры і спагадлівы (у рэшце рэшт і як амаль заўсёды гэта бывае ў казках). А да ўсяго, каб дасягнуць большай пераканаўчасці, М. Бусько ачалавечвае Шасцікрыльца. Яго ўчынкі ў многім падобныя на паводзіны таго, хто ведае цану і працы, і адпачынку:

*Там, за хатай,
Недалёка,
Пад той грушаю
Высокай,
На дзяржцы
З мяккіх траў
Хмарагон адпачываў,
Адчатышы свае крылы:
— Час набрацца
Моцы-сілы. —
Мне сягоня — выхадны,
Потым клопаты адны.*

У творы ўдала спалучаюцца казачныя матывы, вядомыя з фальклору, але адначасова казка М. Бусько — казка, прамоўленая сёння, таму ў ёй прысутны атрыбуты сучаснасці. Для прыкладу, Хмарагон, накіроўваючыся да Грому, каб папрасіць дажджу, там разважае: "Компас, Карты і алоўкі Я з сабой вазьму ў вандруку". А Гром жыве не дзе-небудзь, а ў касмічных высях і каб дабрацца да яго, трэба ажыццявіць вялікае касмічнае падарожжа, якое будзе ля такіх сусор'яў, як Стралець, Цялец, Палярная Зорка, Казярог і г.д.

Тым самым у творы відочны і пазнаваўчыя моманты. А што да блізкасці да фальклорнай асновы, дык на карысць таму сведчыць і схільнасць М. Бусько выкарыстаць такі добра вядомы прыём, як трохразовы паўтор. У прыватнасці, Гром дае Хмарагону заданні, паводле якіх ён павінен знайсці зорку-Каблыкку і прывесці яе ў яго стайню, вярнуць Жар-

Птушку, якая ўцякла ад свайго гаспадара... І, вядома ж Шасцікрылець імкнецца выканаць гэтыя даручэнні, аднак яго чакае зняволенне. Але ён і адтуль знаходзіць выйсце...

"Шасцікрылець Хмарагон" — гэта нечаканасць сюжэтных сітуацый, напружанасць дзеяння. І, канечне ж, прысутнасць важных выхавальных момантаў. Больш таго, М. Бусько бярэ чытача як бы ў сааўтары, пастаянна звяртаецца да яго. А яшчэ і сам выказвае сваё стаўленне да падзей. І зноў жа выступае на сутнасці ў ролі саміх дзяцей, перадаючы і іх адчуванні: "Мне самому страшна стала". Гэта тады, калі пераможаны Гром, праявіў сваю лютасць. Але Шасцікрылець усё ж дасягнуў таго, чаго і хацеў:

*Ходзяць,
Ходзяць хмары цугам,
Над папарам
І над лугам.
Дожджыць льецца
Во — які!
Абнаўляюцца расці,
Абнаўляюцца раслінкі...*

Кніжка — добры падарунак дзятве, бо яна не толькі займальная напісана, але і аформлена на высокім узроўні, у чым пастаралася мастак Р. Цімохава. А што да заўваг, дык яны такога кшталту. Хацелася б, каб М. Бусько быў больш уважлівы да мовы. На жаль, хоць і радка, але ў гэтым сустракаюцца рускамоўныя калькі.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Пра вёску і яе гісторыю

У канцы снежня ў Горацкім раёне адзначалася 500-годдзе в. Горы (першае пісьмовае ўпамінанне адносіцца да 1497 г.). Да гэтай даты калектывам аўтараў падрыхтавана кніга "Горы (К 500-летнюю пераго летопіснаго упоминания)". Яна змяшчае грунтоўную гістарычную частку "Лістыя старонкі гісторыі", у якой дырэктар Горацкага гістарычна-этнаграфічнага музея У. Ліўшыц аглядае гістарычны падзеі з часін сёвай даўніны па сённяшні дзень. Старшы выкладчык кафедры эканомікі БСГА А. Пугач у раздзеле "Слава і гордысть Гор" стварыў серыю літаратурных партрэтаў тых людзей, якія жывуць і працуюць у вёсцы зараз. Аб структуры гаспадаркі, аб сельскагаспадарчым закрытым акцыянерным таварыстве "Горы" падрабязна апавядаецца ў раздзеле "По пути реформ", які падрыхтаваў дацэнт кафедры аграбізнесу БСГА А. Каган і кіраўнік гаспадаркі А. Герасімаў. Тэкст дапаўняюць шматлікія ілюстрацыі.

Кніга выдадзена ў Горках за кошт сродкаў працоўнага калектыву акцыянернага таварыства "Горы".

М. СТУДНЕВА, супрацоўнік Горацкага гістарычна-этнаграфічнага музея

Да юбілею вобласці

На выставах, арганізаваных у дні святкавання 60-годдзя Магілёўскай вобласці, у Крычаве прадставіў свае работы дырэктар мясцовай дзіцячай мастацкай школы Міхаіл Гарбуноў.

Фота Мікалая ЦІТОВА, БЕЛТА

Усё пра НБ Беларусі

У верасні мінулага года Нацыянальная бібліятэка Беларусі, як вядома, адсвяткавала свой 75-гадовы юбілей.

Да гэтай падзеі прымеркаваны бібліяграфічны паказальнік "Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 1991—1995", які ўключае дакументы, выдадзеныя за перыяд з 1991 па 1995 гг. Дапаможнік з яўляецца працягам паказальнікаў "Нацыянальная бібліятэка Беларусі" (1992) і "Выданні Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна, 1986—1990" (1991), але па сваёй структуры і змесце значна адрозніваецца ад папярэдніх. Пад адной вокладкай сабраны і згрупаваны матэрыялы, якія раней уваходзілі ў два розныя выданні.

Складаецца паказальнік з трох раздзелаў: "Літаратура пра Бібліятэку", "Выданні Бібліятэкі і публікацыі супрацоўнікаў Бібліятэкі па бібліятэчнай справе, бібліяграфіі і кнігазнаўстве" і "Публікацыі супрацоўнікаў па тэматыцы, не звязанай з дзейнасцю Бібліятэкі".

У дадатку адлюстравана хроніка дзейнасці Бібліятэкі за 1992—1995 гг. Выданне забяспечана імянным паказальнікам і паказальнікам выданняў Бібліятэкі па аддзелах. Падрыхтавана да друку ў аўтаматызаваным рэжыме. У НБ ёсць дыскетны варыянт паказальніка.

Калі вас зацікавіла гэта інфармацыя, звяртайцеся, калі ласка, на адрас: 220636, Мінск, вул. Чырвонаармейская, 9, Нацыянальная бібліятэка Беларусі, Навукова-бібліяграфічны аддзел ці па тэл. 226-16-80.

Р. СОБАЛЬ, загадчык сектара навукова-дапаможнай бібліяграфіі НБ Беларусі

Стрэчанне

Уста вершах забыў сказаць, пра што сёння прамовіць бяруся: для Еўропы я — сціплы зяць, горкі пасынак — Беларусі.

Прадзед землі дзівіў канём — ганарыстым, як вецер зорны, шлюбавану сталь сякеры з агнём у старэчым вясковым горне.

Яго іскры — у зрэчках маіх, а вуголле — у сэрцы ірдзее! Толькі ж молат стаміўся й заціх, а засну — спакушае надзея:

што не зрокся і ўнук зямлі — узараўшы нябёсы болям, на чырвоным арле-кані праімчуся бялюткім полем;

што не вечны ў грудзях кашчэй, што ў нябыт павядуць не першым, што чарніла святых начэй яшчэ хопіць на дзесьці вершаў.

Маё чароўнае бязладдзе

У срэбры снежнага раздолля прыйшла, нібыта каляда, — мая маўклівая нядоля, мая крыклівая бяда.

Я на журбы тваёй парадзе вандрунік вечны й першы госьць, маё чароўнае бязладдзе, — маё суладдзе-прыгажосць.

Мне сніўся голас твой вітальны на нізкім ложку з крыштаю: "Штоноч падманваючы тайна, я і кахаю, і люблю..."

І хоць каханню й ноччу цесна, мы выснім раніцай яшчэ, як сакавік са снегу-цеста калюгаў драпікі пячэ...

Лёсы

Што жывём мы ў свабодным палоне — не віноўны ні раб, ні прарок.

Мікола КАНАНОВІЧ

Вечнасць

Я думаю пра вечнасць пад зорамі, Халоднымі, бы камяні, Што прарастаюць разорамі Штогод на маёй зямлі.

Я пра вечнасць думаю над кнігамі З прысвячэннямі толькі ёй Завірухамі і адлігамі, І дажджамі ў душы маёй.

Я пра вечнасць думаю касмічную, У якой буду толькі пыл — Ні пра зорную і крынічную, Ні пра вечнасць людскіх магіл.

З ёй даўно ўжо рахункі зведзены, Як з магілай дзеда майго,

Па-суседску даруй, дзядзька-клёне, што я піў твой даверлівы сок.

Вы прабачце, стаптанья гоні, мне няроўны пракос —

як ручнік.

Выціраў ім стамлёныя скроні жніўны дождж, непакорца-даўжнік.

Браў у рукі ён хмару-сявеньку, пазычаў у азёр мех зярнят, — са старэнькай маланкай-кавенькай расціраў мазалі сваіх пят...

Вольны ў свеце адзін хіба вецер, ды і той разгубіўся, знямог: натаміўся, змятаючы смецце, і аслепнуў — ад бібліі дарог.

Музарый

Па-над хатай маёй — галубы, як пялёсткі аблокаў, каля ганку майго — бы кентаўры, вятры. Хоць я ў марах завейных і лётаў высока, — усё роўна маліўся каленям гары.

Я хадзіў па ўспамінах растрачаных вёснаў, лабірынтамі зор наталю мазалі. Вязы два — нібы лёсавы вёслы — човен хаты маёй па нябёсах вялі.

Знічкі-рыбы лавіў — плёскаў голек пачулі... На далонях гары зноў збіраў галубоў, каб у верш, як калісьці ва ўзоры кашулі, мне прынесілі з ніў васількову любоў.

Стрэчанне

Акторка сцэны неспакою ў тэатры негі й дабрыні, з чароўна-светлай вышыні ты мне ўзмахнула ўслед рукою.

І загучала-паплыло над паркам музыкай раманса ні трыялетам і не стансам не выказанае пачуццё...

Ні ў квецені вішнёвых сноў і ні ў чаромхавым раздоллі — на маладым жытнёвым полі цябе сустрэў я сёння зноў.

Давай змацуем ішчасця сцены ў тэатры вечным хараства — хачу, каб ты маёй была акторкаю жыццёвай сцэны.

Яблыня ў Малінаўцы

Кар'ера вузкая дамоўка прыаксамічана зімой. Старая яблыня-вяскоўка укленчыла перада мною.

Вакол — хрыбты мікрараёна, выратавальны сонца круг, і госці — хворая варона ды адзінокі вецер-зух...

Што часам з паўвека "з'едзена" — Ні крыжы, ні яшчэ чаго.

Я пра вечнасць думаю увогуле, Каб не думаць пра гэты дзень...

Дроў бярэмя — і ў хаце утульна. Хай лютые зіма на двары, І жалобіцца вусцішна-сумна Сябра-вецер сасне у бары.

Да агню, як бліжэй, я прысяду, Падмацую яго рэштай дроў І складу пра каханне баладу, Дзе герой не вярнуўся дамоў,

Дзе ўдавала, чакаючы, жонка І святоў адсылала з двара, Бо да смерці з далёкай старонкі Ўсё чакала свайго ваяра.

Так кахала... Ды сённяшнім часам Ну, каго гэта можа крануць? Не баладна — як кошка з сабакам Па-сучаснаму сем'і жывуць.

А ноччу сніць каля магілы, як малады йшчэ гаспадар на месяца двузубец-вілы збірае копы вогкіх хмар.

Нябёсы знічкамі засее — і жменю зорчак-зярнят малінаўкі мядова-спелай пасадыць ля каменных хат.

Карта

Растасце вятрыска аблокаў калоду — і залевай раздасць на зялёны дыван. Травы погі абуюць у рос прахалоду, безрукаўку спляце баваўняны туман...

Мы ў няблізкую вечнасць адправімся пешкі, у хваёвых палацах расквецім свой схоў, — цалаваць будзе сонца вандруўныя ўсмешкі, піцьме моц красавік з ручайкоў тваіх броў!

А на ўсходзе — ізноў прарастаюць маланкі, бліскавіцай у хмараў далонях гарыш... Што ж вятры наварожаць сваёй паланяныцы: незалежнасці ружу ці капішча крыж?

Палітра

Вецер б'еца-ліпне ў соты вокнаў шматпаварховака. Вечар топча сцёртым ботам светлафора-чырвонагалоўка.

Маладзік жа па-над пушчай з нас, ліслівых, крывіца, — як арэхі, зоркі лушчыць плуста-жоўтай сквіцай.

Сыпле знічкі, бы лушпінне, у прыпол да раніцы і знявечанай айчыне ў вочы пасміхаецца...

Выбар

Мераю справядлівасці не можа быць большасць галасоў. Фрыдрых ШЫЛЕР

Травень, травень, мой найўны брат, раскажы прыцішанаму свету, як у твой святы пялёсткапад горла перарэзвалі пазту.

Старасць рахітычная прыйшла і прынесла знаку цень паганы. Пад штандарам клятым гора-зла ноччу мацюкацьмуцца наганы?

Травень, травень, мой пракалаты брат, сыты ўсе, а я адзін — галодны? Лье атруту ў кубак ічодры свят, вострыць нож сталёвы бацька родны...

Позна жыць і рана паміраць, раны лютыя баляць мінулым. Бог крывіцкі, вышлі ў поле раць — даказаць, што травы — не пасулі.

Травень, травень, мой адзіны брат, заклінуцца ў брудзе ліхадзеі. Вылечы й схавай, нябесны сад бел-чырвона-белае надзеі!

І збыткуючы з гэткай прычыны, Я жанчыні халасцяцкую раць Прыгадаю з жыцця пуцявіны, Па якой бы мне лепш не ступаць.

Толькі ведаю: гэтай шалёнай, Несупыльнай стыхіі агню Не пазбавіцца мне, мо да скоку, Як у грубцы — амісламу пню.

Проста добра такім надвячоркам На адлегласці спісаных год Меркаваць, што ты быў маладзёнкам Найвялікшаю з мноства прыгод.

З пустэчы ў галечу, З галечы ў пустэчу, Па колу: туды і назад... Ты прызнач мне сустрэчу Між галечы і пустэчы, Ты прызнач мне сустрэчу ў вятрах, Радзіма!

САМОТА

СЕНТЫМЕНТАЛЬНАЕ АПАВЯДАННЕ

Яны сядзелі насупраць. Якраз атрымоувалася — вочы ў вочы. Есці ўжо не хацелася, хаця ён раз-пораз браў штосьці са шматлікіх талерак і лянківа жаваў. Тут, на летняй кухні, было дастаткова прахалодна і сюды амаль не заліталі мухі. Раптам ён падумаў, што ён тут ужо доўга, і тут жа падумаў, што час для яго не мае ніякага значэння. Ён сядзеў насупраць яе і глядзеў ёй проста ў вочы. Яна была прыгожай, а таму глядзець ёй у вочы было прыемна.

Пайшоў дождж, і адразу запахла сухім лісцем і мокраю зямлёю.

— Даждзю даўно не было, — сказала яна.

Яны выйшлі ў сад. Было цёпла і крыху вільготна. Раптам яна прамовіла, раптам, але спакойна: «Вы павінны ведаць. Я вас не кахаю. Вы не крыўдуйце».

Ён і не пакрыўдзіўся. Хаця, па шчырасці, яго непрыемна ўкалола гэта афіцыйнае «вы», і ён зноў адчуў сваю адвечную чужасць. Такое ўжо не раз з ім было. Чужасць, пустэча, холад. Лета. Зіма. Лета. Усё быццам замёрла, як стрэлка гадзінніка ў пакінутым людзьмі доме.

— Я і не крыўдую. Толькі і ты павінна ведаць, што і я не кахаю цябе.

Ён гаварыў размерана-ціха, быццам для сябе самога, і стараўся глядзець на спежку, і ўсё ж змог заўважыць, як адчаем бліснулі ейныя вочы, як рэзка напялася шыя, адзначаючы паварот галавы. Яна паспешліва прайшла наперад, і ейныя пяткі падаліся яму амаль ружовымі сярод зялёнае травы. Ён нахіліўся і сарваў сцябло пыр'я. Расцёр яго паміж зубоў і пацягнуў салодкі сок. Захацелася закурыць. Але ён не стаў вяртацца.

Яна ішла спакойна, надзіва хутка вызваліўшы плечы ад нядаўняе крыўды, хістаючы спягнатымі, і ў гэтым была адвечная жаночая магія. Ён глядзеў на спягнаты, і хутка іх хістанне запойніла сабою ўвесь свет, замяніла ўвесь свет, і раптам ён адчуў, што сам рухаецца адпаведна гэтаму рытму хістанню жаночых спягнаў, яму нават падалося, што ён чуе, як б'ецца ейнае сэрца. «Ну

павярніся ж, ну павярніся ж! — з глухою тугою падумаў ён. — І я застануся тут. Буду. Буду тваім!»

Але яна не павярнулася. Крык застаўся непачутым. Захлынуўся распаччу непрамоўленасці, і ўпаў туды, дзе захоўваюцца ў смяротным чаканні ўсе непрамоўленыя ўскрыкі.

Пакрысе вечарэла. Якраз з боку сонца вылепела белая мяглушка і некалькі хвілін кружыла над іхнімі галавамі. То спераду, быццам паказваючы накірунак, то ззаду, быццам ахоўваючы іхні шлях.

— Гэта добрая прыкмета. Гэта на шчасце, — яна ўзняла руку, каб злавільць мяглушку.

Спачатку яму падалося, што ён адчуў іронію ў ейным голасе, ён нават уявіў, як яна ўсміхаецца аднымі кончыкамі вуснаў, але гэты, поўны дзіцячага даверу ўзмах рукі пераканаў яго ў шчырасці. Ён узяў у памяці жэст, пракруціў яго паступова-марудліва і падумаў пра метафару крыла.

Сад скончыўся. За садам быў луг. А за лугам — лес. Да лесу было далёка. Але яны і не збіраліся туды ісці. Яна спынілася, якраз там, дзе пачынаўся луг. Ён падышоў і стаў побач, бяздумна назіраючы ці то за палётам птушак, ці то за вычварнымі аплікацыямі аблокаў на вечаровым небе. Яму было спакойна і абыякава. І такі стан быў яму знаёмы, і нават калісьці жаданы. Раптам яна нешта сказала, ён не пачуў, але ягонае далонь адчула ейную: вузкую і гарачую. Ён скалануўся.

— Ты не бойся, — супакойла яна.

— Я і не баюся, — адказаў ён.

— Я не ведаю, што са мною робіцца. Я ўвесь час кажу няпраўду. Можна, гэта з-за таго, што я даўно адна. Можна, гэта з-за таго, што я баюся застацца адна? Я не ведаю. Ты скажы, скажы мне. Не маўчы, калі ласка, — яна торгала яго за руку і спрабавала зазірнуць у заплочаныя вочы.

— Курчы хочашца, можа, вернемся, — прапанаваў ён, вінавата ўсміхнуўшыся.

Чамусьці ён заўсёды адчуваў сябе вінаватым. Гэта ўжо стала, як звычка, як тая важная і таемная частка, без якой цэлае траціць сваю цэласнасць.

Вярталіся ўжо трымаючыся за рукі, як дзеці. Ён нават спрабаваў нешта зашпяваць. Яна ўсміхалася, амаль шчасліва. Сонца яшчэ ніжэй пасунулася да лесу, але яны не сталі сачыць за ім.

— Зямля цяпер хутка астывае, — быццам пажалілася яна.

Ён лёгка падхапіў яе на рукі.

— Не трэба, — яна запратэставала, але толькі для выгляду.

Падлога ў хаце была на вобмапак цёплай, значыцца, і, сапраўды, зямля астыла.

— Я пагрэю чай, — прапанавала яна.

— Пагрэй, — пагадзіўся ён, — а я пакуру.

Яны пілі чай насупраць адзін аднаго, якраз так, каб — вочы ў вочы. Яму было прыемна, што яна такая прыгожая, і ён задаволенна назіраў, як яна п'е чай. Дым збіраўся пад столлю, і з неахвотаю пакідаў якой праз прычыненую фортку.

— Сапраўды, гэта ўсё ад самоты. Людзі шмат чаго робяць, каб яе пазбыцца...

Ён падхапіў ейную думку.

— І не менш робяць, каб з ёю застацца. Тут няма законаў. Тут як душа.

Яна запырчыла:

— Але і ў душы ёсць свае законы.

Няхай таемныя і цяжкавытлумачальныя, але ёсць.

— Якія ў душы законы? — ён нават рукой ўзмахнуў, і зацапіў цыгарэтаю аб край стала. Агеньчык тут жа рассыпаўся на гарачыя іскрыны, некалькі з іх апяклі яму калена, а некалькі ўпала на падлогу, на ходнік, і адразу непрыемна запахла гарэлаю ткацінай. Ён растаптаў агеньчыкі босаю ступнёю і вінавата скрыўіўся. Цяпер ён быццам ведаў, што віна непарыўна звязана з болям, са сваім ці чужым, але з болям.

— А ведаеш, віна непарыўна звязана з болям. Чым большы боль, тым большая віна.

— А я думаю, што гэта ўсё ад самоты. Людзі баяцца застацца адны, а таму гатовыя шукаць кагосьці хоць на зорках.

— Дзеся чаго шукаць? Каб ізноў імкнуцца да самоты.

За вакном зусім сцімнела. Яна ўсміхнулася.

— Ляжаш са мною, ці будзеш шукаць сваёй самоты?

Яна прытворна пазяхнула, прыкрываючы рот рукою, так далікатна і вытанчана, што яму захацелася, каб яна ізноў паўтарыла жэст.

— Канешне, з табою. Але яшчэ пакуру.

Ён курыў і прыслухоўваўся, як яна сцэле дожак. Потым зірнуў на гадзіннік і тут жа падумаў, што ўжо не шкада яму часу, а шкада сябе і толькі сябе. Шкада сваю цёплую плоць, свой мозг, сваё сэрца, сваё апечанае калена, сваю прафуканую на марныя спадзяванкі маладосць, і ўсё-ўсё, увесь свет падаліся яму зусім не жорсткім, а нейкім пішчымным і нават вартым жалю.

Ён стараўся не шумець. Там, у сенцах, стаяў ягоны чамадан. Рука сама адшуквала пісталет. Сталь была ўпэўнена-халоднай, ён вырашыў пачакаць, пакуль яна сагрэецца. Упёр ствол туды, дзе павінна быць сэрца, і падумаў пра тое, што ўпершыню сам здзяйсняе хоць які нейкі ўчынак. Націснуў на курок. Але стрэлу не было. «Асечка», — злосна падумаў ён і зірнуўся. Яна стаяла ў асветленай частцы дзвярэй, прыгожая, як багіня, і праз кашулю былі відныя звабна-чароўныя абрысы ейнага цела.

— Што ты тут робіш, у цемры? — запыталася яна.

— Нічога, — адказаў ён і вінавата развёў рукамі. Адчуваць сябе вінаватым увайшло ў ягоную звычку.

Стрэл раздаўся так нечакана і быў зусім нягучным. Яна войкнула і стала ціха апльываць у асветленым праёме дзвярэй, трымаючыся адной рукою за сэрца, а другой за касяк дзвярэй. Яму стала млосна, і пісталет раптам наліўся незвычайным цяжарам і амаль апёк руку. Ён адкінуў распаленае жалеза і сеў на падлогу. Недазе знутры прыйшла разгубленасць. Пабыла з хвіліну, а потым ейнае месца заступіў чорны адчай. Чорны, бы начное неба, на якім ужо запалілася безліч зорак.

Няўжо і там людзі будуць шукаць людзей, каб пазбегнуць самоты? А можа, гэта ўсё ад болю: чым большы боль, тым большая віна? А душа? Якія ў душы законы? Хто будзе тлумачыць іх?

Віталь ГАРАНОВІЧ

Пад Паўночнай зоркай

Куток бацькоўскі пад паўночнай зоркай, Сурвэт слягоў і сцягасць маразоў. Траваець тут красавіком пагоркі, І колаў грук на змену палазоў.

Як кінуць вокам — бачны габелены Гаёў малочных, залатых бароў. Тут захаду прасмаленыя сцены, Астуджаныя ружаю вятроў.

Ты на зямлі маленькая радзімка, Радзімы край, адкрыты мне ў жыцці. Хай апынуся ў вечнасці ў абдымках — Застанешся валожкаю цвісці.

Роднае

Мой народ, як дзічка ў полі, — Лёсу горкія плады. У чаканні знатнай долі Беларус гібеў заўжды.

Заквітнеюць у май марозны, Калі труціць дым сады, Дзе пляёсткі, нібы слёзы, На дзірван ляцяць руды.

Пострах дзіды абаронны Працінаў зямлі бакі. Абвясніць лістком зялёным Ноч, дзе спяць маладзікі.

Не аддаць вятрам-айчымам Павуцінкі белай ніць. Не таму завуць Айчынай, Каб выгнанніцаю слыць.

Вочапам захад над бруйнай ракой Сонца вядзерца трымае. Вечара летні густы супакой Далеч ва ўладу прымае.

Сосны, як свечкі, пагаслыя днём, Вознікам зорак успыхнуць. Месяц у рэчку нырне акунём Спіну пярэстую выгнуць.

Цемрадзь аплавіць узвышшы-груды Поўначы чорнаю магмай. Коўш свой нахіліць — зачэрпне вады З рэчкі Мядзведзіца прагна.

Пачатак зімы

Вецер арфуе насыпаны снег, У плоце збівае валёнкі.

Слуджаны голас залётных кунег, Вей белакрылыя гонкі.

Чорным архам шапакоўня ўгары У інеі кроны імліцца. У рызах слупы, як зімы светары, Выйшлі на лета малаціца.

Вечар каўтае клубчаты дымок, Копь снег натрушаны месціць. Ноч прымярае, нібыта канёк, У небе да воблака месяць.

Снежны нямы апячэ далагляд Поўнач раскошаю зорнай. Першы мароз, як з пад'ёму салдат, У лесе агучыцца горнам.

З БРАСЛАЎСКАГА СШЫТКА

Браслаўшчыне

Ад Браслава да Браціславы Не скажаш, каб падаць рукою. Ды еўрапейскай варты славы Азёр браслаўскіх супакой.

Па-над лілей гуд чмяліны Ды подых Балтыкі чуцен. Глядзяцца ў люстра азарыны Сады і шыбіна акон.

Тут рыбаці салёным потам Прамочаць світкі як штодня. І пахам пасечных соты Саб'юць у лёце авадня.

Тут браслаўчанак юных вочы — Жыцця спакусны красавік. Я тут душу згубіў аднойчы, Як Папялушка чаравік.

Вачамі мастака

Лета сухмень. Паазер'е. Заранка Парыста бераг залье малаком. Шчоўкае ветру ў чаротах марзанка, Сонца з чаўна устае галюком.

Браслаў, нібыта юнак зухаваты, Будзе на следу зары веславаць. Быццам дзлячыну, абдыме Дрывяты, Каб патаемна туліць-мілаваць.

Вуліцы горада, нібыта межы. Тут раздзяляе азёры плато. Колькі ў Навага, Свяцца і ў Бярэжа Той прыгажосці дзівоснай, святой.

Коскай забытая з вечара лодка. Бераг жаўцявы — бясконцасць радка. Поле свабоды да самай Слабодкі Змесціць на золку мальберт мастака.

На гары маяк

Вужом сцяжына. Зрэдку павароты. Здаецца, на абложы завядзе. Чаўны здалёк — як скінутыя боты. Вуграмі хвалі б'юцца на вадзе.

А вышыня над чашай седлавіны Глядзіць вачыма ніцавокіх зор. І сцэле дыму белую прасціну Пазтамі раскладзены касцёр.

Світанак з прыазернае Слабодкі Пакліча зухаватых рыбакоў, Каб сэрбрам лускі зноў усьпяць лодкі, Усцешыць слабажанскіх мараккоў.

Гара-маяк — вышэй палёту чайкі. Бы птушка, сам над стромаю крыляй. Хачу, каб стаў Нацыянальным паркам Ад Браслава да Турава мой край.

Прыемная нечаканасць

Даўно знаюся з Юркамі Міцкевічам. Абодва мы — непасрэдна ўшанавальнікі памяці Якуба Коласа: я — працаўнік галоўнага, мінскага музея песняра, ён — рупіца ў філіяле. Да таго ж Юрка — унук знакамітага дзядзькі Юзіка, малодшага Коласавага брата, найвыдатнага чытальніка твораў народнага паэта, з якім я шмат разоў выступаў перад рознымі аўдыторыямі. Ведаў, што ў Юрку двое дзяцей — дачка і сын, і быццам дачка малюе... І ўсё ж быў здзіўлены, калі дачуўся — у інтэрнаце Політэхнічнай акадэміі (на рагу вуліц Хмяльніцкага і Коласа) адкрываецца мастацкая выстава Юркавай дачкі.

Вядома ж, пайшоў. Працы. У большасці — партрэты родзічаў і знаёмых мастацкіх людзей. Пазнаю некаторых: Юрку, Семіяну Мікалая Антонавіча (загадчыка філіяла, зяця дзядзькі Юзіка), Колю Міцкевіча (унука Міхаліны, Коласавай сястры, загінуў у аўтамабільнай аварыі)... Каля партрэта Данілы Канстанцінавіча, сына песняра, заліняўся даўжэй. З ім шмат гадоў быў побач. Пастаў — і быццам параіўся з дарагім ДК (так любюць нас звалі між сабой Данілу Канстанцінавіча). Жыва, тонка пададзены ягоны вобраз!

Мастачка Анжэла Рубчэна (час яе назваць) валодае рэдкім дарам выпальвання па дрэве. На выставе гэты від мастацтва прадстаўлены багата і ярка — на дошках і зрэзах бярозы. Вабяжы і пейзажы, зробленыя алеем, як, скажам, краявіды, знаёмыя і блізкія сэрцу кожнага беларуса: "Валы Нясвіжа", "Мірскі замак", "Альбуч". У асноўным гэта — карціны-мініяцюры, увасабленне родных мясцін на Стаўбцоўшчыне. Нездарма выстава носіць найменне "Кветка Панямоння".

Пахвальныя словы пры адкрыцці выставы гаварылі старшыня праўлення Беларускага Саюза майстроў народнай творчасці Яўген Сахута, дырэктар Белдзяржмузея народнай архітэктуры і быту Георгій Ткацэвіч, мастакі Валянцін Калнін і Міхась Мірошнікаў (яны, як і Анжэла, працуюць у музеі народнай архітэктуры і быту), а таксама пісьменнік-зімляк Яўген Хвалей. Доктар біялагічных навук, галоўны навуковы супрацоўнік Цэнтральнага батанічнага саду Акадэміі навук Беларусі Святлана Сяргейчык і іншыя.

Саслужывец Анжэлы Рубчэні, паэт Уладзімір Пецюкевіч выказаў свае эмоцыі вершам, у якім ёсць такія радкі:

Кветка Панямоння,
Бела-русы цвет,
Ты — маё бяссонне,
Найдзіўнейшы свет!

Сапраўды, гожасць, убачаная і адчутая, застаецца ў памяці на доўга...
Іван КУРБЕКА
Фота Мікалая ЛЯВОНАВА

У "Лялькі" прэм'ера

Беларускі тэатр "Лялька" ў Віцебску ажыццявіў прэм'еру спектакля "Брэменскія музыканты". Сцэнарый Васіля Ліванова і Юрыя Эціна пераклаў на беларускую мову артыст Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа Пётр Ламан, паставіў спектакль рэжысёр Віктар Клімчук.
Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

Вылучыцца "віцебскімі рысачкамі"

ЗМОЖА АБЛАСНАЯ ФІЛАРМОНІЯ, КАЛІ Уладзімір ПРАВІЛАЎ СПРАЎДЗІЦЬ ЗАДУМАНАЕ

Новы дырэктар Віцебскай абласной філармоніі — асоба знаная: нязменны старшыня мясцовага Музычнага таварыства, адзін з арганізатараў і кіраўнікоў Міжнароднага фестывалю імя І. Сялярцінскага. Ёсць надзея, што канцэртная ўстанова, якую ўзначаліў спадар Правілаў, з часам набудзе адметнае аблічча...

— Уладзімір Пятровіч, абавязкі дырэктара філармоніі вы афіцыйна выконваеце з 1 лістапада 97-га года. Паспелі разабрацца, якая "спадчына" вам дасталася?

— "Спадчына" дасталася цяжкая, калі мець на ўвазе стары будынак, у якім месціцца філармонія.

— Знакаміты колішні "УБОН" — Палац культуры бытавога абслугоўвання насельніцтва...

— Так, знакаміты "УБОН", будынак 1953 года, які вымагае неадкладнага капітальнага рамонту. У свой час яго ўзводзілі як палац імя Сталіна, потым выкарыстоўвалі як тэатральнае памяшканне і г. д. Касметычныя рамонтныя работы былі, але яны не дапамаглі вырашэнню праблем, якія ўзніклі за гэтыя чатыры з лішкам дзесяці гадоў. Трэба мяняць і дах, і столь. "Адзёны" сцэны зношанае. Убранне залы, асвятленне — літаральна ўсё ўжо састарэла, што называецца, і фізічна, і маральна. І тэхнічная аснашчэнасць, і афармленне інтэр'ераў... Усё, усё вымагае мадэрнізацыі. Праўда, ёсць адзін вялікі плюс: добрая акустыка ў зале. Можна працаваць жывым гукам і з добрым эфектам. Праблема толькі на сцэне: калі адзіці за рампу, узнікае адчуванне, што гук нібы губляецца, паглынаецца, і выканаўцам працаваць цяжка. Але ж глядачам усё чуць!

— Так што з залай вам пашанцавала...

— І яе можна зрабіць досыць утульнай. Шэсцьсот трыццаць месцаў, з улікам яруса і балкона — гэта зала сярэдніх памераў.

— Як я магла неаднойчы пераканацца падчас фестывалю імя Сялярцінскага, праблемы пустых крэслаў на цікавых канцэртах няма. Праўда, канцэрты вашага "фірмовага" фестывалю ладзяцца сіламі

гасцей. А што можна сказаць пра творчыя сілы Віцебскай абласной філармоніі?

— У творчым сэнсе "спадчыну" я атрымаў не надта багату. Хаця і сваіх прафесійных артыстаў філармонія мае. Ёсць "Талака" — калектыў, які працуе з беларускім фальклорам. Фальклорным яго, вядома, не назавеш, бо гэта не ўзор аўтэнтчнага мастацтва, гэта ансамбль, які пяе, грае і танцуе адпаведна тым патрабаванням, што ўкараніліся на канцэртнай эстрадзе.

— Суверэнны варыянт народнага мастацтва?

— Або "ідэалізаваны фальклор"... Або нейкае іншае, больш дакладнае слова знойдзецца... "Талака" працуе ў сваім жанры прафесійна, сур'ёзна, захоплены. Агульнае мастацкае кіраўніцтва ажыццяўляе Мікалай Падалея.

Ёсць у нас і вядомы актэт балалаек "Віцебскія віртуозы" пад кіраўніцтвам Тамары Шафранавай. Касцяк калектыву — выкладчыкі музычнага вучылішча, удзельнічаюць таксама педагогі музычных школ, школ мастацтваў. Таму яны ў нас працуюць на палову стаўкі.

Ёсць цымбальны дуэт плюс фартэпіяна. Добры, высокапрафесійны ансамбль з цікавай праграмай і — з часовай праблемай: адбылася замена адной з салістак, і на творчы працэс гэта нейкім чынам паўплывала. Хто яшчэ? Тры акадэмічныя вакалісты, два канцэртмайстры, гітарны дуэт...

— Камерна-інструментальны ансамблі акадэмічнага напрамку, харавыя калектывы з вамі не супрацоўнічаюць?

— На жаль, такога няма. Некаторыя праграмы пакуль у стадыі падрыхтоўкі, пра стабільны вынік гаварыць рана... А вось у "спад-

чыну" яшчэ ад Палаца культуры маем дзіцячы ансамбль "Мазаіка". Быў — бальнага танца, цяпер завецца — спартыўнага. Пераважна там займаюцца падрыхтоўкай салістаў для ўдзелу ў конкурсах. Чаму такі калектыў апынуўся ў структуры філармоніі? Давядзецца вырашаць ягоны далейшы лёс... З былых часоў застаўся пад дахам філармоніі і хор ветэранаў. Сімпацічныя, кранальныя бабулі збіраюцца і з задавальненнем спяваюць рэвалюцыйныя песні. Але якое дачыненне яны маюць да філармоніі, я пакуль не магу даўмецца. Яшчэ ў штаце — два артысты цыркавага жанру, якія пераважна выступаюць па вобласці...

— Гастролі ваших штатных артыстаў абмяжоўваюцца Віцебшчынай?

— Не, бываюць і гастролі па Беларусі. "Талака" і па краіне ездзіць, і ў Германіі пабывала, і ў Смаленску. Гітарны дуэт на Гомельшчыне нядаўна выступаў. Тэнар Леанід Кажарскі, думаю, і мінчанам знаёмы. Актэт балалаек удзельнічаў у Днях культуры Беларусі ў Краснадары. Цымбальны ансамбль іграў у Мінску... І ў нас таксама госці бываюць. Зусім нядаўна з Мінска прыязджалі лекцыйна-канцэртны брыгады ад дзіцячай філармоніі — з пазнаваўчымі захалляючымі праграмамі. Акадэмічны народны хор пад кіраўніцтвам Дрынеўскага пабываў. Артысты цырка з Масквы... Ды і канцэрты чарговага Міжнароднага фестывалю імя Сялярцінскага ладзіліся пры ўдзеле філармоніі: грэх было б нам ад такога мерапрыемства адмежавацца!

— Дык жа і не грэх абласной філармоніі на восьмым годзе свайго існавання прыдбаць такі салідны і ўжо сталы фестываль!

— Дарэчы, цяпер плануецца ўсе фестывалі, якія ладзіла наша Музычнае таварыства, праводзіць з дапамогай філармоніі. Але ж сама філармонія многія праблемы не вырашыць без адпаведнай падтрымкі. Скажам, на сцэне, як і паўсюль у Віцебску, — вельмі дрэнныя раялі. Балазе, у музычнае вучылішча прывезлі канцэртны інструмент і

"І лёсу трэба дапамагаць..."

З Сяргеем ТРАХІМЁНКАМ Беларускае тэлебачанне паразумелася надта... паспешліва, неабачліва, павярхоўна. Спакусілася было той вострасюжэтнасцю ягоных твораў, што ўласціва дэтэктыўнай літаратуры, але без сілкавання падтэкстамі, дэталлямі, атмасферай і матывіроўкамі сюжэты цыманелі, інтрыга выпаралася, характары спрашчаліся...

Абазнаны пісьменнік (сябра Саюза пісьменнікаў Расіі ды Беларусі) Трахімёнак адметна ведае прадмет свайго літаратурнай зацікаўленасці: ён — кандыдат юрыдычных навук, дацэнт, начальнік кафедры Інстытута нацыянальнай бяспекі. Між тым, і ў "Гульнях капрызнай дамы", і ў "Дэтэктыве на сходзе стагоддзя" і "Скрадзеным закладзе", апошнія слова заставалася за праўдай мастацкай...

— Я — празаік, — усміхаецца Сяргей.

— Гэта так павялося, што друкуюць дэтэктыўнае, вострасюжэтнае. Магчыма, у кожным мой твор закладзены нейкі авантурны алгарытм, але, паўтараю, усё, што я пішу або маю намер напісаць, — ніякі не дэтэктыў у распаўсюджаным побытавым разуменні. Не дэтэктыўнае тое, што я пішу, мусіць выглядаць і на экране. Я, дарэчы, маю ўласнае ўяўленне, як яно мусіць выглядаць... Не ведаю, ці падпадае маё ўяўленне пад нейкія правілы, але я і пісаць пачаў... супраць правілаў, дакладней, супраць прыхарошанай правільнасці, якая панавала ў літаратуры розных жанраў у сямідзесятыя. Тады панавыходзіла шмат дрэннай літаратуры — асабліва вострасюжэтнай. Я абураўся і меркаваў, што змогу сказаць пра тое самае лепш, з веданнем справы ды прадмета гаворкі. Так і з драматургіяй для кіно і тэлебачання...

— Творчасць супраць фіксаванай "правільнасці" — гэта наследаванне вялікім творцам?

— Грэм Грын меркаваў, што звар'яцеў бы, не пішучы. Не ўяўляў, як выжывае так званае нармальнае чалавецтва, не пішучы раманаў, не іграючы на сцэне. Паслядоўная прага іншабыцця, іншага лёсу або — іншых жэстаў, уцёкі ад распачы, ад адзіноты. Такія матывы няможна выключыць і з таго, што рухае мною. Мо яны, гэтыя матывы (ужо як

матывіроўкі), кампенсуюць у літаратуры штосьці, недададзенае мне ў жыцці?

— А жыццё спрыяла табе? Твой герой Унучак разважае пра лёс, які вядзе чалавека, і пра лёс, якому чалавек супраціўляецца. У адной з тэлеперадач ты казаў, што аддаеш перавагу лёсу, які вядзе...

— І я яму не супраціўляюся. Праўда... і лёсу трэба часам дапамагаць — весці сябе. А тут ужо шмат залежыць ад таго, куды намагаеш трапіць, ад асяродку, ад культуры, — яны, урэшце, твой лёс і вызначаюць. Мы, напрыклад, падобныя да еўрапейцаў... хіба вонкава, паводле расавай прыналежнасці. Мо гэта і тлуміць нам галаву, збівае з трыпу? Маўляў, паслязаўтра высілілься ды пачнем жыць, як яны... Не пачнём. Культура — код, які ўзнік у працэсе выжывання чалавека. Ён вываліўся са свету жывёл і адрозна пачуўся неабароненым, бо займеў магчымасць выбраць! І чалавек мусіў ствараць сваю іншую прыроду — каб выжыць. Іншая прырода — гэта і ёсць культура: права, мараль, мастацтва... Ёсць розныя коды выжывання: заходні, славянскі, мусульманскі... У нас адрозная псіхалогія і нават фізіялогія, — апошнія падаецца непрымальным, яго неахвотна прызнаюць... Лепш за ўсё праілюстравана гэтае сцвярджанне прыкладамі з кіно, — возьмем галівудскі кірунак і баевікі, дзе прадстаўлены адзіноборствы, якімі так захалляюцца нашы

маладыя людзі. Скінем, праўда, на тое, што гэтыя ўсходнія адзіноборствы — у заходнім разуменні і кінаварыянце. Скачкі, удары нагамі, канцэнтраванне — як наступства пераадолення малой вагі і невялікага росту. Брус Лі, да прыкладу, важыў 56 кілаграмаў. У сярэдняя мужчыны славянскага тыпу вага 70-80 кілаграмаў, адпаведны рост, які не вымагае паступальнага руху, канцэнтравання і да т. п.: каб пакараць праціўніка, такому мужчыну дастаткова добрае аплявухі...

— А цябе як пісьменніка й юрыста не бянэжыць, што гэтыя дастатковыя аплявухі на розны капыл дэманструюцца з экрана, вымагаючы й дасягаючы нашай асвойтанасці з крывёю, выбухамі, злачыствамі?

— Уся інфармацыя, якая агрубляе і траў-

набылі канцэртны "Behstein" для ДМШ N 1. Дык будзем выкарыстоўваць гэтыя залы для філарманічных канцэртаў. Тым болей, што ў нас плануецца рамонт. Сур'эзна праблема — выкарыстанне самой філарманічнай залы, ператварэнне яе ў сапраўдны асяродак музычнай культуры.

— **Нават так?**

— Да нядаўняга часу ў філармоніі наогул праводзіліся нейкія спартыўныя турніры, баксёры спаборнічалі, "дыназаўры" дэманстраваліся, выстаўка папугаяў чесьцільна вока... Уяўляеце: ідзеш паўз філармонію, а на ейнай афішы вялікімі літарамі: "Свет папугая!"

— **Пачынаецца стварэнне свайго свету, "без папугаяў"?**

— Ну, папугаяў мы ўжо выправілі ў гарацьныя краіны... Сур'эзна трэба падумаць пра тое, як надаць нашай філармоніі адметнае аблічча, каб гэта была не проста пляцоўка для пракату канцэртных праграм. А для пачатку трэба дамагчыся таго, каб філармонію наведвалі. Бо сёння большасць канцэртаў ладзіцца па-за сценамі ейнага будынка. Трэба, каб кожны канцэрт вызначаўся высокай мастацкай якасцю, прафесіяналізмам і выконваў асветніцкую функцыю. І — трэба грунтаваць філарманічную дзейнасць уласнымі намаганнямі.

— **Шанаванне мясцовых талентаў, папулярнаў іх мастацтва — зарука адметнасці...**

— Ведаеце, я нават здзіўляюся, чаму да гэтага часу філармонія не выкарыстоўваўся творчы патэнцыял такога выдатнага калектыву, як Полацкі камерны хор — досыць шырока вядомы хор пад кіраўніцтвам Людмілы Жукавай. Гэтыя выканаўцы ўпершыню выступілі ў нас на мінулым фестывалі, цяпер — зноў, і прытым, што яны — не прафесійныя спевакі, пераважна педагогі-піяністы, з невялікімі галасамі, — праграма зроблена па-майстэрску, ёсць добра зладжаны камерны ансамбль. І, трэба аддаць належнае кіраўніку, рэпертуар падабраны шыкоўны, харысты спяваюць з асалодай, публіка ўспрымае адпаведна. Наогул, збіраюся ў бліжэйшы час наведацца ў Полацк, паглядзець, якія музычныя калектывы там ёсць яшчэ, ці можна далучаць іх да філарманічнай працы.

Стараемся наладзіць кантакты і з віцебскімі музыкантамі, якія займаюцца педагогікай, але маглі б паспрабаваць сябе як выканаўцы. Вось, напрыклад, вакальны секстэт пад кіраўніцтвам Аляксандра Суворова — "Рэзананс кон туці": гэта прафесійнае пяняне, добрае спалучэнне тэмбраў. Ёсць ансамбль скрыпачоў пад кіраўніцтвам Алены Марнанкі — досыць традыцыйная і папулярная фор-

ма граня ва унісон ці на два галасы... Усе ўдзельнікі — педагогі музычных школ, таму выкананне мае пэўную прафесійную аснову, дыхтоўнае, эмацыянальнае, шчырае.

— **А як мяркуеце ладзіць стасункі са "знешнім светам"?**

— Будзем развіваць кантакты! Тут сваю дапамогу прапануе наш ужо даўні сябра, удзельнік фестывалю, вядомы дзеяч Пецярбургскай філармоніі Дзмітрый Іванавіч Салярцінскі. Ёсць нават задумка наладзіць аб'явіцельныя канцэрты з удзелам артыстаў-гастралёраў, і не толькі піцёрскіх. Дзякуючы фестывалю імя Салярцінскага ёсць магчымасць пашыраць і ўмацоўваць сувязі з цікавымі замежнымі музыкантамі. Але, падкрэсліваю, што і ў нас ёсць добрыя прафесійнікі, здатныя для супрацоўніцтва з філармоніяй: пераканаўся ў гэтым, паслухаўшы ўдзельнікаў абласнога агляду-конкурсу выкладчыкаў школ і музычных вучылішчаў. Гадоў 10 таму былі ў асноўным народна-інструментальныя калектывы, цяпер набываюць прафесійную ўпэўненасць тыя, хто спецыялізуецца ў акадэмічных жанрах. Гэта радуе.

Словам, пастараемся працаваць актыўна і ў розных творчых напрамках. У нас, дарэчы, лектар-музыказнаўца ёсць — Марына Блахіна. Вядзе ўсе філарманічныя канцэрты, распрацаваны і шэраг спецыяльных асветніцкіх праграм для дзяцей.

Але гаварыць пакуль можна толькі пра музычны патэнцыял Віцебска. На жаль. Сёння ў нас добра прадстаўлены ў культурным свеце мастакі, ёсць знаныя літаратары, дзеячы тэатра — драматычнага, лялечнага. Што ж да прафесійных музыкантаў — асабліва хваліцца няма чым.

— **Затое ў Віцебску багатыя традыцыі музычнага мінулага: ёсць стымул для адраджэння...**

— Будзем старацца, вядома. Падумаць узровень музычнага жыцця. Між іншым, у ДМШ набор забяспечваецца. А ў музычным вучылішчы ўжо ёсць праблемы. Таму што моладзь не бачыць у музычных прафесіях перспектывы: калектывы жа выканаўчы на месцы няма, а пераязджаць у іншыя гарады з надзеяй на перспектыву працы... Гэта раней не было асаблівай розніцы для музыканта, дзе вучыцца далей і ўладкоўвацца: у Маскве, Ленінградзе, Кіеве, Астрахані, дапусцім, ці ў Мінску. Таму адна з нашых задач — шукаць мажлівасці для стварэння прафесійных мастацкіх калектываў — ансамбляў, а мо і аркестраў...

— **Між іншым, у штат Магілёўскай абласной філармоніі ўладкаваліся мінскія музыканты, якім цяжка было знайсці сталяе месца працы ў сталічных установах:**

муе чалавека, нявечыць ягоную псіхіку, не павінна выкідацца ў эфір і на старонкі такімі вар'яцкімі дозамі. Цяпер расійскія часопісы мяне часцяком просяць: дай што светленькае, бо ў газетах спрэс — чорныяе... А калісьці ці не ўсе матэрыялы, слухна названыя "чарноццем", друкавалі зусім не таму, што не маглі маўчаць ("маўчанне адназначным не бывае", сведчыў Уладзімір Караткевіч). А таму, што трэба было парушыць ідэалагічны падставы, на якіх трымалася старая эліта краіны. На "чалавека нармальнага", які не б'е, не гвалціць, не крадзе, стараліся проста не звачаць. Цяпер "чарноцця" не трэба і такая замоўленасць, заангажаванасць літаратуры мне зусім не даспадобы. Боць усярэдзіну не загоніш, — мне як балела, так і баліць. Таму пішу. Ратуе проза, ратуе эфір. Радуе — адваротная сувязь. Неяк пасля трансляцыі радыёспектакля я выступаў у адркрытым эфіры. Сярод пытанняў трапіла... тупіковае. Ад студэнта МДУ: маўляў, ваш персанаж кажа, што няма ў жыцці справядлівасці, а вы як мяркуеце? А як я мяркую? Мо ўсё, што я пішу, гэта і ёсць намаганне скампенсаваць брак гэтага справядлівасці, а то і немагчымасць яе даўмецца! Тое, што часта з'яўляецца ў нашым жыцці пад назовам "справядлівасць", проста іншая назва помсты...

— **Гэта амаль біблейскі матыў: справядлівасць — справа Богава...**

— Абсалютна слушна. Я не веру Талстоўму і ягонаму несупраціву гвалту (бо гвалт у ягоным выпадку — таксама ад Бога?). Калі дадзена аднавіць справядлівасць у нашым чалавечым сэнсе, у нашых магчымасцях, значыць, і гэта — ад Бога...

— **Малады рэжысёр, з якім давалася абмяркоўваць твае раманы, заўважаў, што ты відавочна спачуваеш сваім героям, а гэта несучасна...**

— Памятаеш часіну, калі ўся краіна, дзякуючы папулярным цэнтральным выданням, перажывала за лёс кацяняці, выкінутага на лесвічную пляцоўку? Захоп заложнікаў па тым часе здаваўся катастрофай для сьведомасці савецкага чалавека, — а пра колькі гадоў надарыўся Будзёнаўск, Кізіляр... Цяпер гэта — звыкласць, будзень! Мне ўжо ў сямідзесятых здавалася, што сваёй аповес-

цю "Заложнікі" я штосьці спрагнаваю, папярэджую... Не атрымалася. Яна да сёння не надрукаваная. Дарэчы, беларускі сюжэтаў у мяне няма хіба таму, што сюжэтныя падставы маіх твораў складаюцца падзеі сямідзесятых, васьмідзесятых гадоў, — іншая рэч — творы выходзяць з вялікай затрымкай. Хоць я і мяркую: літаратура ўсё-такі не ў стане вокаміненна рэагаваць на рэчаіснасць, бо пісьменніку трэба асвойтацца, ачуцца, адчуць сябе ў пэўным часе. Улічы і тое, што цяпер шмат тоі мяркуе пра сябе, як пра пісьменніка, — і як пра рэжысёра, сцэнарыста, прадзюсера. Але не ў стане ацаніць тэкст, перспектыву выдання, разлічыць рэкламу... У мяне было некалькі дамоў з беларускімі і расійскімі выдавецтвамі, якія так і не выпусцілі ніводнае кнігі. А тое, што часам я бачу на экране, не мае ніякіх часавых прыкмет: роўна, аднастайна, павярхоўна. І пакуль я б не стаў ганіць ды вінаваціць тых, хто бярэцца за творчую работу, арыентуючыся на ейныя вонкавыя прыкметы; спецыялісты на тым самым БТ ёсць адметныя! Але сама сістэма... У нас грамадства, перапрашаю і цытую, традыцыйна-камунальнае. У масе сваёй мы і выжылі дзякуючы гэтай калектывнасці, міфічнасці сьведомасці. У нас абавязкова ўзнікнуць астраўкі бізнэсу, але людзям, арыентаваным на справу (якая разлічана на вынік), вельмі цяжка ў нашым традыцыйна-недзелавым асяродку дзейнічаць. Ібрагімбакуў некалькі выказаўся пра наш "еўрапейскі менталітэт"... У нашым грамадстве я не стаў бы спяшача асуджаць абломаўшчыну паводле школьнай устаноўкі, бо калі зірнуць глыбей, дык толькі ў нашых (славянскіх, постсавецкіх і да т. п.) краінах можна чаго-кольвек даўмецца і спачываць, напываўшы і на канкурэнтаў, і на ўласную справу... Сам асяродак яе не дужа падтрымлівае.

— **А які асяродак фармаваў цябе?**

— Мой дзед, беларус, перасяліўся ў Сібір добраахвотна — падчас Сталінінскіх рэформ. Ужо наступнае пакаленне сямі размаўляла па-руску. У трыццаць гадоў я яшчэ жыў у расійскай правінцыі. Дарэчы, слаў у Маскву свае творы ды атрымліваў на іх рэцэнзіі. Пісаньня нібыта пад калірку. Сібірскія пісьменнікі патлумачылі мне каліялітаратурныя варункі: заставалася вучыцца... у вялікіх пісьменнікаў, у вялікай

"Унія", некаторыя салісты... Ці не думалася вам пра тое, каб зманіць з Мінска свайго земляка, аднакашніка, з якім разам ладкуецца фестываль імя Салярцінскага? Уладзіміра Байдава разам з ягоным "Класік-Авангардам"?

— Наконт гэтага — больш мудрагелістая задумка. На аснове "Класік-Авангарда" стварыць новы калектыв у Віцебску. І каб Валодзя Байдаў прыязджаў сюды, як мастацкі кіраўнік, рэпэціраваў з імі, рыхтаваў праграмы для сумесных выступленняў.

— **Кшталту працы маэстра Сандэцікіса з двума аркестрамі — у Вільні ды ў Пецярбурзе, з якімі мае сумесныя замежныя гастролі?**

— Так-так, гаткага кшталту! Але ажыццяўленне задуманага залежыць, на жаль, не толькі ад людзей творчых...

— **Ці падтрымліваюць вас улады?**

— На шчасце, у мясцовых органах культуры нашы імкненні разумеюць і падтрымліваюць. Начальнік гарадскога ўпраўлення Віктар Дзмітрыевіч Кібісаў заўсёды Музычнаму таварыству дапамагаў. Цяпер, прыйшоўшы працаваць у філармонію, адчуваю падтрымку абласнога ўпраўлення культуры. А ўвогуле, за дзевяць гадоў існавання фестывалю імя Салярцінскага ўвесь горад ужо ведае і набыткі, і праблемы нашага музычнага жыцця.

Таму і атрымліваюцца ў нас фестывалі, што кіраўніцтва зацікаўлена ў павышэнні ўзроўню музычнай культуры віцеблянаў. Гэта і радуе, і дае надзею на перспектыву развіцця нашай сферы. У нас жа сёння без малага два дзесяткі адметных культурніцкіх імпрэзаў: "Калядныя харавыя выступленні", гітарны "Менестрэл", конкурс бальных танцаў, фестываль дзіцячай творчасці, "Студэнцкая вясна", Рэпінскі пленэр, Шагаліўскія чытанні, "Славянскі базар", да якога прымяркоўваюцца святыя народных рамястваў, Міжнародны фестываль сучаснай харэаграфіі, фестываль імя Салярцінскага, Дні творчай інтэлігенцыі Віцебска...

— **У атачэнні такіх імпрэзаў мусіць узняцца і ўзровень "будзённага" філарманічнага жыцця! Дарэчы, вы ўжо спасцігаеце пакрысе сакрэты ягонага ладкавання?**

— О, пэўна мусіць прайсці не адзін год, пакуль гэтыя сакрэты спасцігне! Сёння для мяне філарманічнае жыццё — адно вялікае пытанне. Маю вопыт ладкавання фестывальных канцэртаў, музычных імпрэзаў. Кіраванне працэсам — справа зусім іншая. Досвед маюцца практыкай...

— **Дай вам Бог адметных творчых вынікаў!**

С. БЕРАСЦЕНЬ

літаратуры. Нас, такіх ахвочых, у Новасібірску сабраўся цэлы хаўрус: Таццяна Набатнікава, Мікалай Шыпілаў, Ніна Садур, — пералічаю вядомых у літаратуры людзей. У Беларусі мной апекаваўся Пятро Кошаль, бралі ўдзел у гэтым апекаванні нёманцы Жыжэнка ды Кудравец... Пакуль што мой літаратурны лёс шчаслівейшы за экранны: дзве самастойныя кнігі, зборнікі, шмат часопісных публікацый... Дый "напісанае застаецца". Увогуле, паводле культурна-генетычнага кода Беларусь нагадвае Расію, іншая рэч — менталітэт, нацыянальны характар...

— **А можна папытаць рэч надта ўжо далікатную? Часцяком людзей арміі ды правааховы ўспрымаюць як людзей не дужа інтэлектуальных, густоўных, адукаваных...**

— Спецыфіка службовых заняткаў? Інтэлектуалы маюць рацыю. Калі, вядома, не згадваць, што названы асяродак (наасуперак існаму дэ звыкламу) даў літаратуры Купрына, Лермантава, а сярод генерал-губернатораў можна натрапіць на Салтыкова-Шчадрына. Я калі-небудзь дазволю сабе літаратурны роздум на гэту тэму. Мне таксама перадусім важная добрая якасць май прозы. Я нічога не пралічваю ні ў кнігах, ні ў сцэнарыях. Гэта як у шаманаў, — пакуль не ўвойдзеш у нейкі транс, пакуль не з'явіцца, не пачуецца нешта... Важна дачакацца моманту, калі персанажы пачнуць дзейнічаць і ўсё вырашаць самі. Як у "Тэатральным рамана" Булгакава, дзе герой, пісьменнік, бачыў нейкую скрыначку, дзе рухаліся і прамаўлялі ягоныя героі... Мне ніяк не ўдаецца напісанае ўціснуць у скрыначку, — не сцэны, бо я для тэатра не пішу, а экранна... І з тэлевізійнай скрыначкай, нягледзячы на ўсё пастаўленае, досведу аніяк не дадаецца. Станоўчага.

— **Ведаю, што адзін з тваіх сцэнарыяў, — поўнаметражнага фільма "Заложнікі", паспяхова прайшоў экспертызу Міністэрства культуры...**

— Застаецца "дробязь" — прычакаць бюджэтных сродкаў, пра што сведчыць і ліст, дасланы з міністэрства.

З Сяргеем ТРАХІМЁНКАМ гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ
Фота Аляксея МАЦЮША

Сыграй, гітара...

Падарункам для сталічных аматараў гітарнай музыкі стаўся сольны канцэрт лаўрэата міжнародных конкурсаў Уладзіміра Захарава, які адбыўся ў зале ДМШ N 10.

Уладзімір Захараў — вядомае імя для нашых чытачоў. Але музыкант жыве і працуе ў Гродне, таму адзін з яго рэдкіх мінскіх канцэртаў даў мажлівасць многім глыбей пазнаёміцца з гэтым рознабаковым талентам. Удумлівым і уважлівым да дэталю музыкантам ён паказаў сябе ў выкананні сарабанды і бурз з Першай скрыпачняй партыты І. С. Баха. Тэмпераментна, але з аўрай імпрэсіянізму трактаваў творы гішпанскіх кампазітараў: І. Альбеніса ("Легенда"), Ф. Тарці ("Успамін пра Альгамбру"). Зацікавіў слухачоў творами А. Таньмана, А. П'яцолы, А. Барыаса.

Палову праграмы складалі ўласныя аўтарскія творы Уладзіміра Захарава, самабытнасць якіх уразіла публіку. Так, у п'есах з цыкла "Настальгія на Вялікім княстве" выразна паўстаў і музычна стылізаваны час беларускай даўніны. Вядомы "Дзіцячы альбом" захапіў свежасцю вобразаў ("Палтэргейст-вальс", "Конік і жаба", "Новы год", "Мужычок у галёшы", "У стаматолага", "Сталакціты"), незвычайнымі выканаўчымі прыёмамі, з дапамогай якіх у добрым сэнсе натуралістычна аўтар-выканаўца перадаў і непрадказальнасць рухаў таямнічай сілы, і сумную гісторыю пра "коніка, якога з'ела жаба", і бой курантаў, і рыпенне галёшы, і няроўны стук сэрца пацыента, напалоханага бор-машынай, і крышталёвы звон кропель, якія падаюць з ледзякоў, і многія іншыя правыя уяўлення...

На працягу канцэрта ў зале стаяла цёплая атмосфера, стварэнню якой паспрыялі вядучыя А. Капанкоў ды А. Бураў. Дзякуючы ім зацікаўленая публіка даведалася пра творчы шлях "чараўніка гітары", які сёння адначасова вучыцца ў магістратуры Беларускай акадэміі музыкі і працуе ў Гродзенскай музычнай вучэльні і ў тамтэйшым універсітэце.

Будзем чакаць новых канцэртаў У. Захарава.

Наталля ХІТРЫЦОВА
Фота С. БУРАВА

Завітала і ў Мінск

Месца, якое займаў арган у гісторыі музычнага мастацтва, заўсёды было асаблівае. Творы для аргана — гэта, перш за ўсё, духоўныя творы. З даўніх гадоў арганіст граў не толькі для слухача, але і ў славу Усявышняга. "Soli Deo Gloria" (Адзінаму Богу слава), — так гунаў дзвіг вялікага І. С. Баха. Далучыцца да вялікага арганнага мастацтва, якое адраджаецца ў наш час, мелі магчымасць прыхільнікі таленту вядомай маскоўскай выканаўцы Людмілы Голуб. У Мінску яна выканала творы англійскіх майстроў эпохі Адраджэння — І. С. Баха.

Цікавае да арганнага выканальніцтва абудзілася ў яе яшчэ ў гады навучання ў музычнай школе, васьм чаму ўжо ў кансерваторыі яна адначасова з фартэпіяна займалася ў класе аргана Л. Роймана.

У рэпертуары Л. Голуб музыка як старадаўняя, так і сучасная. Безумоўна, цэнтральнае месца ў ім займае Бах, адзін з любімых кампазітараў арганісты.

За сваё творчае жыццё (яна — салістка Маскоўскай філармоніі) Л. Голуб пабывала ў многіх гарадах і краінах. Даводзілася граць у канцэртных залах і ў саборах. Гастролі, сумесная гра з выдатнымі музыкантамі, ансамблямі, капэламі, аркестрамі, праца з вядомымі маэстрамі Г. Раждзественскім, П. Коганам, Я. Мянухіным, П. Булезам пакінулі яркаравыя ўспаміны ў яе памяці. Наогул, яе гасцёрнае жыццё ў вышэйшай ступені насычанае. Пасля Мінска — выступленне ў Маскве, канцэрт у Казані, дзе не так даўно пабудаваны новы арган, вандроўка з выдатным піяністам Мікалаем Пятровым у Італію.

Н. КАЖЭЎНИКАВА

Бацька Нэлі Іванаўны пісаў вершы, таму і дачка (нарадзілася Н. Тулупава 1 лютага 1938 года ў вёсцы Калань Рэчыцкага раёна) рана захапілася літаратурай і яшчэ ў школе паспрабавала пісаць, «замахнуўшыся» нават на раман. У 1955 годзе Н. Тулупава скончыла Гомельскае медыцынскае вучылішча, у 1969-ым — завочна факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працавала фельчарам і акушэркай у медыцынскіх установах Віцебшчыны, дыктарам Віцебскага абласнога тэлебачання, інструктарам РДК у Горках Магілёўскай вобласці, медыцынскай сестрай бальніцы, загадчыкам агульнага сектара райкома камсамола, рэдактарам газеты «Советский студент» Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі. З 1974 па 1978 год загадала рэпертуарным аддзелам Беларускай дзяржаўнай філармоніі, з 1979 па 1988 год была старшым рэдактарам выдавецтва «Мастацкая літаратура». З 1990 года да выхаду на пенсію працавала загадчыкам аддзела літаратуры часопіса «Вожык».

Першы верш «Певень кудлахаць» апублікавала ў 1957 годзе ў аршанскай газеце «Ленінскі прызыў». Аўтарка кнігі паэзіі «Станцыя надзей», «Дабрадзей», «Босая цшыня», «Гарывада», «Сонца ў хату», «Скажыце ўсім», «Я кахаю цябе...», зборніка гумарэсак «Я павезлі мяне сватаць», кніжак для дзяцей «Дожджык Мікіта», «Бізоны-рабінзаны», «Пра што думае кіт». Некаторыя вершы Н. Тулупавай накладзены на музыку. З 60-годдзем, шануючы Нэлі Іванаўна! Далейшых вам жыццёвых і творчых поспехаў!

Хачу ў ...Японію

Міжволі так прамовіў пасля азнамлення з выстаўкай «Сучасная японская архітэктура (1985—1996 гг.)», арганізаванай японскім фондам, Пасольствам Японіі ў Рэспубліцы Беларусь і Беларускім саюзам архітэктараў у ДOME архітэктараў у Мінску. Зразумела, у экспазіцыі прадстаўлены фотаздымкі японскіх гарадскіх (і прыгарадных, вясковых) ландшафтаў, але і гэтага дастаткова, каб упэўніцца, як далёка наперад пайшлі гарадабудаўнікі экзатычнай краіны ў сваіх пошуках і наколькі сучасна яны мысляць, аднак разам з тым не забываючы і пра нацыянальныя традыцыі. Выкарыстанне самых новых матэрыялаў не перашкаджае ім ствараць асобныя будынікі і цэлыя архітэктурныя комплексы не толькі сучаснымі, а і не пазбаўленымі таго каларыту, што характэрны для Краіны Узыходзячага Сонца. Тое, што паказваецца на выстаўцы, гэта не толькі дасягненне дня сённяшняга, а і смелы позірк у дзень заўтрашні. Лёгка пераканацца, што японскія архітэктары даўно жывуць у другім тысячагоддзі. А нам... Нам застаецца толькі здзіўляцца і ў думках прамаўляць: «Хачу ў ...Японію».

Н. К.

Слухалі паэта чытачы...

Адметная літаратурная вечарына адбылася напярэдадні Новага года ў Магілёўскай абласной бібліятэцы. Да чытачоў завітаў малады магілёўскі паэт Віктар Кунцэвіч. Пра яго жыццёвы і творчы шлях расказаў сакратар абласной пісьменніцкай арганізацыі Уладзімір Дуктаў. В. Кунцэвіч прачытаў вершы са сваёй кнігі «Зваротныя масты», якая выйшла летась у «Бібліятэцы часопіса «Малодосць», пазнаёміў чытачоў з новымі творами, адказаў на пытанні прысутных. Была аформлена кніжная выстава «Магілёўшчына літаратурная».

У. САСНОЎКІН

«Рвалі душу маю камунар і нацыяналіст...»

Толькі што споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння добрага сябра Беларусі, «салаўя Украіны» Уладзіміра Сасюры. «ЛІМ» напаміну пра гэта сваім чытачам, згадаўшы пра вершы-прывячэнні Беларускай украінскага паэта, пра беларускія пераклады яго паасобных твораў. І дзякуй «ЛіМ» за такі напамінак.

З думкаю пра «пашчотнага і трывожнага» паэта я падыходжу да «украінскіх» паліц сваёй бібліятэцы. Пры ўсёй іх прадстаўнічасці яны, вядома ж, не могуць прапанаваць мне ўсе паэтычныя зборнікі Сасюры, а выйшла іх пры жыцці паэта каля 60! Аднак ніяка «украінстыка» без Сасюры, немагчыма, як і нельга ўявіць сабе бібліятэку чалавека з адкрытым для прыгажосці сэрцам без томікаў вершаў вялікіх лірыкаў з імёнамі суветнай велічын.

На Украіне ведае Сасюру кожны. І не таму, што ў апошнія дзесяцігоддзі ён хрэстаматычны паэт і творы ягоныя вывучаюцца ў школе. Шчырыя, трапяткія, светла натхнёныя радкі паэта прыходзяць да чалавека, здаецца, з яго генетычнай памяццю: «Так ніхто не кохав, через тысячу літ ліш прыходить падобне коханні — у дзень такі розцаітае весна на землі...» — рамантычная ўзнёсласць і максімізм гэтай паэтычнай формулы сталі своеасаблівым спосабам самавыражэння і маладых людзей, і ўсіх тых, чые душы непадуладна ўзросту. Для украінца Сасюра, бадай, тое ж, што Ясенін — для расіяніна. Безаглядная адкрытасць, задушэннасць, пяшчотны лірызм, безабароннасць... І тая ж паэтычная палітра, калі псіхалагічная метафара абапіраецца на бясконцую прыгажосць роднага наваколля. І тая ж трагічнасць лёсу.

Праглядаючы асобныя выданні У. Сасюры, прывезеныя мною з Украіны яшчэ ў 70-я гады, і тое, што прыслалі мне сябры-кіеўляне зусім нядаўна, — публікацыі твораў паэта, якія пісаліся «ў шуфляду», старанна прыхоўваліся ў глыбінях ягонага сямейнага архіва, — перагортваючы старонкі даўняга і сённяшняга крытычнага асэнсавання творчасці Сасюры, я задумваюся над асаблівасцямі ўваходжання ў украінскага паэта ў беларускую літаратуру.

Сталася так, што гісторыкі літаратуры гаварылі пра У. Сасюру як пра парадны, аптымістычна ўзорны прыклад літаратурнага ўзаемадзеяння. Сасюра прыежджаў у Беларусь, натхнёны роднасцю, духоўнай блізкасцю і прыгажосцю братаў-славян, ён прывячэў беларусам цудоўныя вершы. Літаральна некалькі дзён назад, узяўшы ў рукі творы Міхаса Зарэцкага (зусім з іншай нагоды), я з радасным здзіўленнем убачыла знакамідыя радкі У. Сасюры «Білорусь, ты мая Беларусь — сінюока сестра Украіны». Яны былі выкарыстаныя Зарэцкім як эпіграф да артыкула. І што асабліва цікава — эпіграф падпісаны: «Украінска-беларуская народная прыказка!» Відаць, абаяльнасцю Сасюры, шчырасцю, лірычнай узнёсласцю яго паэзіі было насычана духоўнае паветра Беларусі, асабліва ў 1920-я гады.

У гэты зімовыя дні прыгадваюцца радкі Паўлюка Труса — «Падаюць сняжынкі — дзяменты-росы, Падаюць бялюткі за маім акном... Дзесьці у прасторах празвінелі бомы, Дацвілі палёсткі нечае тугі...» А нарадзіліся гэтыя радкі ў вопратцы беларускага слова не самі па сабе, а ўслед за Сасюрам. Асацыятыўная блізкасць, мастацкая паралель унутраных маналогаў тут бяспрэчная: «Падаюць сняжынкы ласкава і млісто На-моз обличья, на сліды моі. І ўжэ здаецца нібы я не в місті, А навокало мене все гаі, гаі». Так, прамаўляючы словы П. Труса, мы чуюм спеў Сасюры, ягоную мелодыю, гэты чысты камертон ягонага голасу настроівае нас на ачышчальна-светлы настрой. І лагічна было б спадзявацца, што пры такой «ўключанасці» Сасюры ў беларускую творчую атмосферу ў ягоных калег-сяброўку павінны былі б з'явіцца творы-прывячэнні украінскаму пабра-

ціму, водгукі на зборнікі ягоных вершаў, шматлікія, а не паасобныя пераклады. Аднак гэтага не здарылася...

У 1958 годзе ў Кіеве выходзіць зборнік «Володимиру Сосюрі», прысвечаны шасцідзесяцігоддзю з дня нараджэння паэта і саракагоддзю яго літаратурнай дзейнасці. У кнігу ўвайшлі выказванні, успаміны, вершы і артыкулы 34 літаратараў пра У. Сасюру. Тут былі надрукаваныя Указ Вярхоўнага Савета СССР пра ўзнагароджванне паэта ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, прывітальныя адказы ад Саюза пісьменнікаў Украіны і Савета Саюза. І ні слова, ні паўслова — ад беларусаў. І толькі ў 1960 годзе, пасля згаданых «прылюдных» урачыстасцяў у Мінску выходзіць «Выбранае» У. Сасюры без такіх лагічных і дадзеным выпадку суправаджальных добрых слоў на адрас даўняга сябра ў якасці «Прадмовы» ці «Пасляслоўя».

Чым жа абумоўлена такая доўгая паўза ва ўзаемадчынненні Сасюры і Беларусі? Паспрабуем знайсці адказ на яго ў злавесных туманна-змрочных акалічнасцях яшчэ 20-х гадоў. Гэта быў перыяд найцяжэйшага мэтанакіраванага культурнага яднання двух народаў. Іх прыцягвала агульнасць гістарычных задач, ідэя стварэння суверэннай дзяржавы, самабытнай нацыянальнай культуры ў, здавалася б, постімперскую, постманархічную эпоху. У пошуках шляхоў і спосабаў іх рэалізацыі беларусы шмат у чым бралі прыклад з украінцаў. І крывавае меч сталінскіх рэпрэсій стаў аднолькава бязлітасным і для тых, і для другіх. Сёння украінцы рупліва высвечваюць кожнае імя ў тым «расстраляным бюсмерці». Некаторыя постаці, вернутыя з вымушанага падцензурнага небыцця, дапамагаюць праўдзівай і паўней разабрацца ва ўласным мінулым і беларусам. Мікола Хвальявы, няўрымслівы, гарачы, запальны, геніяльны ў мастацкай творчасці і гістарыясофіі, ён, распачаўшы лёсавызначальную для многіх літаратурную дыскусію 25—28 гадоў, захапіў у яе віхуру і беларускіх пісьменнікаў. І яго самога, і ягоных аднадумцаў і прыхільнікаў вульгарызатарская крытыка абвінавачвала ў «смяротных грахах» як з украінскага, так і з беларускага бока. Апярджаючы той прысуд, які вынеслі б яму культуртаўскія пераардажэнцы, Хвальявы 13 мая 1933 года развітаўся з жыццём самачынна — стрэл у скронь быў апошняй правай пратэсту. У Беларусі да «хвальявізму» сярод іншых найбольш блізім тыпалагічна, і непасрэдна, і ўскосна, выявіўся Міхась Зарэцкі. І за гэта яго ўкрыжоўвалі прылюдна: у літаратуры — нікчэмныя мурашкі, канакоціны, будзінскія, у грамадскім жыцці — партыйныя функцыянеры і іх памагаты. У 1936 г. Зарэцкага, мы ведаем, арыштавалі па лжывым даносе, у 37-м — расстралялі.

У. Сасюра быў паплекнікам М. Хвальявога. Разам з ім запачаткоўваў новую ўкраінскую літаратуру, раскавана, з маладой безагляднасцю і змацыянальнасцю ўдзельнічаў у розных дыспутах так актыўна, што ў сярэдзіне 20-х гадоў мог сам пра сябе з поўным правам сказаць: «Я ж — відомый украінскі поэт». Пісаў, наіўна думаючы, што талент дае яму права, застаючыся пралетарскім пісьменнікам, адчуваць «магноліі лимонный дух і солодкі мрії олеандри», апяваць пацалункі, што «пахнуть матіолю», «сінь гаів, поля, світання, пісню солов'іную, ніжний шепіт і зітхання» — «сваю Украіну». Сасюра жыў і тварыў, як М. Хвальявы і цэлая плеяда іншых нацыянальных пісьменнікаў, са святой верай у тое, што можна паяднаць ідэі рэвалюцыі, камуністычнай ідэі з ідэяй нацыянальнай. Большасць за гэтую веру расплачвалася або жыццём, або паламаным лёсам, творчым нябытам. Калі ў 1936 г. У. Сасюра траці раз прыехаў у Мінск, дзе праходзіў III пленум праўлення СП СССР, за яго плячамі былі неаднаразовыя допыты ў

НКВД, псіхіятрычны шпіталь, яго ўжо двойчы былі выключалі з кампартыі. І чамусьці не ён сам, а кіраўнік украінскай дэлегацыі І. Сенчанка прачытаў верш Сасюры «Беларусь», спецыяльна напісаны ім з нагоды прыезду.

Сасюру ставілі на калені — і ён зноў выпрастаўся, пераборваючы крах ілюзій. У грозных гады гітлераўскага нашэсця У. Сасюра, апелюючы да нацыянальна-патрыятычных пачуццяў суайчынікаў, піша верш «Любіць Украіну!» На хвалах пераможнага пасляваеннага настрою з'яўляецца шмат перакладаў верша — А. Пракоф'ева, М. Ушакова; у 1947 годзе Максім Танк друкуе свой пераклад гэтага цудоўнага твора ў часопісе «Беларусь». Аднак вельмі хутка тыя свабоды сумлення, годнасць нацыянальнай самаўсвадомленасці, што ўзмацніліся ў барацьбе з фашызмам, пачалі ўспрымацца зноў як небяспека, як пагроза таталітарнай дзяржаўнай сістэме. У 1951 г. маскоўская «Правда» выступае з артыкулам «Супраць ідэалагічных перакручванняў літаратуры», які паклаў пачатак новай «барацьбісцкай» кампаніі. Верш «Любіць Украіну!» трактуецца як нацыяналістычна шкодніцкі, Сасюру перастаюць друкаваць, перакрэслваючы і увесь папярэдні ягоны літаратурны даробак. Пад абстрэл вульгарызатарскай крытыкі трапіла за свой пераклад і Максім Танк. А над Сасюрам навісае новая пагроза арыштаў.

Смерць Сталіна, хрушчоўская адліга вярнулі паэту права на грамадзянскае і літаратурнае жыццё. А самыя смельчы творы Сасюры, якія ён пашыраў, дапрацоўваў і дапісваў у апошнія гады (памёр паэт 8 студзеня 1965 года) прыйшлі да чытачоў толькі ў выніку «перабудоваў» працэсу ў канцы 80-х — пачатку 90-х гадоў: паэма «Мазепа», раман-споведзь «Трэцяя рота», дзёнікі-кава-спавядальныя паэма «Расстралянае бюсмерце».

Яшчэ ў перадавае гады, звяртаючыся да Беларусі, У. Сасюра абяцаў: «Серце пісню солодко лине й не замовкне про тебе, клянусь». Украінскі паэт стрымаў сваё слова. У апошняй паэме — так, як толькі ён адзін умеў пісаць пра сваіх калег-пісьменнікаў, з пяшчотай, мяккім лірызмам, — У. Сасюра напіша і пра Беларусь. І гэтыя ягоныя радкі прагучаць своеасаблівым гімнам таму, каго любіў, кім захапляўся — Янку Купалу, Якубу Коласу, Багдановічу, Чароту, Дубоўку, Дудару, Александровічу...

Толькі цяпер змог з'явіцца ў друку верш У. Сасюры «Два Володьки», які сваім драматызмам нагадвае «Чорнага чалавека» Ясеніна. Квінтэсэнцыю верша можна перадаць яго апошнімі радкамі: «Довго, доўго я був із собою в бою... Рвали душу мою два Володьки в бою, і обидва, як я, карооки, і в обох ще незнанний, невиданий хист, — рвали душу мою комунар і націоналіст».

У. Сасюра — не проста пісьменнік, ён прадстаўнік нацыянальнай літаратуры, і таму ягоная асоба — трагічны сімвал Савецкай імперыі XX стагоддзя. Гістарычная справядлівасць павінна стаць у абарону прыніжанага, пакрыўджанага, на бок таго, каму патрэбная рука дапамогі. Прыклад Сасюры знамянальны і ў гэтым плане. Сёння раскрыліся падрабязнасці ягонай біяграфіі. Першыя паэтычныя спробы паэта — на рускай мове, бацька ягоны — з французскага роду Сасюр, маці — венгерка. А сам Уладзімір, нарадзіўшыся на Данбасе, стаў не толькі «відомым» — Вялікім украінскім паэтам.

...Вельмі хочацца, каб У. Сасюра прыйшоў на Беларусь абноўлены, поўны, зразуметы да канца, каб трагічнасць ягонай жыццёвай і творчай гісторыі была асэнсавана на пераломе тысячагоддзяў, стала ўрокам эпохальнага значэння для ўсіх — і для чытачоў, і для мастакоў, і для «власть прадержащих».

Тацияна КАБРЖЫЦКАЯ

Уладзімір САСЮРА

Любіце Украіну

Любіце Украіну, як сонца святло,
як вецер, і травы, і воды...
Любіце у ішчасці ўсім злыдням на зло,
любіце ў часіну нягоды.

Любіце Украіну наўве і ў сне,
вішнёвую нашу Украіну,
у вечнай і новай красе, у вясне,
у мове яе салаўінай.

Між братніх народаў, бы ў садзе жывым,
яна — у вяках з добрым імем.
Любіце Украіну ўсім сэрцам сваім
і справамі ўсімі сваімі.

Адзіная ў свеце яна нам, адна
ў салодкіх прасторавых чарах...
У зорках яна, і ў вярбінах яна,
у сэрца кажніоткім удары,

у кветцы, у пташцы, ў электраагнях,
у песні крылатай, у думе,
ў дзіцячай усмешцы, ў дзявоцых вачах
і ў сцягу узрушаным шуме.

Як дзень, як святая світання пара,
яна і ў шляхах, і ў дубровах,
у клічы гудкоў, і у хвалах Дняпра,
і ў воблаках тых пурпуровых,

І ў громе гармат, што развевалі ў прах
прыблуд у злёных мундзірах,
ў шыках, што прабілі у цэпры нам шлях
да вёсен і светлых і шчырых.

Юнач! Твой смех для яе хай звініць,
ты й слёз не хавай ад краіны...
Не зможаш народы планеты любіць,
не любіш калі Украіны!

Дзяўчына! З ёй мару табе калыхаць,
любі яе кожнай хвілінай.
Каханы цябе не захаца кахаць,
не любіш калі Украіны.

Як песню, якую душою пяюць,
як неба, што ззяе зарою,
ўсім сэрцам любіце Украіну сваю —
і вечныя будзем мы з ёю!

1944

Пераклад з украінскай
Васіля Жуковіча

НЯДАЎНА на адной высоканавуковай канферэнцыі ў правінцыяльным універсітэце адбыўся ціхі скандал. Абмяркоўвалася праблема адкрытага грамадства. Выступалі палітолагі, філосафы, гісторыкі. Раптам падымаецца малады, нікім не прадагледжаны медык і, апусціўшы галаву, не глядзячы ў залу, хрыпата гаворыць пра рост захворванняў на туберкулёз у вобласці. Быццам бы ні ў сеч ні ў печ. І далей, не звяртаючы ўвагі на строгае пакашліванне рэктара, — аб лавіне самазабойстваў. І як скарацілася працягласць жыцця. Народ, здавалася б, да ўсяго прыцярпеўся: неўраджаі, галадуха, эпідэміі, беспрацоўе — паўночная прырода не пясціць, заўсёды гаравалі, але такога не было. У чым прычына? Дакладнага адказу няма, зразумела толькі адно — у людзей прапала матывацыя да жыцця. Мэты не ста-

што ўзнікла чалавечая годнасць. Прыкрыўшы "сорам", Адам узвысіўся над жывёльным станам. Сорам азначаў культуру асобы і ўлічваў думку іншых людзей. Гэта значыць, меў на ўвазе наяўнасць ГРАМАДСТВА і этычных паняццяў у гэтага грамадства...

Змяняльна, што сорам узнік як полавае пачуццё. З гэтага караня вырасталі астатняе. Небяспечна, што менавіта гэты карань — полавага сораму — паспяхова знішчаецца цяпер. Тэлевізійныя перадачы "Пра гэта", "Адамаў яблык", відэакліпы саборнічаюць у крайнім натуралізме. Сваю адсталасць мы хутка навярсталі і, як прынята ў Расіі, абганалі Запад.

Рускія філосафы лічылі рускую культуру сарамлівай. Гэтая думка зацвердзілася ў сусветнай літаратуры. Ніхто не ставіў гэта ў дакор нашаму мастацтву. У гэтым была яго сіла і, калі хочаце, перавага. Цяпер мы

ніхто не пакарыстаўся. Выкрываюць, між іншым, і журналістаў. Той быў стукачом у КДБ, другі куплены нейкім банкам.

Каму сёння сорамна на Русі? Астраному; які наняўся прадаваць на рынку памідоры і вінаград. Бацькам, якія не могуць купіць дзецям цёплага адзення. Майстар радыёзавода ў Ноўгарадзе сказаў мне: "Дзесяць месяцаў не атрымліваю зарплаты. Сорамна дадому прыходзіць!"

Не ведаю, як на гэтым заводзе, а на суседнім дырэктар спраўна атрымлівае дзесяць мільёнаў у месяц, а яго рабочыя — нічога. Той самы малюнак на Сяўскім цэлюлозна-папяровым камбінаце, толькі там дырэктар атрымлівае 25 мільёнаў у месяц, а рабочым не плацяць паўгода. У Іркуцку дырэктар "Лензолата" — 128 мільёнаў у месяц, рабочыя — ні капейкі. Спрабую ўявіць сабе, як тады дырэктар прыязджае дамоў: яму не сорамна, але яго дзецям,

— Які яшчэ сорам? Сорам не памагае дасягнуць улады. Не, хутчэй перашкаджае. Гэтае пачуццё для чыноўных людзей не на дабро. Для правіцеляў тым болей.

Ён быў згодны з тым, што чалавек, які ведае сорам, — маральны, чалавек, які сораму не ведае, — амаральны. Але з гэтага для яго нічога не вынікала, таму што ён быў упэўнены, што ў расійскіх умовах чалавек разбагацець можа толькі незаконным шляхам.

Да сораму ў Расіі ў розныя часы адносіліся па-рознаму. З іроніяй — "Стыд не дым, глаза не вьіст". А то і са смяшком: "Когда сыт, так знаю стыд". Мы гаворым "бессаромны" — асуджаючы. Але гаворачы "сарамжлівы" — гэтым не хвалім: "Стыдлівому удачы не видеть!", "Стыдливый кусок на блюде лежит".

Дарэчы, былі моманты, калі сорам ахопліваў усю Расію.

Калі ў 1990 годзе дазволена было (!) выходзіць з партыі, патак заяў запаланіў райкомы краіны. У тыя месяцы я чытаў гэтыя заявы, выбіраючы наўгад з мяшкоў, адну за другой — горкія абвінавачанні, споведзі, прызнанні.

"Мне сорамна за партыю, якой я аддаў 40 гадоў жыцця. Сорамна, што я ўдзельнічаў у яе дзейнасці. Сорамна бачыць, да чаго яна прывяла краіну. Пакаяцца КПСС не жадае. Сысці з дарогі — таксама. Пакаюся я, адзін з яе былых членаў, на мне таксама ляжыць зробленае камуністамі, удзел у бесперапыннай ілжы і падмане".

Упершыню людзі адважыліся выказаць публічна тое, што ў іх накіпела. Пераступілі свае сумненні і страхі, павыпроставіліся. Злачынствы партыі, крывадушнасць, падман, дурнота, бескультур'е зрабіліся прадметам сораму многіх і многіх - васемнаццацімільённая партыя распалася на вачах.

Уся гісторыя савецкага жыцця — гэта гісторыя ўзрастаючай бессаромнасці. Савецкай уладае яшчэ патрэбны былі некаторыя ўмоўнасці, фігавы лісток — хоць чалавек быў бяспраўны, бездапаможны, расаптаны. Але ніколі яшчэ ён не быў так адкрыта пагарджаны, як сёння...

Сорам — гэта голас сумлення, і нездарма Пушкін вуснамі Гадунова гаворыць нам: "...Нішто не можа нас сярод людскіх турботаў супакоіць. Нішто, нішто... адно хіба сумленне". Страта сораму прыходзіць не прыкметна; іншы чалавек, канчаткова з ім развітаўшыся, адчувае сабе смялей і свабодней. Між іншым, ёсць і "матэрыяльны" паказчыкі. Адзін з іх для мяне — патак сучаснай мемуарнай літаратуры. Былыя памочнікі, ахоўнікі, прэс-сакратары захлынаючыся паведамляюць пра тое, што яны падслухалі, падглядзелі, што даверліва паведамілі ім іхнія шэфы. Выкрываюць. Ганьбяць амаль млеючы ад задавальнення. Аказваецца, на службе збіралі звесткі, назапашвалі ўсялякія факты-факцікі. Калі выгналі, помсліва зводзяць рахункі. Але і не выгнаныя, а тыя, што проста пайшлі, таксама раз'юшана накідваюцца на былых сваіх шэфаў. Больш за ўсіх дасталося М. Гарбачову. Нядаўнія прыслужнікі, забыўшыся пра тое, як яны славілі, ліслівілі, лізлі ўсе даступныя месцы, цяпер смела ганьбяць таго, хто ім даверыўся. Аўтары не заўважаюць, што раскрываюць уласную несумленнасць, лакейскую псіхалогію, якая, як вядома, пры адсутнасці чыявых імгнення ператвараецца ў хамства. Ад усіх гэтых сачыненняў застаецца горыч вераломства і здрадніцтва. Мне скажуць, што іх ахвотна чытаюць. Але яшчэ Пушкін заклікаў даследаваць маральныя прычыны поспеху кнігі Фадзея Булгарына. Важна зразумець, адкуль у народзе ўзнікае патрэба ў падобнай чытаніне? Ці не сведчанне гэта маральнага заняпаду грамадства?

Сорам вылучаецца тым, што ён прынімае ўласную годнасць. Віну можна напавіць, ад сораму не пазбавіцца ні раскаяннем, ні прабачэннем. Яго трэба перажыць — можа быць, менавіта ў гэтым яго ачышчальная сіла. Той, хто засаромеўся, можа нагадаць іншым пра гэта страчанае пачуццё. Той, хто саромеецца, не маралізуе, і чамусьці гэта закранае больш за любыя заклікі. Я таксама не збіраюся ні да чаго заклікаць, не навязваю ніякіх высноў. Мне хацелася толькі пагаварыць аб нашай агульнай страце. Суцяшаеш сябе тым, што жывуць жа людзі, усе церпяць — і ты цярпі, нічога, пройдзе і гэта. І звыкаешся.

Вось што дрэнна.
На беларускую мову пераклаў Янка САЛАМЕВІЧ
("Общая газета", 1997, 27 ноября — 3 декабря)

Данііл ГРАЊІН

Не сорамна

БАРАЦЬБА ЗА ІСНАВАННЕ ЗРАБІЛАСЯ БОЛЬШ ЖОРСТКАЙ. ЛЮДЗІ ПРЫСТАСОЎВАЮЦА ДА ЖЫЦЦЯ ЗА КОШТ МАРАЛІ

ла. Так што ні ў адкрытае грамадства не цягне, ні ў Інтэрнет. А калі жыць не хочацца, арганізм адкрыты хваробам.

Нагаварыў ён гэтага і сеў. Пэўны час усе агаломшана маўчала. Пасля начальства дыскусію прадоўжыла, стараючыся рабіць выгляд, што нічога не адбылося, як быў і не быў закрануты самы балючы нерв нашага жыцця. Было няёмка.

Я раптам зразумеў, што мне знаёмы стан, пра які гаварыў медык. Успомнілася нядаўняя размова з былым хімікам. Мы сустрэліся ў Гасціным двары, ён працаваў там таваразнаўцам. Ён пазнаў мяне, я яго — таксама, але з цяжкасцю: ён стаў рыхлы, аблысеў. Памятаў яго, калі ён зіхацеў — быў вучоным, які дасягнуў вялікіх поспехаў, працаваў у "абаронцы". Пасля пачалася канверсія. Разам са сваім шэфам яны сумелі перайсці на медыцынскія даследаванні, адкрываліся бліскучыя мажлівасці. У разгар работ лабараторыя страціла фінансаванне. Колькі ні біліся, грошай не знайшлі, работы спыніліся, лабараторыя закрылася. Устаноўку, прыборы — усё расцягнулі, раскраслі. Шэф з'ехаў у Германію. Усё скончылася, і жыццё для майго знаёмага скончылася. Яму сорак з гакам гадоў, але будучыні, як ён сказаў, няма: "Пагадзіцеся — людзі жывуць чаканнем, трэба абавязкова чакаць чагосьці добрага. Колькі вакол мяне тых, у каго будучыня апусцела. Стаяў у чарзе на кватэру — кватэр болей не будзе. Чарга на машыну — скончылася. Праца ў імя светлай будучыні — скончылася..."

Бясколорны голасам, сумна ўсміхаючыся, ён прадакламаваў:

*И жизнь, как посмотреть
с холодным вниманьем вокруг,
Такая пустая и глупая шутка.*

— Ведаецца, што мяне забівае? Я на гэтай рабоце даведаўся, у якім дзярме мы жывём. Па горла. І прыжыліся. Смярдзіць, затое цёпла. І нікому не сорамна. Пакуль я займаўся навукаю, нічога гэтага не бачыў.

Мы сядзелі ў яго канторцы, і ён зноў чытаў вершы:

*И к гробу мы спешим без счастья
и без славы,
Глядя насмешливо назад.*

Радкі Лермантава з фатальнай дакладнасцю лажыліся на ягоны лёс. Апошняя дзесяцігоддзе было гранічна насычана стрэсамі, не дзіва, што душы людзей перагружаны стомленасцю, расчараваннем. І было яшчэ адно, на што засяродзіў увагу мой знаёмы, — акаляючы нас бессаромнасць. Барацьба за існаванне стала больш жорсткай, людзям даводзіцца прыстасоўвацца за кошт маралі.

Прыказка дакладна кажа: "Отыми Бог стыд, так будеш сыт". Культура маральна пачынаецца з сораму. Чалавек ад астатняга жывога свету аддзяліла пачуццё сарамлівасці. Сорам, які адчулі Адам і Ева, даведаўшыся, што яны голыя, не меў ніякай практычнай карысці, нарадзіўся ён таму,

самі рынуліся ў парнаграфію, няўмела, старанна пачалі смакаваць сексуальныя сцэны ў раманах, фільмах, на сцэне, натуралізмам падымаючы мастацкую бездапаможнасць.

Бессаромнасць разрастаецца. Беспакоранасць заахвочвае і хабарніцтва, і кантракты. У гады застою цягнулі ў дзяржавы — яна бязлікая, з ёю сумленне наладжвала тайную зручную дамову. Цяпер абіраюць блізкіх, тут ужо сумленне даводзіцца заглушаць. Можна не вярнуць доўг, можна парушыць дадзенае слова. Можна лгаць, можна падрабляць — дакументы, подпісы, паперы. Можна паклёпнічаць, ілжыва сведчыць, выдаваць сакрэты. У школах крудзец з першага класа. Усё гэта стала штодзённасцю, лічыцца дробязямі.

І не дзіва. Два, а то і тры гады запар я чытаю ў газетах пра казнакрадаў. Усё не жартачкі — сотні мільёнаў, мільярды, лічыбы астранамічныя. Пасады таксама салідныя — мэры, дэпутаты, банкіры, з'явіліся і міністры, члены ўрада. Што ні дзень — выстаўляюць на ўсеагульны агляд якога-небудзь начальніка — хабарніка, ліхвяра, махляра. Журналісты з камерамі цераз перашкоды дабіраюцца да яго самога, і вось ён на экране ў сваім рэспектабельным кабінце адказвае на пытанні. Мы маем мажлівасць назіраць за ягоным самаадчуваннем. Дзіўная рэч — колькі я ні ўглядаўся, ні разу не мог заўважыць і ценю сарамжлівасці, якога-небудзь румянцу, што нагадваў бы пра сорам. Абвінавачаны перад светам у хлусні, яны працягваюць непарушна глядзець на нас ласкава-яснымі вачыма.

Газеты публікуюць новыя і новыя спісы абвінавачаных. Усе з вышэйшых колаў, з Думы, з Белага дома, Крамля. Прапануюць свае старонкі для абвяржэння — не,

жонцы — таксама не сорамна?

...Пад Пецярбургам будзеца мноства новенькіх асабнякоў, некаторыя жудаснай архітэктуры, з вузкімі вокнамі-байніцамі, абнесеныя магутнай крапасной сцяною.

Дом, куды мяне запрасілі, быў яшчэ больш элегантны, абліцаваны каляровай пліткаю. Гаспадар — інжынер-энергетык, працуе там, дзе і дзесяць гадоў назад. На прадпрыемстве нічога не змянілася, тыя самыя магутнасці, тыя самыя агрэгаты. Невядома, адкуль мог раптам з'явіцца гэты дом коштам на сотні мільёнаў. Гаспадар нічога не тлумачыў гасцям, ды тыя і не пыталіся, яны былі гаспадарамі такіх самых збудаванняў. Ніхто не адчуваў няёмкасці ад таго, што дамы іх узвышаліся пасярод маленькіх дашчаных дачак, якія ад гэтага суседства ператварыліся ў халупы. У Еўропе прынята сяліцца асобна: кварталы багатых, сярэдняга класа, людзей больш бедных. Відаць, гэта адзнака сарамлівасці. У нас багацце бессаромна выпірае і гэтым выкрывае сябе як несправядліва нажытае.

Размова ішла пра дзяцей. Гаспадар збіраўся паслаць іх вучыцца ў Англію. Яны ўсе хацелі, каб іхнія дзеці атрымалі самую лепшую адукацыю. Але нікому з іх не прыходзіла ў галаву дапамагчы нашым настаўнікам, студэнтам, вучоным. Ёсць Джордж Сорас — няхай ён памагае!..

Пры Пятры, пры Кацярыне хабарніцтва каралі палкамі. Хабарніцтва было невыкараняльнае, але лічылася злачынным.

Цяпер у хабарнікаў праблем няма. Хабар і паборы прызнаныя непазбежнасцю, іх і за зло не лічаць: якое можа быць зло, калі хабар паскарае справу, калі ад яго адзін прыбытак.

Адзін з піцёрскіх чыноўнікаў растлумачыў мне:

Параднёны з небам

Антон Алешка сам не лятаў, але да авіяцыі меў самае непасрэднае дачыненне. У 1941 годзе ён скончыў Ваенна-медыцынскую акадэмію імя С. М. Кірава. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. А пасля Перамогі служыў ваенным урачом у ваенна-паветраных сілах. Гэта вызначыла і асноўны накірунак яго творчасці. Аднак не адразу. Першыя апавяданні А. Алешка апублікаваў у 1932 годзе, калі пасля заканчэння двухгадовых педагогічных курсаў пры Слуцкім педагогічным тэхнікуме настаўнічаў у мястэчку Лапічы Асіповіцкага раёна. У 1938—1939 гадах было змешчана некалькі яго апавяданняў і апавесцяў "Маладосць". Але менавіта пасляваенны час стаў у творчасці Антона Антонавіча найбольш плённым. Былі выдадзены кнігі апавесцяў і апавяданняў "Раніца", "Іх першым вітае сонца", "Пяць сутак", "Над намі мільён вышыні", раман "Дарогі без слядоў". Пасля заўчаснай смерці пісьменніка ў 1971 годзе двойчы (1974 і 1984) выходзілі кнігі яго выбраных твораў "Неба на замку".

1 лютага з дня нараджэння А. Алешкі спаўняецца 85 гадоў.

У мілым сэрцу куточку

Сяргей Сямёнавіч Волкаў жыве ў вёсцы Орцы Міёрскага раёна. Вёска жывапісна раскінулася ўздоўж берага аднайменнага возера. Мясціны тут надзвычай прыгожыя і мілыя сэрцу. Яны — крыніца творчага натхнення самадзейнага мастака. Умее Сяргей Сямёнавіч убачыць па-новаму і перадаць у карцінах прыгажосць роднага краю. І няхай часам не хапае ягоным працам прафесіяналізму, але цяпла і любові да родных мясцін нельга ў іх не заўважыць.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛТА

Наш гонар

Помнік паэту Адаму Міцкевічу.
Фота Геннадзя СЯМЕНАВА, БЕЛТА

Запісы розных часоў

"ВАС — НЯМА! РАЗУМЕЕЦЕ?"

Выпішу для шанюных чытачоў адну цытату з газеты "Літаратурная Россия" (за 11. 2. 1994) — органа Саюза пісьменнікаў Расійскай Федэрацыі. Зраблю гэта для тых, хто самых разумных, самых інтэлектуальных расійскіх газет не чытае і, магчыма, думае, што ўсе памкненні ліквідаваць незалежнасць Беларусі ідуць ад расійскіх чыноўнікаў і генералаў, царкоўнікаў і бізнесменаў. Не, шанюныя: армеды гэтых пералічаных катэгорый расіянаў — толькі выканаўцы, толькі імкнучыся ажыццявіць тое, чым іх узбройваюць тэарэтыкі, мысляры, гісторыкі, філосафы, літаратары, мовазнаўцы, — адным словам інтэлектуалы, "власціныя умов". Цытата, якую я зараз падам, — адна з тысяч ідэнтчных ці зусім падобных на гэтую. Аўтар гэтага — доктар эканамічных навук, пісьменнік Алег Платонаў. І так — чытаем (падаю ў арыгінале, каб не перакруціць сэнс):

"Создание "государств" (так у Платонава — у двухкоссі) Украина и Белоруссия (так у Платонава — Белоруссия, хаця наша дзяржава на ўсіх мовах свету называецца Беларусь. — Н. Г.) носит искусственный и временный характер, так как — я уверен — не отвечает коренным духовным, историческим и экономическим интересам жителей этих территорий.

Говоря о русском народе, я, как это было принято до 17-го года, отношу к нему все его географические части, в том числе украинцев и белорусов. Еще в XIX веке ни у кого не возникали сомнения в принадлежности их к русской нации. Официальная статистика считала их русскими и подразделяла их на малороссов и белорусов по чисто географическому, а не национальному признаку. Подобно Сибири или Уралу, Украина и Белоруссия составляли единую географию русского народа, целостный братский организм. Некоторые языковые, этнографические различия Украины и Белоруссии объяснялись особенностями их исторического развития в условиях многовековой польско-литовской оккупации".

Вось так, шанюныя чытачы! Вось так, мае мілыя браткі-беларусы! Ясна і проста, як двойчы два. Ніякіх украінскага і беларускага народаў няма. Значыць, не можа быць і нейкіх самастойных дзяржаў па імені Украіна і Беларусь. "Вас, беларусы, няма! Разумеце? Вы — гэта не вы, не беларусы! Разумеце? Вы — сапсаваныя польска-літоўскім уплывам рускія. Таму ваша гульня ў суверэнінасць — іменна гульня і толькі, і як усякая гульня — часовае".

Паўтараю: такіх выказванняў, такіх "тэарэтычных" высноў у расійскім літаратурным і грамадска-палітычным друку — хоць гаць гаці. Штодзённа і несупынна б'юць імі па мазгах недасведчаным грамадзянам Расіі, рускім і беларусам у Беларусі. Што можа быць у выніку такіх мазгавых апрацовак — прадбачыць няцяжка.

1994

"ПАХОДКА" ВЕРША

Дзесьці ў канцы мінулага года, на адным з пасяджэнняў сесіі Вярхоўнага Савета, дэпутат І. Гермянчук (мой сусед па месцы ў зале) падаў мне якісь машынапісны тэкст і папрасіў: "Пачытайце, калі ласка, хочам надрукаваць у "Свабодзе", якая будзе ваша думка?" Гэта быў доўгі, старонкі на чатыры, верш. У загалоўку яго стаяла імя героя вядомай груба-эратычнай, брыдкаслоўнай паэмы, аўтарства якой прыпісваецца расійскаму паэту і перакладчыку XVIII стагоддзя І. С. Баркову. Аўтарам верша, які мне падаў рэдактар "Свабоды", значыўся Вядзьмак-Лысагорскі. Я прачытаў рукапіс. Адбылася кароткая размова з Гермянчуком. "Я ў сваёй газеце, калі б у мяне была такая, не друкаваў бы. Але, падкрэсліваю, у маёй газеце". — "Чаму?" — "Ды хаця б таму, што гэта рэч не належыць п'яру Вядзьмака-Лысагорскага. Значыць — фальсіфікацыя". — "Як — не належыць? Чаму вы так думаеце?" — "Не яго ўзровень смеху". Мой адказ суседу відавочна не спадабаўся. "Вы памыляецеся, шанюны майстра", — гарзціла ўсміхнуўся Гермянчук і забраў рукапіс. Неўзабаве верш быў надрукаваны ў газеце "Свабода" і, здаецца, меў у яе чытачоў вялікі поспех. Нават выйшаў у Маскве ў перакладзе на рускую мову асобнай кніжачкай.

І ўсё ж гэта зусім не значыць, што я памыліўся. Не. Верш не належыць паэту Францішку Вядзьмаку-Лысагорскаму. Перад намі — адна з чарговых падробак пад стыль і почырк вядзьмакоўскага "Сказа пра Лысую Гару" — з нетактоўным, незвычайным

(Працяг. Пачатак у мінулым нумары).

выкарыстаннем яго імя. (Што сказаў бы, будучы жывым, Кандрат Крапіва, калі б нехта пачаў друкаваць свае байкі пад яго псеўданімам?).

У сувязі з эпізодам, пра які раскажаў, хачу падзяліцца сваімі меркаваннямі наконт падыходаў і крытэрыяў устанавлення аўтарства ананімных, ці гэтак званых ананімных, паэтычных твораў. Ужо каля чвэрці веку шукаюць аўтара паэмы "Сказ пра Лысую Гару": хто схаваўся за псеўданімам Францішак Вядзьмак-Лысагорскі? Называюцца імяны паэтаў самых розных — з ліку тых, хто актыўна працаваў на пачатку 70-х гадоў, калі паэма паявілася. Здаўляе ў меркаваннях і здагадках тое, як крытыкі і самі паэты дрэнна ведаюць, разумеюць і адчуваюць паэзію сваіх сучаснікаў, сваіх пабрацімаў. Чым хоча кіруюцца ў адрасаванні аўтарства таму ці іншаму паэту, толькі не галоўным. За доказ і крытэрыі ўстанавлення ісціны бярыцца нават "уласнае прызнанне аўтара" ("ён сам казаў мне за чаркай і прасіў нікому не гаварыць").

Прыпісваюць, напрыклад, гэту рэч лірыку, у творчасці якога днём з агнём не знойдзеш сатырычнага смеху, гратэскавай "трансфармацыі" рэчаіснасці, — лірыку, у паэзіі якога ў лепшым выпадку сям-там мільгане добрая, мяккая ўсмешка. Адкуль у яго раптам, на старасці гадоў, прарэзалася кінжальная сатыра, якая, бачна, у прыродзе самога таленту Вядзьмака Лысагорскага, — на гэта адказу не даецца.

Прыпісваюць твор паэту, мова твораў якога (іх лексіка, сінтаксіс, фразеалогія) амаль зусім не пераклікаецца з мовай "лысагорскай" паэмы, з самім, я сказаў бы, духам мовы гэтае рэчы.

Яшчэ больш здаўляе, калі аўтарам "Сказа" называюць паэта, чый светапогляд, інтэлект, грамадзянская пазіцыя, кола жыццёвых (а значыць і творчых) клопатаў вельмі далёкія ад усяго гэтага ў духоўна-мастацкім свеце Вядзьмака-Лысагорскага.

Але далусцім (якіх цудаў у жыцці не бывае!), што ў "западозранага" аўтара прарэзаліся нечакана зубы сатырыка, і адкрыўся іншы — гратэскавы — характар "божага дару", і незапавальна змянілася мова, і рвануў ён імгненна ўвесь як грамадзянін і мысляр, і яго жыццёвыя клопаты раптам набылі зусім іншы маштабы. Далусцім... Хаця і з вялікай-вялікай адвольнасцю. Ёсць, аднак, крытэрыі для ўстанавлення ісціны, нахонт якога ніякае "далусцім" далусціць немагчыма. Ёсць тое, чаго ні набыць (раптам ці паступова), ні імітаваць, ні падрабіць нельга, як нельга змяніць колеру вачэй. Маю на ўвазе "паходку" верша, яго рытміка-інтанацыйнае дыханне, — тое, што з'яўляецца прыродным, глыбока арганічным, калі хочаце, метафізічным. Тое, што з'яўляецца галоўным, вызначальным у мікраэлементарнай структуры верша. Гэтая структура і ёсць натуральнае дыханне паэта, яго "паходка", яго біярытм, ад якога немагчыма вызваліцца, пазбавіцца, уцячы, — калі, зразумела, ты сапраўды паэт, а не парадыст: парадысты стараюцца імітаваць і "паходку" паэта, але гэта ўжо іншая тэма. Бо гэта ўжо не натуральная, а спартыўная хадзьба. Не трэба быць вялікім навукоўцам, каб бачыць, што "Сказ пра Лысую Гару" — не пародыя, а зусім арыгінальны, арганічна паходжання паэтычны твор.

Дык ці ёсць у гэтага (або ў гэнага) "западозранага" паэта — у арганічным дыханні яго верша, у "паходцы" яго радкоў — прыкметы дыхання і почырку "Сказа"? Не ўстанавіўшы гэтага, адказаць на пытанне аб аўтарстве знакамітай паэмы, думаю, немагчыма. Але пранікнуць у гэту самую "мікраструктуру" верша — справа, як відаць, не такая простая, не такая даступная ўсім, хто ўскладае на сябе задачу даследчыка літаратуры.

1995

А ТРЭБА БЫЛО...

У адных заходніх краінах палітычных партый зусім мала, у другіх — многа, у трэціх — вельмі многа, але ўсе яны — самастойныя нацыянальныя арганізацыі і ў аснове сваіх праграм маюць абарону нацыянальных інтарэсаў. Абавязкова! А што такое была Камуністычная партыя Беларусі? А вось яна і не была — ні самастойнай, ні нацыянальнай. Яна была часткай КПСС і як палітычная сіла змагалася за ажыццяўленне праграмных тэт КПСС. Якія былі тыя мэты — агульнавядома. Возьмем толькі адзін аспект — нацыянальна-моўны. Яшчэ на нядаўняй памяці нашай — фронтальны ідэалагічны паход на рэшткі "нацыяналізму" (буржуазнага, канешне), апантанае змаганне за зліццё моў, культур і нацый, за стварэнне "новай гістарычнай супольнасці",

імя якой — савецкі народ. Зрэшты, апошняе барацьбы ўжо не вымагала, пра яго ўжо гаварылася як пра факт, які адбыўся. Пазмагацца яшчэ заставалася толькі з нацыянальнымі мовамі — каб узмоцненым тэмпам давесці справу да іх канчатковай ліквідацыі, г. зн. да поўнай асіміляцыі ўсіх народаў СССР, да поўнага іх растварэння ў рускай моўнай стыхіі. Слэпата крамлёўскіх тэарэтыкаў у гэтым пытанні дорага каштавала і партыі, і Саюзу ССР, і ўсяму сусветнаму камуністычнаму руху. "Ніхто не хацеў паміраць!" — сказана было не так сабе. Гэта ісціна чамусці ніяк да іх не даходзіла. Праўда, у самы апошні час, пры Гарбачове (пад націскам інтэлігенцыі з рэспублік, асабліва пісьменнікаў) у Крамлі нібыта спыхапіліся і пачалі нешта думаць, нават рабіць пэўныя заявы. Былі ўжо ўжо позна. "Саюз непарушны" пачаў трашчэць па швах. Бальшавіцкая партыя была асуджана на недаўгавечнасць іменна таму, што ад самага пачатку была антынацыянальнай па сутнасці. У свядомасці яе кіраўнікоў, у іх палітыцы і філасофіі адсутнічала нацыянальна-моўны і мараль у плане нацыянальна-моўным не падымалася вышэй таго, што я сотні разоў чуў у чаргах, у транспарце, у тэлеартэражах. "Какая разніца, на каком языке балакаць?! Была бы колбаса в руке!.." Вам — "какая разніца", але ж не ўсе жывуць толькі тым, "была б колбаса в руке". Людзі жывуць яшчэ і тым, каб нешта было ў душы, у сэрцы, у памяці. Каб — "людзьмі звацца".

Камуністычная партыя Беларусі не працавала на кансалідацыю беларускай нацыі, хоць была ўпэўнена, што працуе і вельмі шмат. Яна працавала на памылковых, ілюзорных прынцыпах і таму — намарна. Не было разумення, якая тая галоўная ідэя, што павінна ляжаць у аснове дзейнасці, скіраванай на кансалідацыю. Так, як і сёння, многія, ад каго залежыць ідэйнае, духоўна-маральнае развіццё грамадства, не разумеюць элементарнага. Не разумеюць, што: мы — беларусы, мы — народ гэтай зямлі, яе лёс — гэта наш лёс, і ўсё залежыць ад нас. Ад таго, якімі будзем мы. Бяда і трагедыя КПБ была ў тым, што і на яе сцягу, як на сцягу КПСС, было напісана: "Камунізм змяне ўсе граніцы!" (Гэта пры тым, якая жалезная сцяна адгарожвала нас ад усяго свету). А трэба было, каб на яе сцягу народ чытаў: "Беларусы! Краіна родная! Жыві вечно! Бо толькі на тваіх вольных прасторах мы будзем шчаслівымі!.."

Здавалася б, нічога новага. У кожнай краіне на яе дзяржаўным сцягу напісана менавіта гэта (толькі назва дзяржавы іншая). Так — ва ўсім свеце. У любой незалежнай краіне народ сам клопоціцца пра сябе, пра свой лёс. Пара, нарэшце, і нам гэта зразумець і ўзяцца за вялікую стваральную працу з імем Беларусі на сцягу, на вуснах і ў сэрцы.

1996

ЧАС ПРАФАНАЦЫІ

Развал, хаос і "дзікі рынак" у эканоміцы, заняпад і разбурэнне сацыяльных інфраструктур, ідэйны і палітычны разброд у розных пластах насельніцтва, — усё гэта не магло не сказацца на духоўным і маральным стане грамадства. У мастацкай творчасці, напрыклад, пагражальныя маштабы набывае такая з'ява, як прафанацыя, маюць месца і праявы адкрытага шарлатанства. Гэта — непазбежныя "накладныя выдаткі" працэсу дэмакратызацыі і разняволення творчых сіл чалавека. Людзі адчулі магчымасць выявіць і паказаць сябе публічна. Натуральна, на волю папёрла не толькі разумнае і таленавітае, але і дурное, бяздарнае, безгустоўнае. Тут ужо, як гэта кажуць, што каму Бог даў: каму — "амуніцыю", а каму — толькі амбіцыю. Каму талент, "пачуццё меры і суразмернасці" (А. С. Пушкін), а каму ў гэтым плане — поўную адсутнасць прысутнасці.

Паглядзіце на прылаўкі кнігарань і кніжных латкоў у падземных пераходах. "Романы", "романы" і "романы"! І ўсе — з "клубніччай", з сексапалаталогіяй, з "парнухай". А то і з брыдкаслоўем у стылі Эдзічка Лімонава. На шчасце, на беларускай мове такіх "романаў" яшчэ няма, нашы Эдзічкі пакуль што задавальняюцца дробнымі жанрамі. Але, відаць, будуць! Цынізм набірае сілу і разгон. Стаўка на пазаэстэтычныя фактары пакуль не скампраметавана, грамадскае не асуджана. Разбэшчэнне таленту, "разбурэнне асобы" (М. Горкі) працягваецца.

Вядома, аднойчы людское царпенне перапоўніцца, пачуццё знявагі і абразы здаровага густу выбухне і змяце ўсё гэтае паскудства, гэтую брудную пену-шуму на паверхні плыні.

Паглядзіце-наслухайце незлічоныя музыч-

ня і забаўляльныя "шоу" (і слоўца ж змалпавалі, малпуючы!), канцэрты эстраднай і гэтак моднай сёння "аўтарскай" песні. Во ўжо дзе раздолье для амбітнай, самазакаханай шэраці і пасрэднасці, незвычайна здольнай да выкарыстання "сітуацыі" ў імя самасцвярджэння, дзеля красавання на блакітным экране, а ў рэжысе рэжысёр — дзеля прыстасавання ў гэтым няўтульным свеце, у гэтым збаламучаным жыцці. Пад выглядам музыкі і паэзіі падаецца пошласць, убства і прымітыў, безгустоўнае антымастацкае варыва. І грамадства спажывае гэтае варыва, зусім не турбуючыся, якой яно якасці. Падобна, што масавы спажывец гэтай прадукцыі не адчувае, што яна для ўжытку не прыгодная, для духоўнага здароўя — шкодная.

Асабліва небяспэка і бяда тоіцца ў тым, што галоўны спажывец гэтага эрзацмастацтва — моладзь. Не толькі спажывец, але і яго актыўны фабрыкатар. Маладыя людзі прывыкаюць, што васьм гэта псеўдалірычная пустышка-дрындуска, без мелодыі і паэтычнага зместу, і ёсць песня, і ёсць мастацкі твор. Складаюцца такія "песні" з лёгкасцю незвычайнай. Некаторыя малапісьменныя і пазбаўленыя божага дару спадары набылі ўжо на іх фабрыкацыі імя, ужо ходзяць у "мэтрах", арганізуюць асабістыя "творчыя" вечары, выдаюць свае перлы-шэдэўры касетами, дыскамі. Але звычайна да кучы ўсе тэксты гэтых шэдэўраў і паспрабуйце іх пачытаць, глянуць на іх з пункту гледжання Яе Вялікасці Паэзіі. Адно сумна ўздыхнеш ды галавой пахітаеш: Божа прамілы, да чаго ж гэта ў нас дайшло!

Заўважым, што раней, зусім не так даўно, у нашым мастацкім і літаратурным жыцці была прафесія крытыка. Крытыкі чыталі, слухалі, глядзелі — затым казалі грамадскасці сваё прафесіянальнае крытычнае слова. Казалі, напрыклад, што васьм гэта — някая не паэзія, а гэта — не музыка, не кіно, не спектакль, і пераканаўча даказвалі — чаму. І трэба сказаць, што іхняе слова нямала значыла, да яго прыслухоўваліся, яго, калі хочаце, чакалі... Цяпер, па-мойму, гэтай прафесіі не стала. Відаць, знікла ў ёй патрэба. Відаць, у крытыкі не стала чытачоў — шчырых, зацікаўленых, доверлівых. Мабыць, такая наступіла эпоха: эпоха абьяржавасці да жыцця душы і духу, эпоха брутальнага прагматызму, эпоха раз'юшанай гандлярскай корці.

А што ж дзяржава, якая лейцы з рук яшчэ не выпусціла і пакуль што з'яўляецца галоўным фундаментам у гэтай сферы? (Напомнім, грошы народныя, а народу патрэбны не эрзац, а сапраўднае мастацтва). У дзяржаўнага кіраўніцтва павінна быць разуменне, што і тысяча безгалосых хлопчыкаў і паненак, якія дрыгаюць на сцэне ножкамі, пляскаюць рукамі і кусаюць роўкамі чорную грушу мікрафона — не замяніць аднаго Яраслава Еўдакімава. Аднаго яркага, буйнога таленту. Тое ж самае і ў літаратуры, і ў тэатры, і ў жывапісе. Калі ў "дзяржаўнікаў" такога разумення няма, тады для іх усё роўна, што Янка Брыль, што Алесь Пяцкаль. А паколькі іменна гэты другі лезе ім у вочы і хваліць іх, — то яны падтрымаюць гэтага другога і дадуць ягонаму "мастацкай прадукцыі" зялёную вуліцу. І прэмію яму прысудзяць, і званне. А гэта значыць: бярыце з яго, з Пяцкаля, прыклад. Талент, прафесіяналізм, майстэрства — для нас не самае галоўнае.

І зацягнецца ў нас аздараўленне нашай духоўнасці надоўга-надоўга!

1997

ІМЕННА ДЛЯ ТАГО, КАБ...

У падручніках і сістэматызаваных курсах па гісторыі беларускай літаратуры за апошнія гады адбыліся вельмі істотныя і ў цэлым

безумоўна станоўчыя змены. Але акрэсліліся і такія тэндэнцыі, з якімі пагадзіцца немагчыма. Напрыклад, пра некаторыя выдатныя творы, у аснове якіх — падзеі і нават цэлыя эпохі нашай гісторыі, ва ўгоду сучаснай палітычнай кан'юнктуры пачалі гаварыць абегла, скарагаворкай, а то і абмінаць іх зусім. Так, яўна несправядліва сталі недадаваць увагі апавесці Якуба Коласа "Дрыгва" і ягонай жа вялікай паэме "Рыбакова хата". Тэма, ці бачыце, нібыта зжыла сябе. Змянілася палітычная карта Усходняй Еўропы, узнікла новая гістарычная сітуацыя, з якой трэба лічыцца, і навошта, маўляў, успамінаць старое, ведаючы, што гэта будзе непрыемна суседзям. Дзіўная, дзіўная паэзія! Значыць, калі напамін пра пэўныя гістарычныя падзеі некаму непрыемны — забудзем і мы самі пра іх, забудзем рабіць выгляд, што іх не было. Па гэтай логіцы і ўсю вялікую літаратуру аб нашым змаганні супроць нямецка-фашыскай навалы трэба таксама не выдаваць і не чытаць, бо гэта непрыемна немцам, з якімі ў нас сёння добрыя ўзаемаадносіны. Трэба схаваць ад людзей самую страшную, самую балючую кнігу XX стагоддзя "Я — з вогненнай вёскі", а ўслед за гэтым схаваць ад людскіх вачэй і сэрцаў мемарыяльны комплекс "Хатынь". І куды ж завядзе нас такая манкуртаўская логіка?

Дык што — забудзем сваё мінулае? З уласцівай нам здольнасцю глядзець на сябе як на нічога не вартых, як на людзей без роду-племіні, будзем выкідаць з уласнай біяграфіі найбольш драматычныя і трагічныя старонкі? І думаць, што ў такім разе суседзі будуць нас больш паважаць? Але хіба за такое паважаць? Хіба тых, хто баіцца гаварыць праўду, паважаюць? Іменна для таго, каб нас паважалі і каб мінулае не вярнулася, мы і павінны ведаць і шанавачь сваю гісторыю.

1997

КУРС — НА РУЙНАВАННЕ?

Мне кажуць, што гэта было непазбежным, што Беларусь — "гэтка, як і ўсе", а не якісю вынятак з агульнага правіла, з усеахопнага глабальнага працэсу, што г. зв. масавая культура яе абмінуць не магла, больш таго — не магла не запанаваць у нас, не падтачыць і не вымыць урэшце грунт беларускай нацыянальнай культуры, нацыянальнай духоўнай спадчыны.

Значыць, усё непазбежна і ратунку няма? Што за фаталізм? Гэта сапраўды так, ці гэта некаму хачацца, каб так было? Каб мы, беларусы, перасталі быць самі сабою? Бясспрэчна, некаму хочацца. "Творцы" і праваднікі-насаджальнікі "масавай культуры" добра ведаюць, што і ў імя чаго робяць. Ведаюць, што ў "масавай культуры", якая ўсё больш заваёўвае прастору беларускай душы, нічога няма ад нашай нацыянальнай духоўнасці, ад беларускіх звычаяў і абрадаў, ад беларускага фальклору, ад гісторыі Беларусі, ад беларускага нацыянальнага характару, які ён выяўлены ў нашай народнай творчасці і ў літаратурнай, у лепшых творах нашага сучаснага краснага пісьменства. Усё гэтае "наша", нацыянальнае, беларускае "масавая культура" і намерылася падмяніць сабою. З упушчэннем, што ў нас ёй гэта ўдасца. У непараўнана больш цывілізаванай, тэхнічна звышсучаснай Японіі — не ўдалося (і не ўдасца!), а ў нас... у нас — "працэс пайшоў".

Будзем глядзець праўдзе ў вочы. У нас узяты курс на руйнаванне беларускай духоўна-культурнай спадчыны, беларускай культурнай ідэнтычнасці. Курс на тое, каб беларускі народ страціў сваё ўласнае, самабытна-непаўторнае аблічча, каб ён ператва-

рыўся ў бяздумна-нягрэблівага спажывца пошласці і ўбства, чым і ёсць па сутнасці "масавая культура".

Разбурэнне беларускай этнакультурнай прасторы ішло дзесяцігоддзямі, але ніколі так інтэнсіўна, як у апошні час, як сёння. І хто ж паўстае супроць гэтага разбурэння? Жменька "няшчасных нацыяналістаў"? Хто яшчэ? Хто — за выратаванне нашай этнакультурнай прасторы? Каго гэта па-сапраўдному хвалюе? Хто разумее, што гэта значыць для лёсу народа, нацыі? Хто разумее, што этнакультурная прастора Беларусі — гэта прастора яе МОВЫ, што са знікненнем мовы знікне і сама гэта прастора, вядомае свету пад назвай Беларусь?

1997

СЫЦЬ, БОЖА!

Даўно марыў: дзе б гэта апытаць і пагартаць выдадзены ў далёкім замежжы зборнік Адама Варлыга "Прыказкі Лагойшчыны"? Асабліва маю цікаўнасць да гэтай кнігі зразумець няцяжка: Адам Варлыга (сапраўднае імя і прозвішча — Язэп Гладкі) — мой зямляк, ягоная родная вёска Міхалкавічы, дзе ён прыйшоў на свет, вырас і ў маладыя гады працаваў настаўнікам, — усяго за тры кіламетры ад маёй Слабады.

Мара збылася: добры чалавек, прафесар А. У. В. нечакана сам азваўся і спытаў: "Ці бачылі вы зборнік прыказак Лагойшчыны, складзены Варлыгам? Не бачылі? Калі хочаце — магу даць пачытаць". Ах, дарагі і мілы У. В.! Яшчэ і пытаецца, ці хачу! Чытаць фальклор роднага кутка, як і слоўнік сваёй мясцовасці (а Адам Варлыга выдаў і "Слоўнік Лагойшчыны") — радасць-насалода, якую рэдка можа падарыць чытачу-філологу навуковая літаратура.

І вось "Прыказкі Лагойшчыны" ў маіх руках. Гартаю, чытаю і перачытваю, цмокаю і прычмокаю, — а Божка, а мілы, якая невычэрпная мудрасць, якая непараўнаная паэзія! А на старонцы 102-й замоўк і анямеў, як ашаломлены. Дык жа вось яно, тое, пра што столькі гаварылі-спрачаліся літаратары і навукоўцы і што тым не менш засталася пытаннем адкрытым. Чытаю: "Калі госць, увайшоўшы ў хату, застане сям'ю за ядой, ён кажа: "Сыць вам! Сыць, Божа! Сыць у застолле! Або Сыць!"

Вось як, аказваецца, калісьці гаварылі ў нашым баку! Сыць, Божа! Гэта значыць, рабі, Божа, яду сытнай, смачнай, каб людзі насыціліся, наеліся. Наколькі ж гэтая форма зычання выйграе ў параўнанні з калькамі "Прыемнага апетыту!" або "Смачна есці!" — і як лаканічна, коротка гучыць! І як натуральна, хораша, лёгка! Дай, Божа! Крыў, Божа! Бароны, Божа! І... сыць, Божа! Гэта яшчэ і змястоўней, чым "Прыемнага апетыту" або "Смачнаго!". Дык, можа, гэта самае... пачнём? — Нашто ж калькіраваць ці пераносіць жыццём чужое, калі ёсць выдатнае сваё?

1998

ЯКРАЗ ТАДЫ, КАЛІ...

У апошні час у нашым друку пачалі паяўляцца публікацыі, у якіх робяцца спробы перакрэсліць усю беларускую літаратуру савецкага перыяду як нічога не вартую, цалкам кан'юктурную, угодніцкую, ад прыроды невылучна хворую на ідэйна-эстэтычнае белакроўе і таму асуджаную на смерць і забыццё. Іншымі словамі, грамадзянам краіны прапануюць паверыць, што на працягу 75-ці гадоў у беларускай літаратуры працавалі, нават не працавалі, а карміліся-жыравалі і раскошнічалі адны мездары, прыстасаванцы і круглыя ёлупні. Ні больш, ні менш.

Аспрэчваюць падобнае "адным махам семсот забіякам" не выпадае — няёмка. Як

стварэннем двухмоўных беларуска-славянскіх слоўнікаў, у прыватнасці, беларуска-балгарскага і балгарска-беларускага, чэшска-беларускага і беларуска-чэшскага, вядзецца некалькі такіх работ.

Рыхтуецца да друку слоўнік мовы "Нашай нівы". Распісана ўся лексіка. Інфармацыя там вельмі багатая. Можна прасачыць і гісторыю ўжывання пэўных слоў. Напрыклад, цяпер практычна адроджанага слова "беларушына". Слоўнік сведчыць, што выраз пачаў ужывацца недзе ў 1908 — пачатку 1909 года. Нам яно стала вядома галоўным чынам дзякуючы двум вершам Янкi Купалы. Адзін называўся "Беларушына", а другі — "Ворагам беларушыны". У першым творы паэта ўяна ідзе размова пра краіну Беларусь. Але ў самой "Нашай ніве" краіна ўжыванне рэдкае, а болей у значэнні — усё беларускае. Даследуюцца ўсе варыянты лексікі — і напісанае кірылічным алфавітам, і лацінкай, з адпаведнымі прыкладамі-ілюстрацыямі, з пазначэннем, адкуль узятая. Але, безумоўна, канечне, усё ж галоўна ўвага ў нас удаляецца сучаснаму стану нашай мовы. Гэта патрэбна і настаўніку, і літаратару, і філологу, увогуле

няёмка аспрэчваюць недарэчны, неразумны жарт ці відочную лухту, "бздур", як палякі кажуць. На жаль, не выклікае сумнення, што гэта ніякія не жарты, што гэта зусім сур'ёзна. Ну што ж, значыць, такі ўзровень сур'ёзнасці таварышаў "ліквідатараў", такі маральны грунт іхняй сур'ёзнасці. Сумна! І нават вельмі.

Калі шануюныя "ліквідатары" маюць на ўвазе беларускія раманы пра сакратароў райкомаў, абкомаў і іншых начальнікаў, — з дазіраванай (каб не пакрыўдзіць!) праўдай, а дакладнай — нібыта праўдай, з дазволенай (у рамках пастаноў ЦК) смеласцю, а дакладнай — нібыта смеласцю, — дык і гаварылі б канкрэтна пра гэтыя раманы і іх аўтараў. Калі шануюныя "ліквідатары" маюць на ўвазе паэты, які рэдка з пафасу палітычнай заангажаванасці пераходзіў на натуральны чалавечы голас, на шчыры роздум пра зямное-будзённае, пра сваё асабістае, дзе і смутак, і горьч, і боль, — дык і гаварылі б канкрэтна пра творчасць гэтага паэта. Помнячы, што нават і ў яго спадчыне ёсць тое, што будзе заўсёды сугучным чулай, добрай душы чалавечай.

А то цытуюць, здэкліва, радкі Пімена Панчанкі пра яго веру ў Леніна і робяць неймаверныя з гэтага высновы. Так, ёсць такі верш у паэты. І не адзін. Але шануюныя спадары! Скажыце, а іншых вершаў Пімена Емяльянавіча вы не чыталі — тых, якіх у яго сотні і якія будуць вечно зіхацець на небасхіле Паэзіі? А што ж вы не далі сабе клопату пачытаць усю творчасць гэтага вялікага сына Беларусі? Шкада, вельмі шкада! Бо гэта ён і такі, як ён, не давалі і не далі апусціць нашу літаратуру з вышынёй духоўнай свабоды, чалавечнасці, годнасці — у балота сервільнасці, прыстасавальніцтва, маральнага апушчэнства.

Сярод марнатраўцаў свайго творчага лёсу, а значыць свайго жыцця, называюць паэта савецкай эпохі Аляксея Васільевіча Пысіна. Шануюныя спадары! Вы ніколі б гэтага не зрабілі, калі б маглі па-сапраўдному адчуць і зразумець, што такое паэзія Пысіна, якая ў ёй неадольная моц чалавечнасці, якая невымерная любоў да людзей, да жыцця, да Беларусі! Каб б вы хоць раз пачыталі з ім разам, пасядзелі-пагутарылі, заглянулі ў яго непрымірымую да нягодніцтва і таму спакутаную душу!

Па логіцы нашых апантаных корцо разбурэння крытыкаў (усё напісанае ў савецкі час — фальшывае і заганнае), трэба выкінуць з рускай літаратуры XX стагоддзя А. Т. Твардоўскага, які верыў у Леніна да канца, да апошняга дзён сваіх. А вось такі ваюнічы антыкамуніст, антыленінец, антысавецчык, як І. А. Бунін, у захапленне прыйшоў ад яго паэмы "Васільі Тёркін" — настолькі яна таленавітая ў адлюстраванні характару рускага чалавека і лёсу народа, настолькі праўдзівы, чалавечны, высакародны яе змест, настолькі цудоўная яе мова.

Даўно заўважыў адну характэрную асаблівасць нашага беларускага лёсу. Якраз тады, калі нам асабліва мутарна і цяжка, а Маці-Радзіме для апірышча так пільна патрэбна наша духоўная моц, — якраз у гэтыя часіны робяцца спробы закрэсліць і збэсціць самае светлае, самае чыстае, самае прыгожае і каштоўнае, што ёсць у духоўнай скарбніцы Беларусі, — яе літаратуру, яе паэзію. Каб тым самым яшчэ большую пасеяць смуту, яшчэ мацней падарваць у людзей веру ў творчую жыццяздольнасць Роднага Слова, у яго высокую гістарычную місію на шляху нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння Бацькаўшчыны. Замест таго, каб, наадварот, мацаваць гэту веру, выяўляць і падкрэсла, з пачуццём гонару, паказваць гэту місію.

1998

А яна — жыве...

(Працяг. Пачатак на стр. 5)

Яшчэ адзін напрамак, каторы мы, паўна, гадоў трыццаць ужо вядзем, гэта Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Там распісана ўся лексіка, каторая была даступная нам па помніках. Гэта XIII—XVII стагоддзі. Ужо зроблена 16 выпускаў, а плануецца каля 40. Сустрэкаюцца вельмі цікавыя рэчы для чытачоў "ЛіМа", пісьменнікаў, журналістаў. Гэты слоўнік ім вярта пастананна праглядаць. Ну вось, дапусцім, адзін лінгвіст напісаў, што слова "кампутар" запазычана непасрэдна з лацінскай мовы. То калі паглядзець гістарычны слоўнік, высветліцца, што не зусім так. Там ёсць слова "кампут", якое адпавядае цяперашняму "рахунак", але да "кам'ютэра" яму вельмі і вельмі далёка. І наогул у лацінскай мове такога слова не было. Там ёсць слова "кампутатар", сэнс якога зноў жа інакшы.

Цяпер шмат у гістарычных раманах, апавесцях пісьменнікі імкнуцца ўжываць як быццам старажытныя лексіку і часта ўпісваюць пры гэтым словы, якіх у старажытнай мове ў сапраўднасці не было. Але дзякуючы слоўніку можна ж шмат знайсці лексікі, якая сапраўды дапаможа зрабіць твор лексічна дакументальным. Для гэтага, безумоўна, трэба цярдзенне. Затое яно акупіцца потым.

Вядуцца даследаванні аб узаемаадносінах рускай і беларускай моў. Раней хутчэй цікавіліся, як руская мова ўплывае на беларускую. Але ж вось у нашых двухмоўнікаў, якія, лічыцца, размаўляюць па-руску, на самай справе адчуваецца вельмі вялікі ўплыў беларускай, калі параўнаць з тым, які размаўляюць у Маскве ці Пецярбурзе, дапусцім.

Дастаткова моцны ў нас аддзел славянскага мовазнаўства, які ўзначальвае Геннадзь Апанасавіч Цыхун. Цяпер тут займаюцца

ўсім, хто неаб'якавы да культуры мовы.

— Аляксандр Іосіфавіч, канечне, час зараз вельмі драматычны, у тым ліку для беларускіх моваведаў. Тым не меней, мяркую, лінгвісты ўсё ж не развучыліся жартваць? Які ў іх зараз самы папулярны, дапусцім, анекдот?

— Ды, відаць, па анекдотах мы нічым не вылучаемся ад астатняга беларускага насельніцтва, тым болей, што прафесійна ўслуховваемся ў ягоную гаворку. А жарт... Гумару, прызнаюся, у нас малавата стала зараз, але бывае. Жартуем і над сабой. Вядома ж, у мовазнаўстве працуюць людзі вельмі апантанія сваёй справай, так што і не звяжваюць асабліва, колькі ім плацяць, хоць жыць жа на нешта трэба і філолагам.

— Не словам адзіным...

— Ну так. Вось пра асабліва апантаных і жартуюць: яму яшчэ зарплата даюць? Ды яму трэба заплаціць, каб нарэшце пакінуў лабараторыю ды пайшоў дадому, да сям'і.

— Пспехаў вашым калегам, Аляксандр Іосіфавіч, у такой важнай для выжывання беларусаў справе!

ПРА-ФЕСАР Юрый Хадыка — постаць на нашым палітычным Алімпе прыкметная. Гэта ўважаны і цвярозны палітык, а па вялікім рахунку, дык мудры і... хітры. Мудры — слова прымальнае. А вось — хітры? Мяркую, што ва ўмовах перманентных рэвалюцый і ўсялякіх -ізмаў з рознымі тварамі — ад лысых да вусатых, што раз-пораз "наязджаюць" на нашу зямлю, гэтае слова — ці не найлепшы камплімент. Не

А. Чубайс жа — не "свой". У яго іншыя карані. Гэты надзвычай працаздольны палітычны баец — палітык выраза заходняй школы з мёртваю хваткаю "бульдога". І калі ён у нешта "учарапіўся", то расшчаміць тыя сківіцы можна толькі ў адным выпадку...

Але, на нашу думку, ягоная сённяшняя палітычная супержывучасць — не толькі заслуга заходняй "вывучкі". Гэты палітык — выключна ўдалы гібрид "заходніка" з "саўком". Бо толькі на звышнеспрыяльнай савец-

Кітая моцна ўзрастае роля Расіі (а з ёю Беларусі і Украіны) — як "буфернай" ці "транзітнай" зоны паміж Захадам і ўсё больш набіраючым моцы Далёкім Усходам. Сённяшняе прасоўванне НАТА зусім не мае канчатковай мэтай мяжу Беларусі і Польшчы і нават не мяжу Беларусі і Расіі. Гэта хутчэй Урал...

Такія палітыкі, як А. Чубайс, працуюць з далёка-перспектыўнымі катэгорыямі, якія моцна ўплываюць і на лёс Беларусі, хочам мы таго ці не, падабаецца нам

адносна малады, усмешлівы рыжы чалавек (а яшчэ Пётр I, дарэчы, забараняў рыжым сведчыць на судзе) з'яўляецца сёння ў пэўнай ступені сазонікам і нашай апазіцыі, і... нашых улад. Апошні выраз — не даніна парадоксам. Як гэта ні дзіўна, але пазіцыя А. Чубайса значна болей, чым пазіцыя "чырвона-карычневых", спрыяе аб'ектыўна ўмацаванню ўлады беларускага прэзідэнта, яе стабілізацыі. Бо пры вельмі хуткай інтэграцыі для сённяшніх непрымірмых ворагаў А. Чубайса наш кіраўнік

варыцца ў палітычныя зда-ні...

Аўтар далёкі ад думкі заклікаць нашу шануюную апазіцыю і прафесара Ю. Хадыку тэрмінова запісвацца на прыём да А. Лукашэнка. Рэч нават не ў тым, што "ўсё роўна ашукана". Ашукваюць, як вядома, тых, хто гэтага моцна прагне. Зразумела, што на сённяшні дзень "сцежкі" іх вельмі раззішліся, а месцамі і Рубікон праройдзены, бо ёсць уласна беларускія, лакальнага характару працэсы, якія "бруць" па сваіх уласных законах. І пакуль яны не "перабруць", С. Шарэцкі, С. Багданкевіч, В. Новікаў, ды і сам мудры Ю. Хадыка не сядуць за адзін стол з прэзідэнтам. А вось калі "выпадзе асадак" і раней цмянае стане відавочным, вось тады, што зусім не выключана, моцныя і самазадаволеныя сёння ўлады будуць ліхаманкава шукаць кантакты з апазіцыяй, спышаючыся наладзіць з ёю стасункі. Безумоўна, з той апазіцыяй, якая не страціць свой з цяжкасцю набыты імідж перад Захадам, а, значыць, і сувязі з ім. А вось каб захаваць тыя свае пазіцыі, неабходна, даруйце за банальнасць, захаваць хаця б фармальнае адзінства і згоду ў сваіх шэрагах. Бо, падкрэслім, фармальна апазіцыя сфарміравалася і існуе. І гэта не так ужо складана, пра што піша і Ю. Хадыка, — захаваць тое адзінства. Хай на пэўным палітычным этапе, хай з тактычных меркаванняў. Ды ўрэшце — з якіх заўгодна! Было б жаданне, а найперш разуменне, што паасобку кожны з сённяшніх палітычных "каралеў" і "фярэў", як ліберальных, так і камуністычных, хутка ператвараецца ў "пешку". Бо не сакрэт, што пагроза гэтаму адзінству не толькі ва ўласных (па вялікім рахунку — недарэчных і наіўных) амбіцыях лідэраў апазіцыі, але і ў татальным расхістанні яго з боку як афіцыйных, так і прыхаваных (траянскіх коней) апалагетаў сённяшняй улады...

Зразумела толькі адно, што, дарэчы, чырвонаю ніццю прахадзіць і праз артыкул шануюнага Юрыя Віктаравіча, — легітымная частка Вярхоўнага Савета павінна выжыць і ацалець любым коштам, пры любых палітычных варунках і абставінах, нават калі, не дай Бог, прыйдзеца перайсці на нелегальнае становішча. Па ўсім відаць, метадам пэўнай селекцыі ў шэрагах апазіцыі ўрэшце сфармаваўся касцяк лідэраў, здольных на цяжары аналіз, якія і не даюць выплэскацца ніякаму экстрэмізму. "Шаблі" пакуль што трэба трымаць у похвах, бо "танкі" баяцца іншае зброі. Вакол таго "касцяка" і павінна фарміравацца дзеяздольная палітычная структура, якая зможа пры патрэбе не толькі "змагання" з уладамі, але і весці з імі перамовы. Прычым, неабавязкова толькі па "капітуляцыі"... Усё гэта ў сукупнасці і дазволіць (цытуем Ю. Хадыку) "улічваць масу фактараў і пралічваць як мага больш аддалены наступства кожнага кроку". Якраз гэтага сёння моцна бракуе і многім палітыкам і "уважамым аналітыкам", што ніяк не пазбавяцца ад двухколеранай гамы светаўспрымання. А, як казалі даўней нашы продкі, самы цымус — дзеся пасярэдзіне, г. зн. у паўтонах. Няўменне, ці нежаданне зважаць на "паўтоны" — цяжкая палітычная хвароба, але не "дальтанізм", а хутчэй "амнезія", бо тое ўсё ўжо было з намі і не раз...

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКИ

Ці трэба баяцца рыжых?

схітрыш ці не абхітрыш — дык і не выжывеш. Так і выжывалі браткі-беларусы. А якраз той частцы нашай палітычнай эліты, што выбрала для сябе ролю апазіцыі ўладзе, хітрасці (параўнальна з уладамі) моцна бракуе.

Зрэшты, што да Юрыя Віктаравіча, чалавека, які варты самай вялікай павагі, то ягоная "хітрасць", на наш погляд, не вымагае нейкай адмысловай расшыфравкі. Гэты палітык не імкнецца атакоўваць "танкі" з шабляю. Прабіваць сцяну (пакуль даволі трывалую) тых самых -ізмаў уласным ілбом — заняткаў няўдзячны. лепш, бадай, шукаць шляхі яе абыходу... І "не корысты рады", і не па "простоте душевной", а дзеля агульных палітычных інтарэсаў сіл, што называюць сёння сямбэ апазіцыяй існуючай уладзе.

Якраз пра гэта сведчыць і нядаўні артыкул Ю. Хадыкі ў "Народнай волі" пад назваю "Простота хутчэ воравства", напісаны, для большай даходлівасці, на рускай мове.

Сітуацыя, якую закрануў у сваім матэрыяле шануюны прафесар, сапраўды патрабуе (і даўно ўжо!) "взвешенага і внимательнаго анализа" і сур'ёзнай дыскусіі. Галоўнае, каб тая дыскусія не вельмі зацягнулася і яе тэма, як гэта ў нас часта бывае, не страціла сваю актуальнасць. Тады дыскусія можа абярнуцца звычайнай дэмагогіяй...

Юрый Хадыка даволі сціпла, амаль у бальшавіцкім стылі, ацаніўшы прафесійныя палітычныя навывкі сваіх калег і сябе самога — "гарвардов" (чытай: акадэміі) "не кончалі", — задае між тым адразу даволі высокі ўзровень той дыскусіі. Прынамсі, бліскуча фармулюе яе звышзадачу — перасцярагчы калег ад тых прычын, якія могуць "расколоты і ослабить оппозицию режиму". У якасці прыкладу Ю. Хадыка прыводзіць абставіны, што склаліся вакол А. Чубайса.

На іх, бадай што, варта запыніцца падрабязней. "Рыжый, богатый, умный, самоуверенный" А. Чубайс — не проста адзін з буйных расійскіх палітыкаў посткамуністычнай эпохі. Не пашкодзіла б многім з нашых апазіцыйных лідэраў усядоміць (бо ўлады тое даўно зрабілі), што А. Чубайс — гэта сімвал, сімвал прычынова новага светапогляду, цалкам супярэчнага савецкаму. Усе "рэфарматары" і "дэмакраты" да Чубайса былі ўсё тым жа, непатапальныя "наменклатурныя", якія толькі трохі паружавелі ці пабелелі, але — "свае".

кай глебе мог з'явіцца такі надзіва ўстойлівы да ўсялякіх "катаклізмаў" палітычны тэрмінатар. "Рыжы" і разумны А. Чубайс, лагодна і хітра (!) усміхаючыся, ішоў і ідзе да сваёй мэты няўхільна, крок за крокам. Часам ён адступае, як, напрыклад, сёння, нешта страчвае, выяўляючы зусім пэўныя чалавечыя слабасці і хібы. Але ў выніку — працягвае шлях наперад. Зараз ён займае адну з ключавых пасаду расійскай палітычнай іерархіі і, маючы пэўны ўплыў на прэзідэнта Расіі, рэальна ўплывае на палітычнае надвор'е ў гэтай краіне, нават не зважаючы на тое, што ад Б. Ельцына яго раз за разам "адціраюць".

Адрозніваем, што не трэба ўплыву А. Чубайса на прэзідэнта Расіі перабольшваць. "Барыс I" у лепшых традыцыях чынгізідаў, рурывавічаў і раманавых вядзе свой уласны рэй. Проста на сённяшні дзень ягоныя палітычныя інтарэсы гранічна блізкія з інтарэсамі нашага знакамітага земляка. Ну як яшчэ магчыма захаваць на плыву расійскі бюджэт і эканоміку, як без рэгулярных фінансавых ін'екцый з Захаду? А "рыжы" першы віцэ-прэм'ер і для многіх "буржуаў" — таксама сімвал. Не разумеючы непрадказальную Расію ні "умом", ні сэрцам, Запад "разумее" і можа прадказаць А. Чубайса — блізкага па ментальнасці чалавека.

Але і "заходнасць" А. Чубайса не трэба перабольшваць, як гэта робяць нашы беларускія "афіцыйныя" аналітыкі і палітыкі. Ён зусім не "марыянетка" і не "лёгкай" багатых буржуа, а фігура на палітычным небасхіле даволі самакаштоўная. Так, А. Чубайс мае цесную стасункі з заходнімі фінансавымі і палітычнымі інстытутамі, што дазваляе пакуль што забяспечваць бесперабойнасць іхніх крыдэнтаў. Але наіўна лічыць, што гэты палітык ездзіць на Запад для даклада "гаспадарам" і што там даюць крэдыты выключна "пад Чубайса". Ён мае заўсёды ў кішэні свае "казыры".

Многія з тых "казыроў" не зусім навідавоку. Яны — доўгатэрміновыя". Напрыклад, надзвычай цікавы сёння завязаўся "гордзіеў вузел" стасункаў Захаду, Расіі і Кітая. Яго сёння разблытаць зусім не проста — нават маючы вялікія грошы. Механічнае прасоўванне НАТА на Усход — гэта хутчэй спроба той вузел "рассячы", а не разблытаць, — з-за стратэгічнага недахопу часу. У варунках імклівага росту новай супердзяржавы

гэты палітык ці не. "Нам" — гэта і нашай апазіцыі, і нашым уладам. Непатапальнасць нашага рыжага земляка — не толькі вынік ягоных бліскучых прыродных здольнасцяў, але і фатальна прадвызначаны курс Расіі на пошук саюза з Захадам перад тварам няўхільнай усходняй экспансіі, у якой проста няма іншага кірунку, як спачатку на поўнач і потым на захад. Таму і вытрымлівае, і будзе надалей вытрымліваць на сваёй спіне не зусім трывалы і паздаравельны расійскі Балівар дзювох такіх розных і супярэчлівых асоб, як самалюбівы Б. Ельцын і "умны і самоуверенный" А. Чубайс.

Вядома, не трэба ашуквацца і ў істотным прагрэсіўным значэнні апошняга ў дачыненні да Беларусі. А. Чубайс выяўляў і будзе выяўляць волю пэўных колаў расійскай імперскай палітычнай эліты, прынамсі, той яе часткі, што імкліва вырасла і ўзбагацілася за постсавецкі час. Інтэрэсы сваёй былой радзімы для яго хутчэй адна з разменных манет у складаных палітычных гульнях. У тым і бяда наша, што заўсёды мусім выбіраць з двух ліхаў — большага і меншага. Але ліха заўсёды застаецца ліхам, хоць і меншым...

І ўсё ж аб'ектыўна гэты

становіцца крайне небяспечным праціўнікам. У А. Чубайса, як мы ўжо адзначалі, крыху іншыя планы, больш маштабныя. Безумоўна, умацаванне ўлады А. Лукашэнка не ўваходзіць у задачы А. Чубайса. На авансцэну выходзяць аб'ектыўныя фактары...

Не сакрэт, што палітычныя кулінары як Усходу, так і Захаду даўно ўжо не займаюцца прыгатаваннем "дыетычнай кашкі", а спецыялізуюцца на "чортавай юшцы" — вострай і гарачай. І ў многім ад нас саміх залежыць — ці трапім мы ў тую юшку абсцубаным куранём, ці зможам займець урэшце "крылы" і выратаваць свой "чуб" падчас бясконцай бойкі гіганцкіх "панюў". Задача гэтая архіскладаная, але не невырашальная. Менавіта дзесьці тут, як гэта ні падаецца сёння абсурдным, і палягаюць элементы агульных інтарэсаў непрымірмых сёння апазіцыі і ўлады, канфлікт якіх вельмі ўжо нагадвае вядомаму "тузаніну" за фрэзуру неіснуючай ужо па сутнасці галавы...

Ясна толькі адно, што захаванне і ўмацаванне Беларусі, як дзяржавы, зноў жа аб'ектыўна ў інтарэсах і ўладаў, і апазіцыі. Гэта хутчэй аксіёма. Без Беларусі і адны і другія адразу могуць перат-

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ 3 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар **Уладзімір НЯКЛЯЕУ**

- РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:**
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Мікола ГІЛЬ — намеснік галоўнага рэдактара
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ — першы намеснік галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП — адказны сакратар

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

- прыёмная рэдакцыі — 2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525, 2331-985
АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця — 2332-462
крытыкі
і бібліяграфіі — 2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно
і тэлебачання — 2332-153
выяўленчага мастацтва, аховы помнікаў — 2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення — 2332-204
фота-карэспандэнт — 2332-462
бухгалтэрыя — 2682-667

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыі не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4843. Нумар падпісаны ў друк 29.1.1998 г. у 17.30.

Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715. Заказ 3487/Г